

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

katedra pedagogiky

Pojetí rodiny

klienty

Výchovného ústavu Klíčov

Conception of Family by Clients of Educational Institute Klíčov

Vedoucí diplomové práce
doc. PhDr. Jaroslav Koťa

Autor diplomové práce
Karel Šiška
obor pedagogika
prezenční studium

Praha 2009

Prohlašuji, že jsem svou diplomovou práci „Pojetí rodiny klienty Výchovného ústavu Klíčov“ vypracoval samostatně a s využitím uvedených pramenů a literatury.

V Praze dne 13. 7. 2009

Karel Šiška

Rád bych v úvodu poděkoval vedoucímu své práce doc. PhDr. Jaroslavu Koťovi, nejen za charisma, jež pro mě znamenalo motivaci k podání nejkvalitnějšího možného výkonu. Své mamince Mgr. Nataše Šiškové nejen za poskytnutí dokonalého zázemí a podporu ve chvílích nepřízně osudu a při psaní této práce. Dále PhDr. Olze Jablečnickové, která mi představila kouzlo narativního výzkumu, a v neposlední řadě všem participantům této výzkumné sondy za jejich ochotu a spolupráci.

Obsah:

1	Úvod	7
2	Teoretická východiska	8
	2.1 Ústavní výchova a zařízení pro její výkon	8
	2.1.1 Vysvětlení pojmu klient	8
	2.1.2 Důvody pro umístění dítěte do výchovného ústavu	8
	2.1.2.1 Ústavní výchova	8
	2.1.2.2 Ochranná výchova	9
	2.1.2.3 Předběžné opatření	11
	2.1.3 Zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy	12
	2.1.3.1 Diagnostický ústav	12
	2.1.3.2 Dětský domov	14
	2.1.3.3 Dětský domov se školou	16
	2.1.3.4 Výchovný ústav	16
	2.2 Rodina	17
	2.2.1 Vymezení rodiny	18
	2.2.2 Rodina jako primární prostředí dítěte	19
	2.2.3 Základní funkce rodiny vzhledem k dítěti	20
	2.3 Narativní výzkum	20
	2.3.1 Role narativního výzkumníka	21
	2.3.2 Narativní perspektiva	22
	2.3.3 Narativní strukturace zkušenosti	23
	2.3.4 Narativní fikce	24
	2.3.5 Životní témata	25
	2.3.6 Ztvárnění jednání	25
	2.3.7 Systém hodnot a přesvědčení	26
	2.3.8 Zápletky a figury	27
	2.3.9 Reflexe a hledisko ve zkušenosti	28
	2.3.10 Diskursivní kontext	29
3	Metodologie výzkumné sondy	31
	3.1 Příprava a podklady pro zpracování dat	31
	3.1.1 Vymezení tématu a jeho zdůvodnění	31
	3.1.2 Předmět výzkumu	32
	3.1.3 Výzkumné otázky a hypotézy	32

3.1.4 Výběr zkoumaných osob.....	33
3.1.5 Stručná charakteristika zkoumaných osob	34
3.1.5.1 Václav	35
3.1.5.2 Bobeš	35
3.1.5.3 Míra.....	36
3.1.5.4 Oleg.....	36
3.1.5.5 Tibor	36
3.1.6 Způsob sběru dat a jejich zpracování.....	37
3.2 Zpracování a interpretace sebraných dat	39
3.2.1 Témata a jejich souvislosti	39
3.2.2 Určení životních témat	41
3.2.2.1 Hranice v životě.....	42
3.2.2.2 Vzpoua a únik	45
3.2.2.2.1 Psychotropní látky.....	48
3.2.2.3 Nepřijetí místa bydliště jako vlastního domova.....	50
3.2.2.4 Ústavní výchova	52
3.2.2.5 Rodina	54
3.2.2.5.1 Bobeš.....	54
3.2.2.5.1.1 Bobeš a vztah jeho rodiny k němu	54
3.2.2.5.1.2 Bobeš a jeho vztah k rodině	56
3.2.2.5.1.3 Bobeš a jeho vnímání rodiny jako celku	58
3.2.2.5.2 Míra	59
3.2.2.5.2.1 Míra a vztah jeho rodiny k němu.....	59
3.2.2.5.2.2 Míra a jeho vztah k rodině.....	63
3.2.2.5.2.3 Míra a jeho vnímání rodiny jako celku	64
3.2.2.5.3. Oleg	65
3.2.2.5.3.1 Oleg a vztah jeho rodiny k němu.....	65
3.2.2.5.3.2 Oleg a jeho vztah k rodině.....	67
3.2.2.5.3.3 Oleg a jeho vnímání rodiny jako celku.....	68
3.2.2.5.4. Tibor	69
3.2.2.5.4.1 Tibor a vztah jeho rodiny k němu.....	69
3.2.2.5.4.2 Tibor a jeho vztah k rodině.....	71
3.2.2.5.4.3 Tibor a jeho vnímání rodiny jako celku	75
3.2.2.5.5. Václav	75
3.2.2.5.5.1 Václav a vztah jeho rodiny k němu.....	75
3.2.2.5.5.2 Václav a jeho vztah k rodině.....	79
3.2.2.5.5.3 Václav a jeho vnímání rodiny jako celku	81
3.3 Shrnutí výzkumné sondy	83

3.4 Závěr výzkumné sondy.....	86
4 Závěr.....	88
5 Seznam použité literatury.....	91
6 Přílohy	94
6.1 Přepis vyprávění Bobeše	94
6.2 Přepis vyprávění Míry	102
6.3 Přepis vyprávění Míry	109
6.4 Přepis vyprávění Tibora.....	113
6.5 přepis vyprávění Václava.....	121
7 Anotace	134

1 ÚVOD

Již více jak šest let pracuji ve Výchovném ústavu Klíčov. Nejen, že v něm samotném vzrostla kapacita z 24 na 60 dětí a s tím samozřejmě i obsazenost lůžek, ale zároveň v celé České republice dětí s ústavní výchovou stále přibývá. Naskytá se proto otázka, proč tomu tak je a zda umístění dítěte do výchovného ústavu je vůbec prospěšné. I když okolností, které předcházejí rozhodnutí o umístění dítěte, je zpravidla několik, všechny děti mají jedno společné, čímž je nějakým způsobem selhání rodiny. Nechci zde nikterak odsuzovat či hodnotit jejich rodiče, sám jsem přesvědčen, že většina z nich udělala vše, co bylo v jejich silách a možnostech. Ale vzniká tím otázka, zda je v moci ústavní výchovy narušené rodinné vazby „opravit“ a zda dětem, které si tímto procesem projdou, byla v tomto ohledu ku prospěchu.

Vzhledem k tomu, že vývoj rodiny je schopen nejlépe zachytit její člen osobně, který na ni pohlíží ze samého nitra, a pro vnějšího pozorovatele by mohly být některé hodnoty skryty, rozhodl jsem se zvolit metodu narativního výzkumu, který nám umožňuje sledovat vývoj vnímání rodiny právě přímo dětmi v ní vyrůstající.

V práci bude nejprve přiblížena podstata ústavní výchovy, nastíním funkci a vymezení rodiny a posléze vysvětlím základní východiska narativního výzkumu, o něž se opírá praktická část. Ta by měla vyústit odpovědí, jak se vyvíjelo pojetí rodiny klienty Výchovného ústavu Klíčov.

2 TEORETICKÁ VÝCHODISKA

2.1 Ústavní výchova a zařízení pro její výkon

2.1.1 Vysvětlení pojmu klient

I přesto, že zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní a ochranné výchovy,¹ již s pojmem *klient* nepracuje a nahradil jej slovem *dítě*, ve své práci tímto pojmem označuji mladistvého, jemuž byla nařízena ústavní výchova nebo uložena výchova ochranná, a řídím se tedy zastaralou terminologií. Činím tak proto, že pojem *dítě* je snadno zaměnitelný či zobecnitelný a je mu přiřknut jiný z jeho mnoha významů.

2.1.2 Důvody pro umístění dítěte do výchovného ústavu

Dítě může být umístěno do výchovného ústavu pouze na základě rozhodnutí soudu, který může nařídit jednu ze tří variant:

- a) Ústavní výchovu.
- b) Ochrannou výchovu.
- c) Předběžné opatření.

2.1.2.1 Ústavní výchova

Je nařízena rozhodnutím soudu podle § 46 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině v občanskoprávním řízení a je určena pro nezletilce do 18 let věku s krátkodobým

¹ Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.

pobytem mimo rodinu nebo s nejasnou prognózou anebo pro děti vyžadující speciální přístup pro určitý handicap.

Ústavní výchovu může nařídit soud v případě, že *je výchova dítěte vážně ohrožena nebo vážně narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě nebo když z jiných důvodů nemohou rodiče výchovu dítěte zabezpečit. Jestliže je to v zájmu nezletilého nutné, může soud nařídit ústavní výchovu i v případě, že jiná výchovná opatření nepředcházela. Z důležitých důvodů může soud prodloužit ústavní výchovu až na jeden rok po dosažení zletilosti. Před nařízením ústavní výchovy je soud povinen zkoumat, zda výchovu dítěte nelze zajistit náhradní rodinnou péčí, která má přednost před výchovou ústavní. Pominou-li po nařízení ústavní výchovy její důvody, nebo pokud lze dítěti zajistit náhradní rodinnou péči, soud ústavní výchovu zruší.*²

Ústavní výchova by se měla nařizovat v případě, že poruchy chování nezletilých nedosáhly intenzity trestného činu. Ústavní výchova je takové opatření, které nemá trestní charakter a je v ní zdůrazněn prvek prevence.

2.1.2.2 Ochranná výchova

Může být uložena mladistvým mezi patnáctým a osmnáctým rokem v trestním řízení tehdy, jestliže ochranná výchova podle rozhodnutí soudu splní svůj účel lépe než uložení trestu odnětí svobody, a to buď na základě § 84 trestního zákona *pokud o výchovu mladistvého není náležitě postaráno; dosavadní výchova mladistvého byla zanedbána nebo vyžaduje to prostředí, v němž mladistvý žije*, nebo na základě § 22, odst. 1 zákona o soudnictví ve věcech mládeže *pokud o výchovu mladistvého není náležitě postaráno a nedostatek řádné výchovy nelze odstranit v jeho vlastní rodině nebo v rodině, v níž žije; dosavadní výchova mladistvého byla zanedbána, nebo*

² Zákon č. 94/1964 Sb., o rodině.

prostředí, v němž mladistvý žije, neposkytuje záruku jeho náležité výchovy a nepostačuje uložení ústavní výchovy podle zákona o rodině.

Základním předpokladem uložení ochranné výchovy je protispolečenský čin dítěte nebo mladistvého, který naplňuje skutkovou podstatu trestného činu. Ochranná výchova by měla být vykonávána pouze ve specializovaném zařízení k tomu určeném, což zatím není vždy zcela uskutečňováno.

Též ve Výchovném ústavu Klíčov je oddělení specializované na děti s ochrannou výchovou. V praxi je základní rozdíl v počtu vychovatelů na skupinu (5 vychovatelů na 6 - 8 dětí; u oddělení pouze pro děti s ústavní výchovou je poměr 3 vychovatelé na 6 - 8 dětí) a v omezení samostatných vycházek v rozsahu maximálně 12 hodin za týden (u ústavní výchovy není délka samostatných vycházek nikterak zákonně omezena).

Další hlavní rozdíl mezi ústavní a ochrannou výchovou tkví v postihu útěku dítěte ze zařízení. V případě výchovy ústavní dítěti nehrozí za útěk jakýkoliv právní postih. Vše záleží na výchovném ústavu, jak s ním poté naloží. Ale vzhledem k tomu, že dítě může zpravidla samo kdykoliv odejít a doba zamřížovaných ústavů je již dávno pryč, je tato situace téměř neřešitelná.

V případě ochranné výchovy je však považován útěk za trestný čin maření soudního rozhodnutí. Bohužel mé vlastní zkušenosti jsou takové, že klient například uteče čtrnáctkrát za sebou, stráví v ústavu mezi útěky hodinu až den a v případě, že dojde k soudnímu projednání, což se podařilo za mou šestiletou praxi pouze třikrát, se dostaví na oddělení v den jednání soudu. Poté soudci slíbí, že již nikdy neuteče, dostane maximálně podmíněný trest a po odchodu od soudu se odebírá opět na útěk.

I přesto, že pro udělení ochranné a ústavní výchovy se předpokládá jiný profil dítěte, je častým jevem, že minulost těchto dětí je velmi podobná a důvody pro nařízení pobytu ve výchovném ústavu jsou stejné. Navíc, i když se předpokládá, že ochranná výchova je určena dětem s vážnou trestnou činností, není výjimkou,

že dítě, které uteče z domova a ukradne autorádio, dostane výchovu ochrannou, zatímco dítěti, které má za sebou opakované loupežné přepadení a další majetkovou trestnou činnost, je nařízena pouze výchova ústavní.

O tom, že nad některými soudními rozhodnutími zůstává rozum stát, mluví například případ jednoho našeho klienta. Vzhledem k opakované trestné činnosti a dlouhodobé útěkovosti mu během tří let byla navržena dvakrát změna ústavní výchovy na výchovu ochrannou. Sám jsem byl u toho, když jej k nám přivezla Policie ČR poté, co jej chytila ihned po loupežném přepadení sedmdesátileté babičky. V ten samý den založil požár přímo na oddělení. Trvalo rok, než proběhl soud, který měl rozhodnout o trestu za tyto trestné činy plus odcizení vozidla, které následně naboural a vykradení obchodu s elektronikou. I přes jeho minulost a i přesto, že jej soud shledal vinným ve všech bodech obžaloby, opět byl výsledkem pouze podmíněný trest. Což v praxi znamená, že jeho způsob života se nikterak nemění a opět bude jen čekat, jestli mu příští soudce již nenařídí nějakou jinou alternativu.

Nutno podotknout, že ochranná výchova může být v době jejího trvání též změněna na výchovu ústavní, *pokud převýchova mladistvého pokročila do té fáze, kdy je schopen bez omezení se dobře chovat či pracovat, avšak doposud nepominuly všechny okolnosti nařízení ochranné výchovy. Od ochranné výchovy se může též upustit, pokud pominou před jejím započatím důvody, pro něž byla uložena.*³

2.1.2.3 Předběžné opatření

Předběžné opatření je opatření soudu, pokud se ocitlo nezletilé dítě bez jakékoliv péče anebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy nebo narušeny. Předseda senátu pak předběžným opatřením nařídí, aby bylo předáno do péče osoby, kterou v usnesení označí. Předběžné opatření dle § 76 zákona č. 99/1963 Sb.

³ Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže.

občanského soudního řádu, může soud nařídit jen na návrh okresního úřadu. Nejdůležitějším faktorem předběžného opatření je nutnost o návrhu rozhodnout bezodkladně, nejpozději do 24 hodin poté, co byl podán.⁴

Předběžné opatření může trvat nejdéle tři měsíce, avšak není výjimkou, že soud jej krátce před jeho skončením prodlouží o dva až tři měsíce, v některých případech i opakovaně.

2.1.3 Zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy

Dle zákona č. 109/2002 Sb. se rozdělují zařízení do těchto kategorií:

- a) Diagnostický ústav.
- b) Dětský domov.
- c) Dětský domov se školou.
- d) Výchovný ústav.

2.1.3.1 Diagnostický ústav

Diagnostické ústavy se dělí na dva typy:

- 1) Dětský (6 – 15 let).
- 2) Pro mládež (15 – 18 let, výjimečně do let devatenácti).

Diagnostický ústav umisťuje děti do dětských domovů, dětských domovů se školou či výchovných ústavů. Jedná se o koedukované zařízení, na rozdíl od výchovných ústavů, které jsou určeny zvlášť pro chlapce a zvlášť pro dívky.

⁴ Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.

V odůvodněných případech může diagnostický ústav, který byl požádán o přijetí dítěte bez závažných poruch chování, umístit dítě do dětského domova nebo dětského domova se školou na základě osobní dokumentace dítěte bez jeho předchozího pobytu v diagnostickém ústavu. Totéž platí i pro děti, které byly v péči kojeneckých ústavů.

Pobyt v diagnostickém ústavu může být:

- a) Nařízený soudem.
- b) Dobrovolný.

Dobrovolný pobyt je založen na souhlasu jedince, jeho zákonných zástupců a ředitelem zařízení. Tyto pobyty jsou však zřídka využívány. Drtivá většina klientů přichází do ústavu na základě rozhodnutí soudu.

Diagnostický pobyt trvá maximálně dva měsíce.

Zařízení zpracovává kompletní diagnostickou zprávu s návrhem vzdělávacích a specifických potřeb stanovených v zájmu rozvoje osobnosti klienta. Diagnostický ústav musí při přijetí nebo přemístění jedince do tří dnů vyrozumět soud, který ve věci rozhodl, krajský úřad a osobu odpovědnou za výchovu dítěte. Klienty přijímá sociální pracovnice, která poté kontroluje, zda má všechny potřebné doklady (občanský průkaz, očkovací průkaz atd.). Na základě vstupního pohovoru psycholog vypracuje zprávu, jak se podle předpokladů bude klient adaptovat a zda mohou nastat potíže. Vedení záznamů o chování klienta si pak přebírají vychovatelé. Naplňují se zde potřeby klienta – terapeutické (směřující k nápravě v sociálních vztazích), diagnostické, vzdělávací (zajišťuje úroveň dosažených znalostí a dovedností), výchovně-sociální (rodinná situace, lékařské vyšetření, sociálně-právní ochrana).

Nejčastější příčiny zařazení do diagnostického ústavu jsou:

- Protiprávní jednání (trestné činy, přestupky).
- Začínající závislost na návykových látkách.
- Útěky z domova.
- Zahálčivý způsob života.
- Záškoláctví.
- Sexuální promiskuita.
- Členství v negativní vrstevnické skupině.
- Agresivita vůči rodičům či sourozencům.

V diagnostickém ústavu je daný pevný režim, který je často klienty našeho výchovného ústavu hodnocen jako mnohem přísnější nežli v naší následné péči Výchovného ústavu Klíčov. Kromě podrobného časového harmonogramu dne je mimo jiné ještě stále nařízeno v diagnostických ústavech povinné ústavní oblečení jako prevence případné šikany.

Po skončení pobytu rozhodne ředitel ústavu na základě doporučení psychologa, etopeda, sociální pracovnice a zástupce školy, zda bude dítě přeřazeno do dětského domova, či výchovného ústavu (kde končí valná většina dětí) a zároveň do jakého. Hrají zde roli i faktory vzdálenosti zařízení od místa bydliště. V některých případech se preferuje vzdálenost co nejbližší domovu, jindy může být vhodnější oblast, ze které je pro dítě návrat do prostředí, ze kterého pochází, vlastními silami pro něj nedostupná.

2.1.3.2 Dětský domov

Dětský domov je určen pro děti od 3 do 18 let (pakliže dítě nepřetržitě studuje, může pobývat v dětském domově až do dovršení 26 let), které mají nařízenou

ústavní výchovu a nemají závažné poruchy chování. Zařízení pečuje o děti podle jejich potřeb. Ve vztahu k nim se plní zejména úkoly výchovné, sociální a vzdělávací.

Dětské domovy dělíme na tři typy:

- 1) Internátní.
- 2) Rodinný.
- 3) SOS dětské vesničky.

Internátní: Zajišťuje výchovnou, hmotnou a sociální péči dětem, které ze závažných důvodů nemohou být vychovávány ve vlastní rodině a taktéž nemohou být osvojeny nebo umístěny v jiné formě náhradní rodinné péče. Přicházejí sem měly děti, u kterých je předpoklad návratu do rodiny či odchodu do náhradní rodinné péče, nikoliv dlouhodobý pobyt. Proto je zde kladen důraz na podporu a rozvoj rodinných vztahů. V internátním dětském domově též platí jednotný řád a maximální počet dětí ve skupině je 16.

Rodinný typ: Děti jsou spolu v malých skupinách rozdílného věku. Sourozenci se umisťují dohromady, není zde rozdělení podle pohlaví. Děti mají k dispozici bytovou jednotku, kde mají veškeré zařízení, včetně pračky, kuchyňky apod. S pomocí vychovatele se o sebe starají a navzájem si pomáhají. Do školy docházejí mimo dětský domov (pokud není škola součástí domova). Hlavním úkolem je připravit děti na budoucí život a jejich následné zařazení do společnosti.

Do dětských domovů jsou umisťovány děti osiřelé, zneužívané, týrané, zanedbávané, z dysfunkčních rodin apod.

SOS dětské vesničky: Toto zařízení funguje na základě náhradní rodinné péče na principu pěstounské péče. Každá skupina má svůj dům, o děti se stará matka (pěstounka) a teta. Bohužel zde chybí mužská role, jelikož pěstounka musí být svobodná. Skupinka má maximálně deset dětí rozdílného věku a pohlaví. Matka

(pěstounka) rozděluje dětem úkoly na celkový chod domácnosti. Vše zde funguje na principu velké rodiny. Bohužel je zde problém, který se týká zletilosti dětí a jejich budoucnosti (problémy s bydlením, financemi, začlenění se do společnosti.).

2.1.2.3 Dětský domov se školou

Dětský domov se školou slouží dětem, které mají závažné poruchy chování, dále pro ty, které pro svou přechodnou nebo trvalou duševní poruchu vyžadují léčebnou péči, a patří sem i ty děti, které mají uloženou ochrannou výchovu. Zde jsou děti přijímány od 6 let do ukončení povinné školní docházky. V podstatě je jedná o formu výchovného ústavu pro děti mladší patnácti let.

2.1.2.4 Výchovný ústav

Do výchovného ústavu se umisťují děti starší 15 let s nařízenou ústavní nebo uloženou ochrannou výchovou, u kterých se projevily závažné poruchy chování nebo trestná činnost a které by zařazením do dětského domova mohly negativně ovlivňovat své vrstevníky. Výchovný ústav k dětem plní úkol výchovný, vzdělávací a sociální. Do výchovného ústavu může být umístěno i dítě starší 12 let, má-li uloženou ochrannou výchovu a v jeho chování se projevují tak závažné poruchy, že nemůže být umístěno v dětském domově se školou.⁵

Výchovný ústav pro mládež má nejméně tři a nejvíce sedm výchovných skupin. Maximální počet ve skupině je 8 dětí. Výchovné ústavy poskytují mladistvým se závažnými poruchami chování výchovnou, sociální a vzdělávací péči.

⁵ Podle zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.

Na začátku pobytu je klient seznámen s vnitřním řádem, obecnými pravidly a dále je předána spisová dokumentace z předešlého zařízení.

Každý den má klient povinnost se účastnit komunity jednotlivé skupiny, kde se hodnotí daný den a zadávají se úkoly na další. Jednou do měsíce se koná komunita celého zařízení, kde probíhá souhrnné hodnocení. Hodnocení je zde obdobné jako v diagnostickém ústavu, slovní nebo bodové. Každý klient má svou hodnotící kartu, do které se zapisují všechny údaje o jeho činnostech.

Možnost dovolenky má klient každý víkend, pokud splnil všechny podmínky a neporušil vnitřní řád zařízení. To se týká také samostatných vycházek. S dovolenkou však musí souhlasit i jeden z rodičů, u kterého se po dobu dovolenky má klient povinnost zdržovat, a kurátor.

Zařízení umožňuje mládeži doplnění vzdělání (nedokončené základní nebo středoškolské) a jako součást zařízení může být zřízena střední škola (odborné učiliště).

2.2 Rodina

O tom, že rodina má největší vliv na utváření jedince, asi není žádných pochyb. *Každá rodina má svou vůni a každá v nějaké míře respektuje obecně závazná pravidla fungování společnosti. Rodina je unikátní a nenahraditelnou institucí proto, že nejlepším možným způsobem spojuje specifické a univerzální.*⁶ Rodina je těžce postradatelnou institucí nejen pro děti, ale i pro dospělého člověka. Mít stálého partnera a mít děti jsou stále přední hodnoty lidského života. Kvalita rodinného prostředí se podepisuje na vývoji a utváření dítěte a jeho úspěšnosti v životě. Ne vždy se však dá říci, že s úbytkem kvality stagnuje i jeho úspěšnost, ale dítě tím

⁶ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 1997, s. 8.

většinou startuje do života s jinou, zpravidla nedostatečnou výbavou, jistým handicapem.

2.2.1 Vymezení rodiny

Rodina je základní sociální skupinou, jejímž prostřednictvím přichází člověk do styku s jinými sociálními skupinami, s celou složitou sociální strukturou. Reguluje základní potřeby člověka a určuje jeho činnost. Utváří vztah mezi rodiči a dětmi. Dítě přebírá vzorce chování od rodičů, jejich hodnoty atd. Jakým způsobem a v jaké kvalitě přebírá tyto formy a hodnoty, záleží ve velké míře na konkrétních výchovných metodách rodičů, jejich pedagogické připravenosti a citlivosti.

Kromě toho, že je rodina biologicky významná pro udržení lidstva, reprodukuje člověka nejen jako živočicha, ale taktéž mu zprostředkovává vrůstání do jeho kultury a společnosti. Rodina dále propojuje generace, vytváří mezi nimi kontinuitu a pouta solidarity. Má význam ve všech oblastech společenského života. Svými funkcemi je spjata s širší společností, s jejím institucionálním systémem, s ostatními sociálními skupinami. Rovněž základní vztahy v rodině, manželství, příbuzenství, rodičovství a výkon rodinných rolí nejsou určeny pouze vzájemnými emocionálními vztahy, nýbrž i širším sociálním prostředím. Tyto vztahy určují tradice, právní normy a další formy vnější kontroly, jejichž cílem je udržet integritu rodiny. Zvnějšku působící faktory se doplňují působením zevnitř rodiny. Vnitřní soudržnost rodiny je tak udržována vnějšími i vnitřními silami.

Rodina je pro člověka samozřejmou součástí jeho života až do té chvíle, než se stane něco, co by ovlivnilo a ohrozilo jeho dosavadní pohodlí a spokojenost soužití v rodině. Příkladem je situace, kdy se členové rodiny nacházejí na pokraji rozpadu vztahů. A to jak ve smyslu krize mezi rodiči samotnými, tak mezi rodiči a jejich dětmi. Potom vystupují na povrch otázky typu: „jak nejlépe uspořádat život v rodině, aby se

nám opět dařilo“, „co přinášet a obětovat pro rodinu, aby byla na pevném a spokojeném základě jako dříve.“

Rodina však není pouze záležitostí jejích jednotlivých členů, ale má své místo a poslání ve společnosti. Společnost od rodiny žádá, aby plnila své úkoly a funkce v harmonické jednotě. Rodina má připravit své potomky tak, aby byli schopni se vyrovnat se společenskými normami, aby se stali plnohodnotnými členy společnosti a hlavně aby byli schopni jednou založit svou vlastní rodinu, převzít role rodičů, a vybavit pro život stejně tak potomstvo své. Vzhledem k tomu, že neexistuje žádná akreditace, žádné osvědčení, žádné povinné vzdělání na to stát se rodičem, většinu toho, co dáváme svým dětem, se naučíme právě od našich rodičů. Po biologické stránce není pro většinu mladých lidí zplodit potomka problém. Bohužel nejtěžší úkol nastává po jeho narození až do jeho naprostého osamocení od rodičů (sociální dospělosti).

2.2.2 Rodina jako primární prostředí dítěte

Rodiče pro své děti vytvářejí počáteční společenské prostředí. Je to prostředí, kde se dítě učí soužití s druhými osobami, dostává první podněty od těchto osob, napodobuje je a v každodenním styku se učí s nimi zacházet.

Při tomto soužití s ostatními osobami získává vzory svého chování a jednání pro budoucnost, tvoří si svůj hodnotový žebříček. Ve svém prvním prostředí si v takovém soužití musí zvykat na sebeomezování a sebeovládání. To znamená, že se musí podřídit ostatním členům rodiny a zároveň má nárok na uplatnění svých nároků, které odpovídají požadovaným normám rodiny.

2.2.3 Základní funkce rodiny vzhledem k dítěti

Dnešní rodinu zařazujeme k tzv. malým skupinám. Toto rozdělení vychází z předpokladu, že „malé skupiny“ jsou určeny počtem svých členů, který nemá být vyšší než asi dvacet jedinců.

Oldřich Matoušek ve své knize *Rodina jako instituce a vztahová síť*⁷ upozorňuje na to, že mluví-li se o rodině, máme sklon si ji představovat jako tzv. úplnou nukleární rodinu – matka, otec a jejich děti. Přitom opak je pravdou. Odhaduje se, že v naší populaci tvoří úplné nukleární rodiny třetinu rodin a pouze pětinu domácností. Zbytek čili většinu tvoří lidé žijící sami nebo jen s dítětem bez partnera anebo příslušníci tří či čtyř generací v různých – z hlediska nukleární rodiny nekompletních – konstelacích.

Ani nukleární rodina není soběstačným, autonomním společenským tělesem. Tím méně jsou i jiné typy rodin. Schopnost rodiny vychovávat děti a vyrovnávat se s těžkostmi je závislá na tom, jak je rodina napojena na své sociální okolí. Toto spojení se nazývá sociální síť rodiny. *Sociální síť rodiny* je koalice rodin na sobě závislých, do níž se někdy počítají ještě i jiní nepříbuzní lidé (přátelé, známí, případně i profesionálové pracující v institucích, jež s rodinou přicházejí do styku). I když lidé žijí v malých rodinách, pěstují styky v rodině široké a závažná rozhodnutí dělají s ohledem na širokou rodinu.

2.3 Narativní⁸ výzkum

Pohled na výzkumná data prostřednictvím metafory příběhu je v kvalitativních výzkumných prizmatech jedním z možných způsobů detekce významů. *Narativní výzkum je možností, jak pracovat s lidskou zkušeností, a sám o sobě je svou povahou „on the road“ – řekněme, že vyjednávání o jeho formální podobě a*

⁷ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 1997, s. 74.

⁸ Narace = zprostředkování děje vyprávěním.

*principiálních mechanismech není zdaleka ukončeno a každý z výzkumníků – interpretů – narativních dat je individuálním přispěvatelem k jeho ucelené podobě.*⁹ Interpret narativních dat je průzkumníkem možných světů, zcela je respektuje a veškerá svá interpretační snažení činí transparentně.

Narativní výzkum vychází z předpokladu, že lidská zkušenost je strukturovaná prostřednictvím příběhů. Stěžejním východiskem se zde stává narativní strukturace zkušenosti. Proto bude v následující části pojednáno krátce o narativní perspektivě strukturace lidské zkušenosti a o možnostech práce s daty v podobě autobiografických rozhovorů.

2.3.1 Role narativního výzkumníka

Cílem této výzkumné sondy je přiblížit vnímání své rodiny vybranými participanty, jejichž životní zkušenost je poznamenána či obohacena pobytem ve výchovném ústavu. Zejména je zaostřena na vývoj vztahů v rodině, jak a zda se měnil od doby před nástupem do ústavu až do doby současné, což je minimálně dva roky od dosažení plnoletosti a následného výstupu ze zařízení. Aby bylo možné se této specifické zkušenosti přiblížit a tím jí i lépe porozumět, je zapotřebí dostat se ke komplexním, celistvým a sdíleným informacím, k „vyprávěnému životu“. Teoretickým a metodologickým nástrojem vedoucím k tomuto cíli je *hermeneuticko-narativní přístup, který se cestou kvalitativního výzkumu stává procesem dotazování směřujícím k porozumění.*¹⁰ V rámci tohoto přístupu se předpokládá, že výzkumník nemá přímý přístup ke zkušenosti druhého člověka. Je proto odkázán na promluvy, texty či interakce, které si žádají interpretaci. *Narativní výzkum je možné chápat jako*

⁹ ČERMÁK, I. Myslet narativně: kvalitativní přístup „on the road“. In Čermák, I., Miovský, M. *Kvalitativní výzkum ve vědách o člověku na prahu třetího tisíciletí : Sborník z konference*. Brno : SCAN, 2002, s. 12.

¹⁰ ČERMÁK, I. Myslet narativně: kvalitativní přístup „on the road“. In Čermák, I., Miovský, M. *Kvalitativní výzkum ve vědách o člověku na prahu třetího tisíciletí : Sborník z konference*. Brno : SCAN, 2002, s. 14.

*interpretaci interpretace, jako rekonstrukci konstrukce či jako převyprávění vyprávění. Vyprávěný život by měl být interpretován z hlediska významů, které mu ve své konstrukci dávají vyprávějíci.*¹¹ Dostupný materiál výzkumníka vyzývá, aby bez předpokladů přistupoval k interpretaci narativního materiálu a aby s předmětem svého výzkumného zájmu zacházel přirozeně. *Kvalitativní výzkumník tedy studuje jevy ve svých přirozených podmínkách a pokouší se jim dát smysl nebo je interpretovat v termínech významů, které jim lidé dávají.*¹²

2.3.2 Narativní perspektiva

V narativním výzkumu nahlížíme na zkoumanou skutečnost z hlediska narativní perspektivy. Naše dojmy, hypotézy či přístupy jsou tvořeny určitými perspektivami, které často spočívají v tom, že na zkoumanou skutečnost nahlížíme skrze určitou metaforu. *Díváme-li se na skutečnost například z hlediska metafory stroje, pak můžeme spatřit „něco jako“ mechanismy fungování, podobně díváme-li se z hlediska metafory organismu, potom můžeme vidět „něco jako“ účelně zaměřený celek atd. Je důležité neztrácet ze zřetele toto „něco jako“ a nebrat zvolené metaforické perspektivy (ani to, co skrze ně vidíme) doslova.*¹³

Co to znamená, přijmeme-li jako perspektivu metaforu vyprávění či příběhu? Každá metaforická perspektiva něco osvětluje a něco zakrývá či takříkajíc na něco zaostřuje. Tímto způsobem je možné říci, že narativní perspektiva „zaostřuje“ na prožívanou biografickou zkušenost a její význam. Tato perspektiva umožňuje vidět, že souvislost, směřování a celkový tvar prožívaného života jsou tvořeny figurami a zápletkami příběhů, které žijeme či které vyprávíme.

¹¹ CHRZ, V. Výzkum jako narativní rekonstrukce. In Miovský, M., Čermák, I., Řehan, V. *Kvalitativní výzkum ve vědách o člověku III : Sborník z konference*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2004, s. 24.

¹² ČERMÁK, I. MYSLET NARATIVNĚ: KVALITATIVNÍ PŘÍSTUP „ON THE ROAD“. In Čermák, I., Miovský, M. *Kvalitativní výzkum ve vědách o člověku na prahu třetího tisíciletí : Sborník z konference*. Brno : SCAN, 2002, s. 24.

¹³ CHRZ, V. *Možnosti narativního přístupu v psychologickém výzkumu*. Praha : Psychologický ústav AVČR, 2007, s. 7.

Vyprávění příběhu je chápáno jako organizující princip lidské psychiky. Myslíme z hlediska příběhů, žijeme příběhy, jednáme ve shodě s příběhy. Také identita, ať již se jedná o totožnost jednotlivce či společenství, je z podstatné části utvářena příběhy, které o sobě vyprávíme.¹⁴

Výchozím předpokladem narativního přístupu je chápání narativní konstrukce jako principu strukturace zkušenosti. Skrze svoji narativní organizaci dostává život tvar, řád, souvislost, směřování a smysl. Prostřednictvím narativní konstrukce je život ztvárněn a současně také interpretován. To znamená, že chceme-li se jako výzkumníci něco dozvědět o tom, jaký význam dává člověk své zkušenosti či svému životu, potom je třeba se zaměřit na způsob jejich narativní strukturace.

2.3.3 Narativní strukturace zkušenosti

Co je vlastně ztvárněno prostřednictvím narativní konstrukce neboli vyprávěním příběhu? Jde o pouhé „vyprávění o životě“, nebo o „život sám“? Při konstrukci děje příběhu dochází k uspořádání jednání či událostí do určitého jednotného celku, který má začátek, prostředek a konec. To znamená, že vyprávění příběhu spočívá v určitém procesu, ve kterém je z jednotlivých událostí utvářen jednotný a vzájemně propojený celek.

Chceme-li definovat příběh, můžeme začít tím, že se jedná o řadu událostí následujících za sebou. Řada událostí sama o sobě ještě netvoří příběh. Pro vznik příběhu je třeba, aby alespoň některé z těchto událostí byly aktem jednajících postav. Dále je třeba, aby tyto události, nebo alespoň některé z nich, vyplývaly jedna z druhé. Nakonec je třeba, aby tato kauzální řada vzájemně zřetězených událostí tvořila

¹⁴ CHRZ, V. *Možnosti narativního přístupu v psychologickém výzkumu*. Praha : Psychologický ústav AVČR, 2007, 11 s.

jednotný celek, tzn., aby příběh měl začátek, prostředek a konec, měl určité směřování anebo jinak, aby dával smysl.¹⁵

2.3.4 Narativní fikce

Vyprávěním příběhu se vytváří fikce o naší zkušenosti. Funkcí této fikce je nový popis – redeskripce – našeho jednání, který umožňuje poodstoupit od prožité zkušenosti. Vzniklý odstup vytváří prostor pro nahlédnutí na zavedené způsoby jednání a otvírá se novým možnostem a způsobům, jak prožitou zkušenost uchopit a jak utvářet zkušenosti následující. Podle Ricoeura není skutečného jednání bez určitého druhu imaginace a touto imaginací je právě narativní fikce, která rozehrává jakousi svobodnou hru možného, tj. možného jednání. Odpovědné jednání, tj. takové, které se svobodně rozhoduje, potřebuje vědět o svých možnostech, tedy potřebuje odstup od fikce, potřebuje imaginaci, kterou poskytuje vyprávění.

Ricoeur též uvádí, že život se stává lidským teprve tehdy, když je artikulován narativně, to znamená, že dostává souvislost, směřování, tvar, řád a smysl skrze příběh.¹⁶

Přijmeme-li předpoklad, že zkušenost je narativně strukturovaná, potom z toho plynou určité důsledky pro způsob, jakým můžeme ve výzkumu popisovat různé oblasti lidské zkušenosti. Abychom mohli uchopit tuto logiku narativní rekonstrukce, můžeme využít kategorie navržené V. Chrzem, které sám nabízí *jako výraz určitého zastavení se na cestě narativního přístupu, který je ze své povahy „on the road“*.¹⁷

¹⁵ Podle CHRZOVÁ, D. *Být rodičem dítěte s pohybovým postižením*. Disertační práce. Praha : Univerzita Karlova, 2005.

¹⁶ Podle Ricoeur In CHRZ, V., *Struktura vytváření příběhu u dětí mladšího školního věku*. *Pedagogika*, 2002, roč. 52, č. 1, s. 59-75

¹⁷ Chrz, V. *Možnosti narativního přístupu v psychologickém výzkumu*. Praha : Psychologický ústav AVČR, 2007, s. 10.

2.3.5 Životní témata

Autobiografické rozhovory přinášejí obvykle určité vyjádření toho, „oč se v životě jedná“. Utváření lidské zkušenosti je tedy motivováno „něčím, o co se jedná“. Toto „něco“ nebo spíše toto „oč“ je možné vnímat jako „téma“. *Podle McAdamse je „téma“ opakujícím se vzorcem lidských přání a záměrů, tzn. tím, co si člověk přeje, co chce, o co usiluje a sleduje v čase. Tato přání a záměry určují obsah našeho příběhu a utvářejí naši zkušenost podle toho, co chceme a k čemu směřujeme.*¹⁸

Podobně jako literární příběhy, jsou i příběhy, které žijeme, vyprávěním na určitá „témata“ či na určité „motivy“, které jsou jakousi „látkou“ naší zkušenosti. Vyprávění o vlastním životě jsou tedy ztvárněna z „látky“ tužeb, přání nebo záměrů, jako jsou radost a truchlení, milování a nenávisť, obavy a naděje, snění a plánování. Narativní konstrukce vtiskuje této „látce“ určité podoby ztvárnění prostřednictvím „příběhů, které žijeme“ a které vyprávíme.¹⁹

2.3.6 Ztvárnění jednání

Výše uvedená formulace, že v naší zkušenosti či v životě se zpravidla o něco „jedná“, naznačuje, že ztvárnění života souvisí podstatným způsobem s řádem jednání. Díváme-li se na zkušenost vyjádřenou autobiografickým vyprávěním z narativní perspektivy, potom lze jen těžko přehlédnout tento centrální aspekt, jímž je řád lidského jednání. Zkušenost - chápána jako narativní konstrukce – je ztvárněním jednání. Ve vyprávění o životě i v „žitém vyprávění“ se člověk situuje do určitých pozic, v nichž přijímá určitou míru odpovědnosti za to, co dělá v kontextu toho, co se děje. Rozvrhuje určité uspořádání sebe a druhých jakožto aktérů či

¹⁸ DANĚČKOVÁ, T. Životní příběh a osobní identita na prahu dospělosti. In Miovský, M., Čermák, I., Řehan, V. *Kvalitativní výzkum ve vědách o člověku III : Sborník z konference*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2004, s. 178.

¹⁹ Podle CHRZ, V. *Možnosti narativního přístupu v psychologickém výzkumu*. Praha : Psychologický ústav AVČR, 2007. 152 s.

příjemců akcí. Konstruuje určitý způsob „aktérství“ (svého i druhých), určitou kapacitu jednat vzhledem k okolnostem, schopnostem či závazkům, určitý způsob a míru, v níž je v moci jednajících postav dosáhnout žádoucího a vyhnout se nežádoucímu.

Podle Brunera je podstatným rysem narativní konstrukce skutečnost, že „jednání má důvody“. Spíše než „chování a jeho příčiny“ ztvárňuje vyprávění „jednání a jeho důvody“. Jednání tak není „zapříčiněno“, nýbrž zdůvodněno. Mít důvod obvykle znamená mít záměr či cíl. A mít ke svému jednání důvod také znamená nějakou podobu odpovědnosti za toto jednání. Je-li naše zkušenost ztvárněna narativně, potom to znamená, že náleží – vedle řádu jednání – také do řádu důvodů. Podstatnou funkcí narativní konstrukce je, že zdůvodňuje a ospravedlňuje jednání a zhodnocuje cíle, k nimž toto jednání vede.²⁰

Člověk se ve své zkušenosti rozvrhuje jako jednající bytost, tj. jako bytost, která se určitým způsobem „aktérství“ vztahuje k tomu, „oč se v životě jedná“, a jejíž jednání - stejně tak jako jednání druhých lidských bytostí - má své důvody.

Na tuto kategorii, kterou V. Chrz označuje jako „aktérství“, je v následné výzkumné sondě brán zřetel nejvíce, vyplývá ze samé povahy výzkumu, kdy jde především o zhodnocení vývoje vztahu jedince k vlastní rodině poté, co do jeho životní zkušenosti zasáhla ústavní výchova.

2.3.7 Systém hodnot a přesvědčení

Vyprávění v autobiografických rozhovorech v sobě zahrnuje různá pojetí toho, „oč v životě běží“, tj. odpovědi na otázky typu: „co je dobré“, „oč má cenu usilovat“ či „jak je správné jednat“. V samotném vyprávění je takto ztvárněn určitý systém hodnot a přesvědčení. Jde o hodnotový a normativní aspekt, ale také o určitý náhled „jak to

²⁰ Podle Bruner In CHRZ, V., ČERMÁK, I. Žánry příběhů, které žijeme. *Československá psychologie*, 2005, roč. 49, č. 6, s. 481-495

v životě funguje“. Tento aspekt ztvárnění života bývá označován jako „životní filosofie“, „světonázor“, „ideologie“ nebo „krédo“. Narativní konstrukce zhodnocuje určité cíle a zdůvodňuje nebo ospravedlňuje jednání vedoucí k těmto cílům.

Vyprávění příběhu je přirozeným způsobem ztvárnění hodnotového či normativního aspektu života. Dokonce by bylo možné říci, že otázky typu „v čem je potíže“, „oč v životě běží“, „v čem spočívá štěstí“, „co je dobré“, oč má cenu usilovat“ či „jak je správné jednat“ jsou svojí podstatou narativní, tj. odvozené od narativní struktury života samého. Jak již bylo řečeno, narativní konstrukce zhodnocuje určité cíle a zdůvodňuje či ospravedlňuje jednání k těmto cílům vedoucí. Hodnoty a přesvědčení v autobiografickém vyprávění nejsou něčím existujícím „vedle“ narativní konstrukce či „za“ ní, spíše jsou takříkajíc „ztělesněny“ v konstrukci vyprávění, a to jak v „tématu“ vyprávění, tak i v jeho směřování a cílech, ve způsobu ztvárnění jednání, ale i v zápletkách či figurách.

Podle Brunera je klíčovým momentem utváření narativní konstrukce nějaká „potíže“ neboli narušení obvyklého, řádného či očekávaného dění. *„Potíže“ příběh pohání kupředu, činí jej hodným vyprávění. Zároveň tak vzniká požadavek na demonstraci určitých hodnot, přesvědčení, které vzhledem k „potíži“ ospravedlňují jedincovo jednání. Systémy hodnot a přesvědčení tedy dávají smysl především tím, jak odpovídají na výzvy „potíží“ – krizí, nesnází a dalších případů narušení řádu. Můžeme říci, že člověk je bytostí odpovídající na výzvy situací, v nichž si život žádá, aby byl ztvárněn jako „dobrý příběh“, který „dává smysl“.*²¹

2.3.8 Zápletky a figury

Pokud je autobiografické vyprávění ztvárněním jednání, je dobré zodpovědět, jakým způsobem k tomuto ztvárnění dochází. Jak bylo řečeno výše, jednání je

²¹ Bruner In CHRZ, V., ČERMÁK, I. Žánry příběhů, které žijeme. *Československá psychologie*, 2005, roč. 49, č. 6, s.489

ztvárněno do podoby zkušenosti právě prostřednictvím narativní konstrukce. Naše zkušenost má svým směřováním, tvarem či souvislostí povahu zápletky, je určitou konfigurací událostí. Avšak pouhopouhá řada událostí a jednání ještě nečiní z časového uspořádání zápletku. O zápletce hovoříme až tehdy, když alespoň některé události vyplývají jedna z druhé. Podstatou tohoto vyplývání však není pouhé „zapříčinění“ (které hledáme například v přírodních vědách), nýbrž je to směřování k cíli. Zápletka autobiografického vyprávění je tedy konfigurací událostí, které ze sebe nějak vyplývají na základě směřování k určitému cíli. Zápletka dává naší zkušenosti souvislost, kontinuitu a konzistenci, jinými slovy z ní vytváří jednotný celek – něco, co má „začátek, prostředek a konec“, co má směr („kudy“) a cíl („kam“), tj. co dává smysl („proč“).

Logika narativního zřetězení zkušenosti je logikou jednajících postav, které mají (alespoň v určité míře) své důvody vědomě a svobodně sledovat své záměry a cíle. Naší zkušenosti dává zápletka souvislost, směřování a smysl. Pomocí narativní konstrukce se zkušenost stává konfigurací, životu je vtiskován celkový tvar. Přitom narativní konstrukce má nejen rozměr diachronní (časový či lineární), ale také rozměr synchronní (prostorový či figurální).²²

2.3.9 Reflexe a hledisko ve zkušenosti

Respondenti autobiografických rozhovorů ztvárňují svůj život jako události a jako jednání. Zároveň však vyjadřují také smysl a důvody svého jednání, tj., chápou sebe i druhé jako bytosti jednající na základě určitých přání, záměrů a přesvědčení. Zkušenost podaná v autobiografických vyprávěních se – řečeno Brunerovými termíny – *odehrává ve dvou „krajínách“*. V *„krajíně jednání“* a v *„krajíně vědomí“*.²³

²²Podle CHRZ, V. *Možnosti narativního přístupu v psychologickém výzkumu*. Praha : Psychologický ústav AVČR, 2007, 152 s.

²³ Bruner In CHRZ, V., ČERMÁK, I. Žánry příběhů, které žijeme. *Československá psychologie*, 2005, roč. 49, č. 6, s. 489

V „krajně jednání“ se věci zkrátka dějí, jsou zachyceny jaksi „zvnějšku“, jde o vyprávění sekvencí událostí či jednání. V „krajně vědomí“ jde naopak o to, jak a kým je skutečnost vnímána a prožívána. Naše zkušenosti se vyznačují různou mírou reflexe, různým podílem „krajiny vědomí“. Zkušenost by nemohla dávat smysl, kdyby si prožívající osoby něco nemyslely, něco neměly v úmyslu nebo si něco nepřály. V narativní konstrukci je zkušenost ztvárněna skrze „filtr vědomí“, který vytváří určitý „úhel pohledu“, tj. „odkud“ je zkušenost ztvárněna. Hledisko znamená dvojí:

- 1) kdo vypráví,
- 2) kdo se „dívá“

Tzn., že vyprávějící může či nemusí být totožný s centrem reflexe. Zkušenost může být ztvárněna z řady hledisek: ze subjektivní perspektivy, z hlediska druhých, či z obecného hlediska. Člověk je také schopen ztvárňovat zkušenost v jakémsi „mnohohlasu“ různých hledisek.²⁴

2.3.10 Diskursivní kontext

Bylo řečeno, že zkušenost lze chápat jako rozvrhování pozic v rámci narativní konstrukce, tj. v rámci toho, „o čem“ je vyprávěno. Právě *na autobiografických rozhovorech je dobře patrné, že prostřednictvím narativní konstrukce se člověk jakožto vyprávějící rozvrhuje také vzhledem k příjemci či příjemcům svého sdělení.*²⁵ Vyprávění nejsou jenom „o něčem“, ale zpravidla také „pro někoho“ či „někomu“. Narativně strukturovaná zkušenost, ať již je „žitým vyprávěním“ či „vyprávěným životem“, je součástí konkrétní komunikační či konverzační interakce, přičemž účastníci této interakce mohou být v situaci přítomni přímo, či pouze „implicitně“. Prostřednictvím vyprávění dochází k vymezení pozic účastníků komunikační

²⁴ Podle ČERMÁK, I. MYSLET NARATIVNĚ: KVALITATIVNÍ PŘÍSTUP „ON THE ROAD“. In Čermák, I., Miovský, M. *Kvalitativní výzkum ve vědách o člověku na prahu třetího tisíciletí : Sborník z konference*. Brno : SCAN, 2002, 11 – 25.

²⁵ CHRZ, V. *Možnosti narativního přístupu v psychologickém výzkumu*. Praha: Psychologický ústav AVČR, 2007, s. 14.

interakce.²⁶ Člověk takto „něco dělá“ s druhými, současně však také druzí „něco dělají“ s ním. Zkušenost jako narativní konstrukce je tedy zkušeností vznikající ve vzájemné interakci žitých vyprávění. V rámci konverzačních situací vnášíme svá žitá vyprávění do interakcí s druhými a zpětně jsme formováni jejich žitým vyprávěním.

Uchopení širšího diskursivního kontextu naráží na potíže spočívající v tom, že problematika normativních diskursů je vždy nutně a nevyhnutelně uchopována z hlediska nějakého normativního diskursu, tj. z hlediska příběhů těch, kteří zkoumají. To by nás mělo vždy znovu přivádět k otázce: V jakém jsme to vlastně příběhu? V příběhu nás jakožto výzkumníků, či v příběhu těch, které zkoumáme? Jak již bylo řečeno, jedná se vždy o naši rekonstrukci, která začala jako dialog a která by se měla snažit setrvávat v prostoru dialogu, kterému však vždy hrozí, že se stane samomluvou.²⁷

²⁶ Podle CHRZ, V. Výzkum jako narativní rekonstrukce. In Miovský, M., Čermák, I., Řehan, V. *Kvalitativní výzkum ve vědách o člověku III : Sborník z konference*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2004, 21-32

²⁷ Podle CHRZ, V. Výzkum jako narativní rekonstrukce. In Miovský, M., Čermák, I., Řehan, V. *Kvalitativní výzkum ve vědách o člověku III : Sborník z konference*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2004, 21-32

3 METODOLOGIE VÝZKUMNÉ SONDY

3.1 Příprava a podklady pro zpracování dat

3.1.1 Vymezení tématu a jeho zdůvodnění

Tématem výzkumné sondy je vztah a chápání dětí, které prošly Výchovným ústavem Klíčov, svých rodin. Děti jsou do ústavu umisťovány ve chvíli, kdy soud uzná, že rodina samotná na výchovu již nestačí a je třeba dítě svěřit do odborné péče. Hlavním cílem ústavní výchovy by mělo být dítě resocializovat a opět vrátit zpět do rodinného prostředí, odkud vzešlo, nebo jej dovést k samostatnosti a seberealizaci, aby se dokázalo o sebe samo postarat po dovršení osmnáctého roku života. Samozřejmě ideálním je první případ, kdy se dítě dostává zpět do své rodiny, čímž nepřichází o bazální životní jistotu. Avšak tato varianta bohužel není vždy možná, navíc se mnohdy stává, že dítě se sice vrátí zpět do rodiny, avšak problémy, které mělo před nástupem do výchovného ústavu, zůstávají neošetřeny, případně jsou jen potlačeny do pozadí, a je tak pouze otázkou času, kdy znovu vystoupí na scénu. Proto se často nabízí pochybnosti o smyslu ústavní výchovy, o vlivu na životní dráhu, kterou se dítě bude v budoucnu ubírat a zda bude moci být někdy samo schopným rodičem.

Proto jsem si zvolil jako téma výzkumu vnímání rodiny dětmi, které prošli výchovným ústavem doufaje, že jejich zpětný pohled zprostředkovaný formou vyprávění dokáže podhalit změnu rodinných vazeb a postoj jich samotných

k ostatním členům rodiny. V čem a zda se vůbec podařilo ošetřit jejich rodinné vztahy je základní otázkou tohoto výzkumu, na niž bych rád našel aspoň částečnou odpověď.

3.1.2 Předmět výzkumu

Z předešlého vyplývá, že předmětem výzkumu tudíž nejsou bývalí klienti samotní, ale právě jejich vnímání rodiny a vztah k ní, zejména v kontextu vývoje v posloupnosti času, právě skrze jejich vyprávěnou zkušenost zaostřenou na jejich pojetí rodiny.

3.1.3 Výzkumné otázky a hypotézy

Základní otázka, která je zde kladena, se týká pojetí bývalými klienty svých rodin a jeho vývoj. Zda a jak se rodinné vztahy měnily, nakolik na ně měl vliv pobyt ve výchovném ústavu. Srovnání stavu před nařízením ústavní výchovy, během ní a s odstupem času po jejím skončení. Předpokládám, že značně izolovaný pobyt od rodiny by mohl vyvolat touhu po jistotě, kterou rodinné zázemí skýtá, zároveň ústavní výchova není zpravidla za odměnu a málokterý bývalý klient je s to přiznat, že tuto zkušenost má. Svou rodinu má poté tendenci idealizovat. Vyloučení z rodiny a nástup do výchovného ústavu může vyvolat podrážděnost vůči ní a její zavržení. Avšak rodina zároveň zůstává jediným místem, kam klienti po dobu pobytu mohou jezdit na celý víkend v rámci dovolenek. Což funguje jako nemalá a někdy i jediná motivace snažit se, aby vztah vůči rodičům byl co nejkladnější.

Z vlastní zkušenosti musím však konstatovat, že rodiny klientů Výchovného ústavu Klíčov nemají zpravidla zájem o spolupráci a jejich postoj by se dal nazvat slovy: „Tady ho máte a až ho převychováte, tak nám jej zase vraťte zpět.“

Předpokládám, že pobyt ve výchovném ústavu rodinné vztahy změní či poznamená, avšak jakým způsobem, je spíše otázkou individuálních případů.

Jsem si vědom, že vybraný vzorek skládající se z bývalých klientů, kteří vážně neselhali, může být poněkud zavádějící. A to nejenom na základě mé několikleté praxe ve Výchovném ústavu Klíčov, během níž jsem měl již mnohokrát příležitost zapochybovat o smysluplnosti ústavní výchovy. Možná právě proto člověk potřebuje důkaz o její správnosti a účelnosti a žádá se mu pozitivních výsledků. Tudíž předpokladem je, že vybraným participantům pobyt ve výchovném ústavu obnovil či utužil rodinné vazby.

3.1.4 Výběr zkoumaných osob

Osoby, které poskytly svůj rozhovor k této práci, jsou bývalí klienti Výchovného ústavu Klíčov, kteří zde strávili minimálně rok svého života, zároveň je tomu nejméně dva roky, kdy jim vypršela nařízená ústavní výchova a oni se vrátili zpět do „běžného“ života. Vzorek nemůže být statisticky reprezentativní, jednak s ohledem na malý počet, jednak vzhledem k dohledatelnosti bývalých klientů. Po skončení ústavní výchovy končí totiž veškeré povinnosti výchovného ústavu vůči nim a zároveň i jejich vůči výchovnému ústavu. Přestože téměř na většinu klientů zůstává telefonický kontakt, jejich fluktuace telefonních čísel je nadprůměrná. Je zcela obvyklým jevem, že telefon je jednou z prvních věcí, kterou prodají do bazaru za účelem krátkodobého zisku. Případně jim jej někdo zcizí nebo jej jednoduše ztratí. Z tohoto důvodu jsem pro výzkum vybral pouze klienty, kteří sami o sobě dali vědět, nejčastěji tak, že se přišli pozdravit do ústavu se svými oblíbenými vychovateli a zároveň prezentovat, jak dobře vše nyní zvládají. Což je druhý aspekt, bývalí klienti, kteří nezvládli po výstupu

plnou samostatnost, nemají touhu se vrátit na místo svého minulého působení. Jsou si vědomi, že ústav jim již ze zákona nemůže nikterak pomoci a chlubit se nepodařeným výstupem z výchovného ústavu je spíše kontraproduktivní. Jednoduše řečeno, mají představu, že když se ukáží, budou nuceni vyslyšet věty typu: „No jo, máš to těžké, my jsme ti to říkali, že to takhle dopadne.“

Tudíž v rámci zpětné vazby je pro výchovný ústav téměř nemožné zjistit, jak si bývalí klienti vedou po skončení ústavní výchovy, zprávy o nich jsou zpravidla zprostředkované od jiných klientů, kteří je někde potkají nebo od zaměstnanců samotných při náhodném setkání.

Proto jsem si vědom, že jde pouze o výzkumnou sondu. Vybraný vzorek se skládá pouze z klientů, kteří měli štěstí či schopnosti a po dovršení osmnáctého roku ve svém životě uspěli, a nelze jej považovat za reprezentativní.

Práce však vychází z metodologických postupů kvalitativního (narativního) výzkumu, a tak se výzkumník vzdává *představy o nezbytnosti výzkumu u statisticky významné části populace, aby bylo možné formulovat psychologicky spolehlivé závěry.*²⁸

3.1.5 Stručná charakteristika zkoumaných osob

Jakým způsobem a proč zrovna tito participanti byli do této výzkumné sondy vybráni, bylo již řečeno, nyní bych rád stručně přiblížil každého zvlášť. Jména participantů byla úmyslně změněna, všichni na mé požádání rádi odvyprávěli svůj příběh, avšak krom jediné výjimky všichni vidí pobyt ve výchovném ústavu jako zkušenost, se kterou již nechtějí být za žádných okolností spojováni. Možná i právě proto byli rádi, že mají komu svůj příběh sdělit, aniž by se za to na ně někdo „koukal skrz prsty“.

²⁸ ČERMÁK, I. MYSLET NARATIVNĚ: KVALITATIVNÍ PŘÍSTUP „ON THE ROAD“. In Čermák, I., Miovský, M. *Kvalitativní výzkum ve vědách o člověku na prahu třetího tisíciletí : Sborník z konference*. Brno : SCAN, 2002, s 12.

Tou jedinou výjimkou byl Václav Hladký, kterým tyto drobné charakteristiky začínám. Dále již v abecedním pořadí.

3.1.5.1 Václav

Výchovný ústav opustil před šesti lety. V současné době je mu 24 let. V ústavu pobýval od svých patnácti let. V současné době pracuje jako zedník, bydlí v bytě, který mu byl po výstupu z ústavu poskytnut městskou částí. Zároveň jediný klient Výchovného ústavu, který měl toto štěstí a dostal tento tzv. sociální byt. Má o tři roky mladší nevlastní sestru, které byla též nařízena ústavní výchova. Matka žije dlouhodobě s přítelem, Václavovým nevlastním otcem. S biologickým otcem se viděl dvakrát v životě.

S rodinou se téměř nestýká. Jako jediný uvedl, že rozhovor poskytne pouze pod podmínkou, že uvedu jeho celé jméno. Cituji jeho slova, která vyslovil poté, co jsem mu vysvětlil, pro jaké účely chci rozhovor použít, a nabídl jsem mu možnost vybrat si pseudonym: „Já chci, aby se na Univerzitě Karlově učilo o mně, jen ať každý ví, jaké to je, ať aspoň někomu poslouží můj příběh! Navíc mě baví představa, že se někde ve škole bude říkat moje jméno, jo Václav Hladký, ten to neměl lehký...“

3.1.5.2 Bobeš

Bobešovi je 24 let, má o deset let staršího bratra, který se v době, kterou vyprávění začíná, z příběhu ztrácí a osamostatňuje se. Oba rodiče jsou dosud spolu. V současné době pracuje jako elektrikář a doplňuje si vzdělání, které chce ukončit maturitní zkouškou. Doposud měl pouze výuční list. Výchovný ústav opustil též před šesti lety. Bydlí sám se svou přítelkyní.

3.1.5.3 Míra

Nejmladší ze všech participantů, je mu 20 let, tudíž opustil výchovný ústav před dvěma roky. Bydlí opět u svých rodičů, kteří jsou doposud spolu, sourozence nemá. Též pracuje jako elektrikář, k práci má velmi pozitivní přístup. Stejně tak ke svým rodičům, kterým má touhu se odvděčit za dlouhodobou podporu a má tendence jim organizovat současný život.

3.1.5.4 Oleg

25 let, jako jediný mi sdělil, že přemýšlel dopředu nad rozhovorem a snažil se připravit, co mi sdělí. Nejvýrazněji se držel položené úvodní otázky a neodbočoval k jiným životním tématům. Vyrůstal pouze s matkou, nikdy nepřijal její partnery, s kterými měl tendence bojovat o přízeň matky, na níž je silně vázán. Otec opustil rodinu, což mu doposud neodpustil a bere to jako zradu vůči rodině. Kontakt s ním se brání.

Pracuje ve skladu, měl bohaté zkušenosti s psychotropními látkami a opakovaně se léčil ze závislosti. Nyní sedmý měsíc abstinuje, bydlí u matky. Jeho upjatost k ní v současné době stagnuje, především proto, že velkou pozornost nyní věnuje své přítelkyni a jejímu synovi.

3.1.5.5 Tibor

V současné době pracuje jako číšník, vyučený autolakýrník. Ústav opustil před čtyřmi roky, je 22 let starý. Přibližně před půl rokem obnovil kontakt s matkou, do té doby bydlel po ubytovnách a u kamarádů, v současné době bydlí u své sestry, kterou z rodiny preferuje nejvíce. Jiné sourozence nemá, s otcem se již nestýká. Jeví velký

zájem o účel rozhovoru a jako jediný si vyžádal nahlédnout do této práce po jejím ukončení.

3.1.6 Způsob sběru dat a jejich zpracování

Ke sběru dat byla použita metoda narativního interview. Jde o metodu využívající, formu otevřeného či hloubkového rozhovoru. *V narativním interview je participant povzbuzován k tomu, aby ve spontánním vyprávění zprostředkoval spolu se svými osobními životními prožitky i kolektivně-historické biografické události s jejich konkrétními situačními průběhy.*²⁹ Pravdou je, že jak se v následných rozhovorech ukazuje, participant této výzkumné sondy příliš aktivního povzbuzování nepotřebovali. Jejich spontánní forma sdělení byla mnohdy až nadměrně nosná a o svou zkušenost se dělili, hlavně ze začátku rozhovoru, s velkým nadšením. Možná právě z toho důvodu, jak sami uvedli, ústavní výchova je v životě „něco“, čím se člověk nepochlubí, ba naopak, raději by to zpětně smazal. Proto se jejich nadšení dá vysvětlit tím, že se nejen dočkali příležitosti tuto svou zapovězenou zkušenost využít k tomu, aby posloužila i pro jiné účely, ale i momentu, kdy mohou s někým tuto zkušenost sdílet, mohou se o ni rozdělit bez pocitu vlastního ohrožení.

Každý výše uvedený participant byl nejprve kontaktován prostřednictvím e-mailu či telefonicky a požádán o spolupráci na tomto výzkumu. Po přiblížení tématu a vyjádření souhlasu ke spolupráci se uskutečnila schůzka. Ta se konala na participantem vybraném místě. Tuto volbu jsem nechal čistě na nich s tím, že si mají vybrat místo, které jim bude příjemné, kde se budou cítit bezpečně a nerušeně. Nabídl jsem i možnosti pro případ, kdyby váhali. A to Výchovný ústav Klíčov, u nich

²⁹ SCHÜTZE, F. Narativní interview ve studiích interakčního pole. *Biograf*, 1999, roč. 20, s. 31 – 51.

doma, park anebo restaurační zařízení. Všichni participanti si zvolili možnost poslední.

Setkání trvala vždy minimálně hodinu. Začínala odlehčujícím rozhovorem zaměřeným na jejich aktuální životní situaci. Poté jsem jim znovu přiblížil téma výzkumu a požádal je o souhlas si rozhovor nahrát na diktafon s tím, že nahrávky posléze přepíši, odstraním jména a nahrávky již nikde nepoužiji. Co se týče jejich vlastních jmen, každý dostal možnost zvolit si svůj vlastní pseudonym, pod kterým mohu jeho příběh použít.

Po vzájemném naladění se, jsem spustil nahrávání a položil úvodní otázku:

„Dokážeš mi popsat, jak jsi vnímal svou rodinu, co pro tebe znamenala před, po dobu a po skončení ústavní výchovy? Jakým způsobem to pojmeš, je čistě jen a jen na tobě. Je možné, že případně položím doplňující otázku.“

Vyprávění samotné trvalo zpravidla dvacet až čtyřicet minut. Veškeré doslovné přepisy jsou uvedeny v přílohách. Pouze vlastní jména byla odstraněna. Dlouho jsem váhal, jak naložit s mnohdy vulgárními výrazy, jež se v mluveném projevu participantů hojně objevovali. Vzhledem k autentičnosti jsem nakonec zvolil variantu v přílohách nechat uvedeno vše v původním znění. V úryvcích použitých v práci samotné jsem vulgární výrazy nahradil přijatelnějšími formami vyjádření, avšak mnou nahrazené slovo je dáno do uvozovek.

V narativním rozhovoru je specifická role tazatele/výzkumníka, který nijak nestrukturuje participantovo vyprávění a zvláště v první, monologické fázi vyprávění neprovádí žádné tematizující zásahy. Výzkumník by měl povzbudit participanta především pozorným a zúčastněným nasloucháním. Tím umožňuje, aby se prožitky vynořovaly samy jako přirozené celky, které se strukturují jaksí „samy“, spíše než by byly strukturovány z vnějšku – dotazy a představami tazatele.³⁰

³⁰ CHRZ, V. Výzkum jako narativní rekonstrukce. In Miovský, M., Čermák, I., Řehan, V. *Kvalitativní výzkum ve vědách o člověku III : Sborník z konference*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2004, s. 29.

Po získání rozhovoru přichází na řadu fáze opakovaného čtení, díky čemuž se objevují životní témata, jež mohou být při pouhém poslechu či jednorázovém přečtení nepostřehena či skryta. Sám za sebe mohu prohlásit, že každý rozhovor jsem před první interpretací přečetl minimálně šestkrát, a i přesto se při dalším zpracování vynořovala nová témata. Po dokončení celé práce se počet přečtení každého příběhu blížil číslu dvacet. Přesto si stále nejsem jist, zda se při uchopení celého kontextu nedají objevit další skryté prvky a rozměry.

Po určení základních témat se znovu ponořujeme do textů a k vyhledání souvislostí ke zvoleným tématům a posléze již přichází na řadu interpretace samotná a její následné vyhodnocení.

3.2 Zpracování a interpretace sebraných dat

3.2.1 Témata a jejich souvislosti

Dalo by se předpokládat, že společná „potíž“ všech dotazovaných tohoto výzkumu je pobyt ve výchovném ústavu či nařízení ústavní výchovy vůbec, od níž se odvíjí tematizování a strukturace jejich zkušenosti. Jak bylo uvedeno v teoretické části, „potíž“ je dle *Brunera klíčovým momentem narativní konstrukce, vede příběh určitým směrem a činí ho hodným vyprávění.*³¹ S předpokladem, že zmíněná potíž je skutečně tím hlavním konstruuujícím prvkem, je to ale trochu jinak. V tomto výzkumu je sice ona „potíž“ v podobě nařízení ústavní výchovy nastolena jako iniciační prvek vyprávění, ale při bližším pohledu na zkoumaná vyprávění se vykresluje oněch „potíží“ hned několik, z čehož ústavní výchova se neukazuje jako potíž hlavní a jediná. Z autobiografických vyprávění se vynořuje několik momentů, které můžeme

³¹ Bruner In CHRZ, V. *Výzkum jako narativní rekonstrukce*. In Miovský, M., Čermák, I., Řehan, V. *Kvalitativní výzkum ve vědách o člověku III : Sborník z konference*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2004, s. 29.

považovat za klíčová témata zkušenosti. Ať jde o nesoulad v rodině, omezování možností, pocity ponížení, škola, užívání psychotropních látek atd.

Pro analýzu sebraných dat v rámci kategorií je nemálo důležitá i perspektiva, z níž participanti popisují své prožitky a zkušenosti. Díky této perspektivě lze nahlédnout míru reflexe a sdílení této zkušenosti. Způsob reflexe se mohl s postupujícím časem posunout, ale ne vždy je to pravidlem. Opět záleží na následné životní zkušenosti. Ostatně jak sám Oleg na konci rozhovoru uvádí: *„Je pravda, že kdyby ses mne na tohle zeptal tak před rokem, tak to budou nebe a dudy (smích). Víš co, ale to asi souvisí s téma mejma průšvihama v tý době... Ted' už to člověk vidí jinak, ale... ale prostě tak...“*

Způsob reflexe a sdělení zkušenosti mohla a nemusela být nalezena, nebo je naopak nebyla potřeba či síla hledat a zůstaly v zapomnění, dle narativních psychologů pak lze označit tyto zážitky jako „nevyprávěné“. Tyto „navyprávěné“ zážitky lze připodobnit k tomu, *co psychoanalýza nazývá „vytěsněným“*. *Jedná se tedy o části zkušenosti, které nebyly adekvátním způsobem vřazeny do smysluplné souvislosti příběhu.*³²

Míra reflexe ve vyprávění zkušenosti je sama o sobě důležitým prvkem nejen pro způsob konstrukce autobiografického vyprávění, ale je také neoddelitelnou součástí „žitého vyprávění“. V narativní konstrukci zkušenosti vždy „něco přichází ke slovu“, objevuje se ústřední téma zkušenosti. Ale ještě předtím, než člověk začne „vyprávět život“, resp. „žít vyprávění“, existuje rovina přednarativní struktury života, kterou tvoří soubor okolností, aktérů a interakcí. Do tohoto předem daného přednarativního prostoru je člověk „vržen“ jako jednající bytost, která se do určité míry může v rámci daného prostoru rozhodovat.

A právě pro svobodné rozhodování je potřebná schopnost reflexe zkušenosti, která však může být reflektována až v souběhu se vznikajícím odstupem.

³² SCHAFFER In CHRZ, V. *Možnosti narativního přístupu v psychologickém výzkumu*. Praha : Psychologický ústav AVČR, 2007, s. 10

3.2.2 Určení životních témat

Nyní se již pomalu dostáváme k samotné analýze vyprávění. Po důkladném přečtení všech poskytnutých rozhovorů se vyprofilovalo několik životních témat, která jsou zároveň pro všechny participanty společná a jež se nelehko pojmenovávají a leckdy se i prolínají. Zde uvádím jejich seznam, každému životnímu tématu je posléze věnována samostatná kapitola, kde bude samostatně rozebráno a interpretováno. Témata na sebe vzájemně navazují a interpretací každého zvlášť se postupně pokusím dostat odpověď na základní otázku této výzkumné sondy jako celku, který je možno třeba uchopit skrze jeho malé části. Postupným odkrýváním témat, jež vyvstanula sice jako vedlejší produkt vyprávění, avšak bez nichž nelze uchopit samostatně odpověď na otázku vývoje pojetí rodiny zmíněnými participanty. Můžeme sledovat jejich aktérství v příběhu, hodnoty a přesvědčení, zápletky či figury až postupně se dostaneme k pojetí rodiny samotnému.

Životní témata, jež se po analýze sebraných dat vyprofilovala:

- 1) Hranice v životě.
- 2) Vzpouora a únik.
 - Užívání psychotropních látek.
- 3) Nepřijetí místa bydliště jako domova.
- 4) Ústavní výchova.
- 5) Rodina:
 - a. Oni vztah ke mně.
 - b. Já a můj vztah k nim.
 - c. My všichni dohromady.

Každá kapitola je doplněna pro lepší ilustraci o úryvky z rozhovorů, snažil jsem se vyjmout nejvýstižnější pasáže k danému tématu, kompletní rozhovory, jež jsou interpretovány, jsou uvedeny v přílohách.

3.2.2.1 Hranice v životě

Jde o první životní téma, které je patrné ve všech vyprávěních. Hranice jako vymezení prostoru, možností, kam až člověk může zajít, ale zároveň se i rozvinout. Hranice, někdy by se dalo říci pravidla, znamenající „stop, dál už nesmíš“. Je zajímavé, že participanti zmiňují toto vymezení hranic jejich okolím vůči nim samotným již v začátku vyprávění, a to při popisu období před nařízením ústavní výchovy. Už v té době se zmiňují, jak hranice jim vymezené byly pro ně příliš úzké a nehodlali je za žádných okolností přijmout. V této rané fázi vyprávění se dají participanti rozdělit na dvě skupiny.

Bobeš, Václav a Tibor ve skupině první se zmiňují o konkrétních případech a okamžicích, kdy pocítili snahu okolí jim hranice vymezit a oni na ně začali pravidelně narážet.

Například Bobeš, když popisuje své rodiče v období před ústavní výchovou:

„No, hlavně to bylo o tom, že mi zakazovali tu volnost, chtěli, abych byl víc doma. Já jsem byl pořád někde v trapu, znáš to, víš, o čem mluvím. Furt jsem byl s těma staršíma kamarádama, jezdili jsme na techno nebo jsme jezdili úplně někam jinam, to je prostě jedno úplně, furt jsme byli prostě v „trapu“ (...) Pak jsem třeba přišel domů a tam byl vyměněnej zámek, že se prostě „naštvali“, abych to jako neměl zadarmo, jako až takhle, no. Víš co, že přijde, uvidí zámek, víš co.“

Bobeš popisuje setkání se zamčenými dveřmi jako s něčím, co čeká na jeho reakci. Jeho samotného tato hranice sice překvapuje, ale o její odstranění neusiluje, spíše hledá cestu k obejití. Téma hranic se prolíná celým příběhem.

Též Tibor zmiňuje, jak mu byly doslova vymezeny hranice, a obhájí důvod, proč přišel sám v patnácti letech za kurátorkou:

Tibor: „...za ní jsem pak přišel, protože jsme měli s tátou poslední rok takovej vztah, že on mi zamykal celej byt, nechával mi k dispozici můj pokoj, kterej mi uzpůsobil k základním potřebám, dokavad' bude v práci, to znamená, že jsem tam měl lednici...“

Já: „To zamykal, abys tam něco neukradl, nebo...?“

Tibor: „No, abych spíš neprolejzal věci, protože já jsem byl od malíčka zvědavěj, takže když byl nějakej zakázanej šuplík, tak první co mě lákalo, bylo se do něj podívat, vždycky, že jo. No a prostě kvůli tomuhle, nevím, co přede mnou skrýval nebo takhle, ale prostě zkrátka zamykal celej byt s tím, že mi nechal můj pokoj, koupelnu, záchod k dispozici, jo. No a mně se to nelíbilo, protože jsem nebyl žádněj zloděj, nic takovýho, takže každej den byla debata, proč mi nenechá celej ten byt k dispozici. Jenže on mi vždycky odpověděl: „A proč jo? Co potřebuješ v celým bytě, všechno máš v pokoji.“ No, takže já jsem se s ním v tomhle neshodoval, už asi rok, pak mě to přestalo bavit, protože pak jsem přišel i o tu školu, vyhodili mě ze školy, no a táta už to bral tak, že jako si dělej co chceš, někde fetuj nebo krad' nebo chod' na brigády, to je tvoje věc. Prostě mi odevzdáš klíče, já tě v šest ráno vyhodím ven a dělej si co chceš. Až přijdu domů, přijdeš taky.“

Z předešlého je patrné, že byť přesný důvod zamykání není z otcova pohledu zcela jasný, tak zúžení Tiborových hranic bylo velmi citelné. Reakce na tuto zkušenost jsou patrné i v dalších tématech.

Vymezování hranic však není míněno jako pouhé zamykání dveří, jak by se mohlo zdát. I Václav měl své zkušenosti se zamčeným bytem, když mu rodiče nechtěli otevřít dveře. Jeho nejstěžejnějším limitem, jak o něm mluví, jsou však peníze. Václav o nich hovoří jako o věci, která mu hranice možností rozšiřuje či zužuje. Vyplývá to i z jeho dětství, kdy žil sám a matka mu jen dávala peníze na obživu jeho a jeho nevlastní sestry. Tudíž tu nenastupoval rodič a jeho osobnost jako regulující

prvek, ale rodič, který pouze dával peníze, jimiž reguloval Václavovy hranice. A právě množství peněz z Václavova pohledu bylo to, co určovalo jeho možnosti.

Co se týče druhé skupinky, Míry a Olega, ti se o hranicích v první části vyprávění nikterak nezmiňují. Zároveň se však k tomu neblíží ani při vzpomínkách na výchovný ústav, kterýžto je právě o ukládání hranic. Byť z kontextu vyplývá, že jejich život musel být tímto zásahem omezen, můžeme toto téma u nich považovat za „nevyprávěné“.³³

Téma hranic však není zdůrazněno jen ve vyprávění o životě před nástupem do výchovného ústavu. Pravdou je, že s nástupem do výchovného ústavu hranice trvaly nadále, ale tentokrát měly zcela jinou výšku. Výstižně to charakterizoval Bobeš, když hodnotil v závěru rozhovoru, co je do těchto hranic dostalo:

„To bylo tím režimem, že prostě za sebou jsem měl tu pevnou ruku a že jsem prostě musel plnit určitá pravidla a neměl jsem jakoby jiný cesty, jako třeba doma když mi řekli: „Uděláš to, jak já budu chtít.“ Tak já jsem řekl, že neudělám, a prostě jsem šel a nic. Ale tady jsem věděl, když něco „pokazím“, tak třeba nepůjdu tři neděle na vycházky nebo víš jak? Prostě bič, no. A fakt to jako platilo.“

Téma hranic se v průběhu vyprávění vrací v různých podobách, ostatně o tom, že se mladý člověk seznamuje s okolním světem skrze tyto hranice, není nic nepřírodního, i když míra hranic musí být dozajista odpovídající. Nejčastější a nejběžnější je nastolení hranic rodiči, které účastníci vnímají jako zákazy a omezení v činnostech, ve kterých nacházejí uspokojení. Posléze i pracovníci výchovného ústavu jsou považováni za „uzurpátory“, jak je nazývají Bobeš s Tiborem. Ostatní pro ně nenacházejí označení a zdůrazňují především zákazy, kterým se jim ze strany rodičů nebo pracovníků dostávalo.

Od tématu udávání hranic se odvíjí i další následné téma.

³³ SCHAFFER In CHRZ, V. *Možnosti narativního přístupu v psychologickém výzkumu*. Praha : Psychologický ústav AVČR, 2007. s. 10.

3.2.2.2 Vzpoura a únik

Přestože by se daly vzpoura a únik vnímat jako dvě různá témata, vždy jde o reakci, kterou participanti řešili vzniklou životní situací, jež byla zapříčiněna ukládáním hranic. Jde o to, že v případě, kdy subjektivně vnímáme prostředí nejen jako nepříjemné, ale až jako hostilní, reakce na něj může být radikální. Když hranice jsou nastaveny tak, že je nejsem s to respektovat či přijmout, jakožto jedinec se proti nim postavím. A to tak, že buď se jim vzepřu, či od vzniklého problému utíkám. Ze vzpoury pak vzniká pocit uspokojení, z úniku, kterýž se dá pokládat za formu vzpoury, může vzniknout též, v opačném případě problém vytěsňujeme či potlačujeme do pozadí.

Pro participanty tohoto výzkumu je vzpoura a únik dalším zmiňovaným tématem. Bobeš popisuje své první vzepření při vzpomínce na partu kamarádů, jež jej provázela před nařízením ústavní výchovy:

„Já jak jsem byl takovej ten mladší, tak mi rodiče říkali: Ne, ty nebudeš celej víkend v „trapu“. Nebo tak, víš co, tím to jako začalo. Že jsem vyrůstal v tý starší sféře, takže jsem chtěl bejt jakoby s nima, tak jsem si to volno udělal jakoby sám. Když mi to jako rodiče zakázali, tak já jsem prostě šel. To byl takovej první ten. (...) A to postupně gradovalo, až jsem třeba byl celej víkend v „trapu“ a vypnul jsem si telefon.“

Bobeš zde odmítá postupný vývoj pravidel nastolovaných ze strany rodičů. Jeho nepřijetí těchto požadavků řešil odchodem, změnou prostředí a vyhýbání se kontaktu s nimi. Dále ve svém vyprávění uvádí Bobeš příhodu z výchovného ústavu, kde byla pravidla jasně dána, avšak zákaz požívání alkoholu je téměř pro každého klienta požadavek nesplnitelný, který vysloveně vybízí k hledání cesty k jeho obejití. Při úspěšném najetí způsobu vyhnutí se postihu přichází vlna pocitu úspěchu a uspokojení.

„Jsem třeba párkrát přišel zcamranej a tam to bylo úplně... jak to říct... úplně legendární, že tam byl prostě jedinej alkohol tester, kterej moc dobře nefungoval, když jsi přišel jakkoliv nalítej, stačilo dát si trochu citrónky³⁴ a nenadejchal jsi. To jsem jednou takhle přišel a já jsem byl v klidu, já jsem nevyváděl, já jsem ani nebyl jako moc, já jsem mohl mít pár piv, nějakýho panáčka, víš co, ale trošku jsem se motal, ale nebyl jsem nějak na kaši, no a jdu si takhle pro večeri, protože ty se dostávaly jenom na vychovatelně, i když to je možná i teďka, tak si jdu pro večeri a (jméno vychovatele), zase on, na mne koukal a prej: „Se mi nezdáš, dejchni na mne,“ A už jsem věděl, že bude i testík, tak jsem šel na pokoj, napil jsem se citrónky, pak jsem nadejchal nula nula a narostly mi ramena. Jsem pak říkal, si myslíte o mě, že jsem ožralej nebo co? Táhlo to ze mne, dělal jsem tam ještě divadlo.“

Podobné pokusy „revolty“ jsou patrné i v Mírově vyprávění, kdy vzpomíná opět na partu kamarádů, ve které se pohyboval před nástupem do výchovného ústavu:

„No a my spolu chodili za školu a hecovali se navzájem, kdo jako udělá větší „průšvih“ a kdo koho víc vytočí, bylo to takový jako hrdinství. No a pak jsme teda spálili spolužákům sešity, když jsme je měli odnýt do kabinetu a přišli jsme do školy až dva dny nato, to byl „průšvih“ pěkněj.“

Jde o příklad momentu, kdy Míra se svými kamarády se vzpírá požadavkům a hodnotám okolí a naplňuje touhu, kdy právě požadavky tohoto okolí symbolicky odstraňuje v podobě školních sešitů.

O netradiční formě úniku mluví Václav. Při jeho pobytu ve výchovném ústavu, kdy možností úniku se stávala škola. Především proto, že se nacházela mimo objekt ústavu:

„Ta škola, to byl pro mě únik, byl to pro mne únik z Klíčova.³⁵ prostě uniknout, prostě buď jak buď, naschvál jsem vstával i dřív, já jsem vstával ve čtvrt na šest, z pastáku jsem vyrážel v šest, i když vyučování jsme měli prostě od osmi. Radši jsem měl ty dvě hodiny, proflákal se, úplně mě to tam deprimovalo, „štvalo“ mě to

³⁴ Citrónová šťáva.

³⁵ Výchovný ústav Klíčov.

tam, prostě byl to pro mě únik, i ta práce, prostě, já jsem bral dvanáctky, cédéčka,³⁶ abych tam nemusel bejt vůbec, jenom najíst, umejt a jít spát. A neposlouchat žádný „hloupý“ kecy. Prostě najíst se a zmizet, bejt tam co nejmiň.“

Přesto Václav dále hovoří o škole a oboru, který studoval, jako o něčem, co v životě dělat nechce. Přestože školu nakonec úspěšně dokončil, jeho nechuť k oboru vyvolává snahu samostatného učení. Václav měl několik krátkodobých útěků během pobytu ve výchovném ústavu, kdy šlo o zkratovité jednání vyvolané momentální situací. Avšak dvakrát odešel nepovoleně z ústavu na dobu delší jak měsíc. Své samostudium a první útěk odůvodňuje slovy:

„...byly otevřený nějaký stavební práce, a jako já, já se budu učit přidavačem? Ne. To se na to můžu „vykašlat“. To nepotřebuju. No, jako v tomhle řemeslu jsem se učil sám, prostě sám, měli jsme teda na Klíčově přístup k internetu, že jo, takže já jsem se to učil jednak praxí, že jsem chodil s fotrem pomáhat mu, díky tomu jsem měl vlastně za tu dobu, co jsem byl na Klíčově, tak jsem měl nejdelší útěk kvůli práci. Jenom kvůli práci. Protože mě nechtěli, mě nechtěli pustit do práce, protože jsem chodil po práci a nadejchal jsem třeba nula tři.³⁷ Protože jsem si dal prostě pivo.(...). No, tenkrát ten důvod toho máho dlouhodobýho útěku byl, že já jsem měl druhý den dostat výplatu a (jméno vychovatele) chtěl, abych brousil lodě. Říkám, že to asi spadnul z višně, né. Tady mám jedenáct³⁸ a jako budu brousit lodě, ne? Jsem si tehdy prohodil mřížema bágel a tradá! (Jméno vychovatele) brus si to prostě sám. A já jsem tam byl tehdy jedinej, kterej byl v „průšvihu“, ne, takže (jméno vychovatele) jel a sám si to brousil (smích).

I zde je nastíněno, co pro Václava byl pocit úspěchu. Jeho prožitek štěstí, když odmítl požadavky ze stran ústavu reprezentovaného vychovatelem.

Co se týče Tibora, v jeho vyprávění lze zaznamenat téma vzpoury i jako reakci na domácí prostředí, v němž se ocital. Tibor jako jediný zažádal o ústavní výchovu sám.

³⁶ Celodenní směna od 6:00 do 22:00.

³⁷ Promile alkoholu v krvi.

³⁸ 11 000,-Kč

Byť jak sám říká, nevěděl, co to vlastně znamená, jako cestu vymanění se z upnutých hranic, které pociťoval při soužití s otcem, rozhodl se oslovit kurátorku a co nejrychlejším způsobem opustit domov. Uvádím úryvek, kdy mluvil o podmínkách, které mu otec kladl a pro něj byly nepřijatelné:

„...to mě nebavilo, tak jsem to vydržel čtyři dny a zašel jsem sám na úřad, že teda nechci bydlet doma. V patnácti letech jsem šel sám za tou kurátorkou, normálně nekecám a normálně že tam nechci bydlet, že s tátou to prostě nevydržím. Že tam prostě nemůžu být.“

U všech participantů se setkáváme s útekem z výchovného ústavu, útekem od něčeho nebo za něčím. Teprve postupem času přichází jakési přijetí pravidel do jisté míry, hodnot, které na ně klade okolí.

3.2.2.2.1 Psychotropní látky

Užívání psychotropních látek je životní téma, které by se dalo zařadit do předešlé kapitoly, avšak vzhledem k obsáhlosti jsem nakonec zvolil variantu samostatné podkapitoly.

Všichni participanté mají zkušenosti v této oblasti mnohem bohatší nežli jejich vrstevníci. Přesto jediný Oleg vnímá drogy jako problém, který je třeba řešit a s odstupem času se dá hovořit o jakémsi nadhledu. Oleg jako jediný svou zkušenost s drogami nazývá závislostí a absolvoval nejedno léčení. Právě drogy byly jedním z hlavních důvodů, které zapříčinily nařízení ústavní výchovy. O tom, že psychotropní látky pro něj znamenaly únik, uvádí například při popisu přítele své matky, který ji i Olega pravidelně fyzicky napadal:

„...to měla chlápka, kterej nás dost řezal, třeba když jsem dostal ve škole poznámku, tak mě sjel a máma se mě zastala, tak jsme dostali voba, jsem jí jako měl

asi chránit, ale co chceš po malým klukovi, sem se na to nemoh' dívat, tak jsem byl furt někde v trapu...

No, a rozjelo se to, bandička, špeky, foukání a perník. Cpal jsem se vším, co mi přišlo pod ruku... Zpětně jako myslím, že i kdybych chtěl mámě pomoci, stejně bych dostal a bylo by to stejný..."

Oleg se naučil řešit problémy pomocí drog velmi záhy a závislost jej v podstatě provází doposud. V době našeho rozhovoru byl v sedmém měsíci abstinence. Jak bude uvedeno později, Olegovy sklony k závislosti jsou patrné i na vztahu k matce, ke které je přehnaně upnutý a ochranný.

Ostatní participanti se nikterak netají se zkušenostmi s užíváním drog, ba naopak, nejen že je jimi prolno téměř celé vyprávění, ale s určitou hrdostí hovoří o zážitcích s nimi, nikdy však nezmíní slovo závislost ani její náznak.

Bobeš například zmiňuje zážitky s bombičkami s N₂O:

„My jsme tam byli taková dobrá partička na tom pokoji, takže jsme si třeba nosili jako ty, bombičky, s rajským plynem, takže i tak byla po večerech sranda, to nikdo nezjistil, no zeptej na to spíš (jméno vychovatele), ten mi zrovna nedávno říkal, že jsem pro něj ještě stále bombičkový král (smích), víš co, nafoukali pár bombiček a pak jsme měli pěkný barevný sny. (...) No, občas nám dělali šácky,³⁹ a to jsem jednou přišel ze školy, že jo, už si mne volali, co to prý mělo znamenat na mém pokoji. Tak jsem se šel podívat a tam asi dvě stě prázdných bombiček. Zkoušel jsem, že si po večerech děláme s klukama šlehačku, ale prostě provar..."

Bobeš zde mj. popisuje doslovný únik z nepříjemné reality do barevných snů.

Václav ve svém vyprávění zmiňuje alkohol při různých situacích. Přestože před nařízením ústavní výchovy byl mj. dvakrát hospitalizován na protialkoholní záchranné stanici, za důvod rozhodnutí o pobytu v ústavu považuje to, že si jej matka nevyzvedla. Když mluví o této době, mj. zmiňuje:

³⁹ Prohlídka osobních věcí.

„Já jsem měl vždycky hrozně malý nároky, mně prostě stačilo, abych měl chlast, abych měl cigára a abych měl něco málo k jídlu.“

Alkohol se stal součástí jeho každodenního života, kromě toho, že jak matka, tak jeho nevlastní otec měli sklon k alkoholismu, Václav sám s hrdostí mluví o svých pravidelných návštěvách restauračních zařízení již ve třinácti letech:

„A vlastně já už ve třinácti letech jsem se normálně ochomýtal v hospodě a pil tam malý pivo. A už tenkrát mi věřili nebo ten výčepák nechtěl věřit, že mi není osmnáct. Já jsem byl metla,⁴⁰ víš co, dlouhý vlasy, řetězy, no, takovej týpek, alkoholík (smích). Nikdo mi nechtěl věřit, kolik mi je.“

U všech participantů jsou psychotropní látky zmíněny v úvodu příběhu jako součást dění, které předcházelo ústavní výchově, a zároveň se netají tím, že zejména „lehké drogy“ a alkohol pravidelně užívají doposud. Z vyprávění vyplývá, že v jejich vnímání to není problém hlavní, jde spíš o způsob řešení jiných problémů, který je pro ně přijatelný.

3.2.2.3 Nepřijetí místa bydliště jako vlastního domova

Ve vyprávění participantů nelze pominout životní téma, o kterém se všichni zúčastnění zmiňují a které lze pojmenovat jako nepřijetí místa bydliště jako vlastního domova. Není snadné definovat přesně slovo domov, ale určitě zahrnuje ve svém obsahu místo, kde se člověk cítí bezpečně, ke kterému jej něco váže a na které se rád vrací. U všech zúčastněných je patrné, že tuto základní jistotu zdaleka nepociťovali. Naopak, místo, kde vyrůstali, se pro ně postupem času stávalo nepodnětným, nepříjemným až nepřátelským.

Bobeš a Míra mluví o domově jako o nepřítažlivém prostředí, místě, na kterém pozbývá smyslu přebývat, když okolní svět nabízí mnohem lákavější podněty.

⁴⁰ Fanoušek heavymetalové hudby.

Nabízím úryvek z Bobešova vyprávění, kdy zdůvodňuje svůj odstup a útky od rodičů:

„Pak tam byl ještě jeden důležitý faktor, že jsme vyrůstali na vesnici nedaleko Prahy, tam jsem vlastně prožil celý mládí, vlastně až do těch patnácti, no a oni si pak rodiče koupili barák úplně někde jinde a přestěhovali se úplně někam daleko. Úplně okres Kladno, tam jsem neměl žádný kamarády, nic. A oni furt chtěli, abych tam jezdil s nima, já jsem říkal, že nechci, víš co, že mám tady kamarády, rozumíš, co když tě někdo v patnácti vytrhne a pošle úplně někam jinam, navíc ta vesnice není nic krásnýho, víš co, tam samý cikáni ty „jo“, víš co, prostě se mi tam nelíbilo a do dneška se mi tam nelíbí. A je už to tam taky „štve“ teďka. (Smích.) Takže to byl taky další faktor, kterej si myslím, že to hodně ovlivnil. Že jsem se takhle choval. To jsem si řekl, co já tam budu dělat, to bylo něco jako na chatu, to byl takovej polorozpadlej statek a byl to takovej pracovní víkend s rodičema, znáš to, proč bych měl s nima někde makat, když raději můžu jít někam na kalbu,⁴¹ víš co, to je klasika, takže i když mi říkali: „Né, pojeděš s náma.“ Tak já jsem přišel v pátek ze školy domů a až do neděle jsem byl někde v „trapu“.“

Zbylí tři participantí měli situaci s místem bydliště odlišnější. Místo, kde bydleli jejich rodičové, se stalo „nepřátelským bojištěm“, kde místo pocitu zázemí či bezpečí se proměnilo v místo nepřijetí, strachu a nebezpečí. Ať je to případ Tibora, který bydlel s otcem, poněvadž matčin přítel jej nechtěl přijmout a jeho otec mu omezoval prostor natolik, že sám zažádal o ústavní výchovu, anebo případ Václava a Olega, pro něž se místo bydliště stalo místem násilí. Václav doslova uvádí:

„Prostě od fotra tam platil jenom ten distanc, hlavně chlast z něho dělal „agresivního člověka“, chlast. Jako kdybych tam přišel odpoledne, tak by to bylo v pohodě, ale já jsem jezdil na večer, že jo, a to už bylo v „háji“. To už byl z hospody a to bylo vždycky něco.“

⁴¹ Párty

Potřeba zázemí a bezpečí se proto přenáší na vrstevníky či party kamarádů, mezi kterými se participantů cítí plnohodnotněji a nároky a očekávání kladené zpravidla dětmi na rodiče přenášejí právě na tyto skupiny. Od nich pak čerpají jistoty a pocity přijetí.

Téma „nepřijetí místa bydliště jako domova“ se však u většiny participantů mění, jde o označení stavu, který spíše předcházelo nařízení ústavní výchovy. Tam, kde vztah s rodiči se postupem času vyvíjel a upevňoval, došlo k jistému přehodnocení. Blíže v kapitole „Rodina“.

3.2.2.4 Ústavní výchova

Vzhledem k životní zkušenosti participantů výzkumu jde o téma, kterému se nelze vyhnout. Lze rozlišovat, do jaké míry o něm mají potřebu s odstupem času hovořit, ale pro všechny je to zkušenost výrazná a nezapomenutelná. Hovoří o ní jako o zkušenosti, která jim zasáhla nepříjemně do života, avšak odnášejí si jistá ponaučení. I pro Tibora, byť si o ústavní výchovu zažádal dobrovolně, se jeví ústavní výchova jako omezující prvek, o kterém v době zažádání neměl řádnou představu.

Zážitky a vzpomínky z tohoto období jsou protkány pocity ponížení a ublížení. Bobešova vzpomínka na situaci, kdy byl přistižen při konzumaci marihuany a poté musel přejít na jiný pokoj určený pro klienty bez výhod, ledacos napovídá:

„Hned mi řekl: „A jdeš na jiný pokoj!“ Hned. Víš co, prostě to rozhodl vychovatel. A tam to jako bylo motivovaný v tom smyslu, že ty lepší pokoje byly lépe vybavený a kluci, co na nich byli, měli výhody nějaký, různý pokoje, fakt různý. Já dostal takovej malej pokoj, kovový postele, takhle malá skříňka a poslouchej, teď ten největší řev, to snad ani nemůžu říct, to je strašný, tu skříňku jsi měl normálně zamčenou, prostě když jsi chtěl něco z vlastní skříňky, si jako něco vzít, tak jsi musel na vychovatelnu pro klíč, (smích), jako rozumíš tomu? Chápeš mě, to byl fakt mazec.“

Jde o jeden z mnoha zážitků, které si v sobě stále nese při vzpomínce na období adolescence. Na závěr rozhovoru uvádí mj. větu:

„Ale jako spíš mně je teďkon líto, že to takhle dopadlo, no... Víš co, už to tam je a nikdy se to nesmaže, jsem taková ta černá ovce, si myslím, i když teďka už ne, ale víš co, už nikdy nesmažeš ten cejch.“

Bobešovi se po opuštění výchovného ústavu podařilo zregenerovat rodinné vztahy, avšak stejně jako pro ostatní platí, že ústavní výchova poznamená člověka nejen vnitřně, ale i okolí při povědomí této zkušenosti u jedince reaguje odmítavě. Oleg vidí důvod rozchodu ze strany slečny s ním právě v ústavní výchově i přesto, že v té době byl již plnoletý a měl po skončení ústavní výchovy:

„No, se to zas nějak „pokazilo“, jsem měl holku, ti to řeknu hodně ve zkratce, no a vona jako, že myslím, že mě dost milovala, já jí, pohoda, jsem na ní byl dost nafixovanej, mi dost pomohla. Jenže jejím rodičům ta naše známost fakt nevoněla, jednou na mě dokonce ten její papínek pěkně před barákem řval, že jsem jako sígr a zmetek a ať táhnu, těžký no, voni byli jako hodně proti, chápeš, jako že jsem pastáckej a že jako nejsem pro ní dost dobrej, takže mě hodila přes palubu, nechtěla mít doma potíže...“

Všichni participantů pocítují pocit křivdy a ublížení z nástupu do výchovného ústavu, byť později připouštějí, že přeci jen jim to k něčemu pomohlo. Ve vyprávění se mísí averze vůči ústavu jako takovému s uznáním kladného přínosu pro jejich budoucí život. Nejčastější je vděk za dokončení školy, kterou studovali, poněvadž nebýt umístění do výchovného ústavu, zřejmě by k zdárnému ukončení nedošlo.

3.2.2.5 Rodina

Po předešlém nastínění životních témat participantů této výzkumné sondy se tímto dostáváme k tématu stěžejnímu, což jest rodina. Toto téma jsem z důvodu jeho obsáhlosti rozdělil do třech podkategorií, a to rodina ve smyslu:

- a) Oni vztah ke mně (jak vidím jejich vnímání mne samotného).
- b) Já a můj vztah k nim (jak je vnímám já).
- c) My všichni dohromady (jak vnímám svou rodinu jako celek).

Každý z participantů se v rámci svého vyprávění dotkl všech tří zmíněných možností pohledu na rodinu, avšak po pozorném přečtení zaznamenaných vyprávění jsem došel k závěru, že ve všech jednotlivých případech se jedná o odlišný model pojetí a vývoj rodiny, ve kterém se těžko hledají shody. Snad jen u Míry a Bobeše se dá mluvit o podobnosti, avšak nežli lze vyvodit odpovídající závěr, rád bych v této kapitole přiblížil vnímání rodiny každého participanta individuálně.

3.2.2.5.1 Bobeš

3.2.2.5.1.1 Bobeš a vztah jeho rodiny k němu

Bobeš, když popisuje vztah jeho rodičů k němu před ústavní výchovou, mluví o zákazech ze strany rodičů, požadavcích od nich na trávení společného času. Jeho představa využití volného času se diametrálně lišila od představ jeho rodičů, on však jejich požadavky neakceptoval. Sám sebe ke konci vyprávění označuje za černou ovci rodiny. Se zpětným pohledem vyjadřuje pochopení s tím, že za těchto okolností se rodiče rozhodli pro jeho umístění do výchovného ústavu. Kromě neakceptace požadavků jeho rodičů Bobeš mj. uvádí:

Bobeš: „No, já to asi zkrátím, prostě to všechno skončilo tak, že už byli jako nervózní nebo co, tak podali jako návrh na ústavní výchovu.

Já: „A to podali tvoji rodiče?“

Bobeš: „No jasně, přímo moji rodiče. No, ono je pravda, že jsem taky nebyl jako beránek, třeba se vrátili domů, víš co, dřív, doma normálně mejdan, klasika, víš co. Smažky,⁴² ty jo. Když to jako zpětně vidím, tak to asi nebylo dobrý, víš co. (smích) Rodičové nekuřáci oba dva ty „kámo“, tam to bylo jak v opiovym doupěti, prostě si to dokážeš představit, ne? Myslím, že se tam i ztratily nějaký věci, v čem jsem teda já nejel! Ale asi někdo z mých vydařených kamarádíčků v té době, takže se ani nedivím, že se mě takhle zbavili. Ted' to jako zpětně vidím, že byli už bezradný a nevěděli, co se mnou, no.“

Bobeš zmiňuje nervozitu se strany rodičů, kteří již nevěděli, jak mají jednat, proto se rozhodli pro podání návrhu na ústavní výchovu jako jediné možné východisko.

Po půl roce pobytu ve Výchovném ústavu Klíčov začal jezdit Bobeš pravidelně na víkendy ke svým rodičům, jak sám říká, „začal si k nim dělat cestu“. Mluví o podpoře ze strany rodiny i po následném skončení pobytu po dovršení osmnáctého roku věku, kdy mu zbývalo šest měsíců k ukončení studia. Tehdy zaznamenává pocity volnosti, kterých se mu ze stran rodičů dostává. Zpětně lituje, že dosáhl pouze výučního listu a nepokusil se o delší studium zakončené maturitní zkouškou:

„Stejně jako když ted' jako „hlupák“ dodělávám maturitu, taky jsem si ji mohl tehdy udělat a rodiče mi to tenkrát platili, platili mi i byt tady, abych tady mohl bydlet, všechno. Já jsem se na to prostě „vykašlal“. Ted' si to sám dodělávám, protože jsem zjistil, že ten papír „hloupej“ prostě potřebuju.“

Přestože dle jeho slov byl „šoupnut do pasťáku“, uvědomuje si, že rodiče jej proto nezavrhlí a i nadále jej podporují. K závěru vyprávění uvádí:

⁴² Uživatelé „tvrdých drog“.

„Jako ono těžko říct, ono kdyby na druhou stranu byli úplně flegmatický a nechali mi tu volnost tenkrát, tak tady ani potom tady nejsem. To jako já bych asi nic neměnil...“

Když Bobeš vypráví o současném vztahu jeho rodičů k němu, mluví o starostlivosti a poskytovaném zázemí, například chtějí-li rodiče, když někam jede, aby po doražení do cíle zavolal. Jde o jakýsi kompromis, kdy rodiče přijali důvody jeho výletů, ale stále chtějí být s Bobešem v kontaktu. Což však zároveň vyplývá i z jeho věku a prokázání samostatnosti. Bobeš poukazuje na jednu z největších změn ve vstřícnosti otce k němu momentem, kdy dostal svolení si půjčit jeho automobil k víkendovému výletu.

Dále mluví i hlouběji o poskytovaném zázemí, avšak to bude blíže rozebráno v kapitole „My všichni dohromady“.

3.2.2.5.1.2 Bobeš a jeho vztah k rodině

Bobeš hovoří o svém vztahu k rodičům před nástupem do výchovného ústavu jako o ignoraci vůči nim. Nepochopením jejich požadavků viděl své rodiče jako činitele omezujících jeho potřeby:

„Tak v té době, teď to vidím samozřejmě jinak, tak v té době to byli jen ti uzurpátoři, kteří mi zakazovali všechno, přitom to jako mysleli dobře, no, ale prostě v té době to bylo takhle, no že jsem je jako neměl moc rád, protože mi všechno zakazovali a viděl jsem, že kamarádi můžou všichni a já ne, víš co, a tohle mě děsně štvalo“.

Bobeš se pohyboval ve skupině starších kamarádů, na které byly ze strany rodičů kladeny jiné nároky úměrně věku. Proto vznikla averze vůči jeho vlastním rodičům a chápání jejich požadavků jako přehnané.

V průběhu pobytu v diagnostickém a následně výchovném ústavu začíná Bobeš přerámovávat vztah vůči rodičům, mluví o pevném režimu ve Výchovném ústavu

Klíčov, který jej přiměl jak k dokončení školy, tak k uvědomění si vlastní potřeby a touhy po rodičích:

„Tak jako na tý Lublaňský,⁴³ tam jsem byl dva měsíce, tam jsem byl na ně ještě takovej „naštvanej“, jak mi tohle mohli udělat, rozumíš, no ale pak jsem na tom Klíčově k nim našel jako cestu a pochopil jsem, že prostě rodina je rodina a že jako já jsem byl ten špatnej. Tam mně to jako začlo docházet.“

Bobšův původní pocit ublížení ze strany rodičů, který pramení v pocitu nepochopení a následném umístění do výchovného ústavu, se pomalu mění v uvědomění si vlastních chyb a sebereflexi. Přiznává nutnost vnější kontroly nad sebou samým, bez které by se jeho životní dráha odvíjela s největší pravděpodobností zcela jiným směrem.

Po výstupu z výchovného ústavu opět zmiňuje zázemí a oporu, které mu rodina poskytla a jež nyní přijímal s nadšením:

„A pak jsem byl i na jednu stranu trochu rád, že bych asi jinak tu školu neudělal, kdybych nebyl takhle kontrolovanej, kdybych neskončil na Klíčově.“

Jako samozřejmě pak to ještě bylo chvílku na mně, já jsem na Klíčově skončil v osmnácti a pak jsem měl ještě půl roku školy potom, to nebylo hned. Ale už jsem se tam dobře nastartoval a pak jsem to jako dodělal, to jsem se s rodičema spřátelil až natolik dobře, že mi tady zařídili podnájem a normálně platili, jako nic hroznýho, jako u kámoše, protože jak oni se přestěhovali tam daleko, tak jako to by dojíždění sem do Prahy, to by bylo peklo, to bych jako nedával, takže mi tady jako platili byt a v podstatě mi dali jako volnost, kupovali mi nějaký to jídlo, nějaký to kapesný a já jsem prostě sám chodil do školy. A právě to už jsem si, to už jsem měl plnej rozum a říkám si, prostě musím to dát, už kvůli nim, už kvůli sobě, kvůli tomu, že jsem tady strávil dva roky, tak to teďka nezabalím.“

⁴³ Diagnostický ústav Lublaňská.

Bobšovo vnímání rodičů se postupem času změnilo z omezujících činitelů jeho života až na poskytovatele zázemí a podporovatele v jeho potřebách, mj. kvůli kterým je nutno dokončit školu, aby je nezklamal.

Toto Bobšovo vnímání hraničí s idealizací a podtrhává jeho vyjádření vývoje vztahu k rodině od dokončení školy po současnost:

„No potom, od té doby jenom lepší a lepší ten vztah, já teďka třeba momentálně úplně vynikající, jako víš co, prostě voláme si s mámou co a jak, nebo jako víš co. Já když teďka jedu někam na akci nebo tak, tak ona mi říká: „Zavolej mi jak jste dojeli.“ Tak já zavolám, je to v pohodě, všechno, všelijaký rodinný akce, já se jich zúčastním, protože jsem pochopil, že ta rodina je rodina, rozumíš, že... že i kdyby se na tebe všichni „vykašlali“, tak je tu prostě rodina, kam ty můžeš vždycky přijít. Takhle to jako беру, že rodinu nemůžeš nikdy zavrhnout, to je... Třeba v mém případě, kdy je to ideální, když má třeba někdo fotra nějakýho idiota a matku prostitutku, tak se nedivím, že třeba pak jde svojí cestou a dá se jako na dráhu zločinu nebo protože to má už pak třeba předurčený. Ale já to vidím takhle, no. Jsem za to rád a musím jako říct, že ten pobyt mi fakt jako pomohl, že jsem se jako fakt vzpamatoval.“

Stejně tak i v jiných rozhovorech je zmíněno, že komparace s ostatními životními osudy klientů ve výchovném ústavu vede k jakémusi přehodnocení vztahů a vděku za své rodiče. Bobeš vyjadřuje uspokojení při možnosti trávit čas se svou rodinou a nalézání bazální jistoty, kterou mu poskytuje.

3.2.2.5.1.3 Bobeš a jeho vnímání rodiny jako celku

V Bobšově vyprávění se oproti ostatním participantům setkáváme s až přehnanou spokojeností ve vnímání jeho rodiny. Byť mluví o odmítání rodičů v době před nástupem ústavní výchovy, svou rodinu označuje za bezproblémovou:

„Moje rodina byla jako prostě bezproblémová, normálně táta s mámou jsou spolu do teď, víš co, mám jednoho bráchu, kterej je prostě o deset let starší, takže ten pak

úplně zmizel z toho dění, ten se osamostatnil, takže to bylo jenom takhle mezi náma.“

V průběhu pobytu ve výchovném ústavu se o chápání rodiny jako celku nezmiňuje, stejně tak i ostatní participant, což vyplývá i z dočasného vyloučení či izolovanosti od rodiny během pobytu.

Bobeš uzavírá své vyprávění popisem současné situace v jeho rodině, kde ji ztvárňuje jako ideální celek plný bezpečí a harmonie:

Bobeš: „Naše rodina teďkon bezvadně funguje, my spolu i spolupracujeme, nevím, jak bych ti to řekl, mě to i vyloženě baví, já potřebuju helpnout s něčím na autě, tak jako hej táto, prosím tě přijed', on no jasný, rozebereme celej motor, víš co, věnujem tomu celej den, přestože táta moc času nemá, v pohodě, udělal to pro mě, pak třeba zase on zavolá, že potřebuje najít něco na internetu, protože víš jak to je, jak to ty rodiče s tímhle mají, tak já jasně, přijedu, dáme třeba ještě kafe, pak se tam dozvíme jak, kdy, kde, jaký ty závody, v pohodě, fakt není problém. Fakt můžu kdykoliv zvednout telefon a vím, že neřeknou kdykoliv ne. Dokonce, fotr mi teďkon půjčí dodávku na kalbu! A to už je co říct. To se hodně dlouho zdráhal.

Já mám ideální v podstatě to, já mám šťastný to..., ne?

Já: „Rodinu?“

Bobeš: „Jo!“ (Smích.)

3.2.2.5.2 Míra

3.2.2.5.2.1 Míra a vztah jeho rodiny k němu

Míra při vyprávění o svých rodičích nemá tendence k hledání chyb v nich samotných. Rodiče jej z jeho pohledu nikterak neomezovali, dostávalo se mu na rozdíl od Bobeše volnosti. Svou častou nepřítomností doma odůvodňuje skutečnost, že rodiče dlouho nevěděli o způsobu jeho života mimo domov. Změnu jejich vztahu k němu datuje k okamžiku, kdy se ze strany školy postupně dozvěděli nejen o jeho

opakovaném selhávání v prospěchu a docházce, ale i o užívání psychotropních látek a drobných krádežích. Tento stav v rodině popisuje slovy:

„No, tam to bylo takový normální, asi. Já to moc nevnímám, prostě to asi fungovalo dobře, tenkrát, na začátku. Já chodil do školy, často jenom jako. A oni se neptali, a až když začali ve škole se v tom šťourat a jako oznamovali rodičům, že tam nechodím a že mám blbej prospěch, tak se začli starat, ale to ještě šlo, vždycky jsem to nějak ukecal, že prospěch zlepším, že to tak maj všichni, že máme „hloupou“ úču a ty absence, že jsou vlastně jenom pozdní příchody, a tak. Oni mi to věřili nebo chtěli věřit a byl celkem klid. Ale pak, jak byl ten incident s těma blbejma sešitama, tak to už byli „naštvaní“. Hlavně teda máma, táta ten to bral, jako normálně, že jsem chlap a dělat blbiny v tomhle věku musím, jenže když se pozdějc dozvěděl, jak to mám ještě s těma drogama a čórkama, tak už byl taky drsnej.

Míra zde popisuje velmi častou situaci, kdy si rodiče nechtějí připustit možnost selhání svého dítěte. A přestože při bližším náhledu by vnějšímu pozorovateli bylo zřejmé, že je třeba zasáhnout, rodiče dál dávali Mírovi volnost bez snahy o kontrolu nad jeho volným časem. Tato situace velmi rychle gradovala a v momentě, kdy se pokusili zasáhnout, došli k zjištění, že vzniklý problém je již nad jejich síly. Vypovídá o tom i další úryvek Mírova vyprávění, kdy popisuje jeden ze způsobů shánění si peněz na omamné látky:

„No a vono to není všechno zadarmo, takže jsem začal prodávat, co se dalo, nejdřív svoje věci, jako empétrojku, mobil a tak. Rodiče mi věřili, že to ztrácím, tak třeba mobil mi nověj koupili ještě třikrát. To je hustý, co? Ale ty další věci už moc nechtěli, no, asi mě chtěli mít furt jako na drátě.“

Jak Míra věcně upozorňuje, jeho rodičům ke kontrole stačilo telefonické spojení, potřeba trávit s dítětem čas společně byla z jejich strany minimální. Pocit zabezpečení dítěte byl uspokojován spíše po hmotné stránce, jak Míra dále uvádí, nelze říci, že by o něj nejevili zájem, ale teprve s krizovou situací nabírá vztah rodičů k němu dynamiku:

„Voni mi teda jako zajišťovali ty základní potřeby, jako že bylo vždycky doma navařeno a měl jsem vypráno a tak, i když mě jako navenek „štvalo“, že mi máma uklízí v pokoji, byl jsem vlastně rád, protože to tam vobčas dost smrdělo a já nebyl schopnej se dokopat k tomu, abych našel, co to jako je (smích).

No ale, když se jako schylovalo k tý ústavní výchově, tak to bylo doma dost dusno, voni mi furt ládovali do hlavy, abych se jako zamyslel nad tím, kam až to se mnou zašlo, jako by si mysleli, že se třeba ze dne na den změním a budu sekat dobrotu. Ale to nejde, to víme, že?“ (Smích.)

V období nástupu do výchovného ústavu Míra popisuje odstup rodičů vůči němu samotnému. Jejich rozčarování vyústilo v odstup a opatrnost ve vnímání jejich syna, který se v jejich očích proměnil během několika měsíců a sami procházeli ztrátou ideálů v něj vložených. Z vlastní zkušenosti si dovoluji podotknout, jelikož Mírův pobyt ve Výchovném ústavu Klíčov začal i skončil za doby mého působení zde, že Mírovo umístění do ústavu bylo jedno z nejrychlejších od okamžiku zjištění problému ve výchově ze strany rodičů samotných do okamžiku podání návrhu na ústavní výchovu. Tj. v době kratší jak čtyři měsíce. Tento odstup Míra například zmiňuje, když mluví o výhodách ve výchovném ústavu a o možnosti jezdit na dovolenky, které však zprvu vůbec nevyužíval:

Míra: „Někdy i dovolenky vo víkendech, ale to mě moc nelákalo, teda až ke konci, protože doma byli furt „naštvaný“ a asi nade mnou zlomili hůl, nebo jak se to říká.“

Já: „Takže během pobytu se vaši o tebe moc nezajímali, i nebo jen byli opatrnější se vstřícností? Chodili za tebou na návštěvy?“

Míra: „Jo, to jo, to chodili, ale teda moc vstřícný nebyli, jak říkáš. Ani se mě třeba nezeptali, jestli jako něco nepotřebuju nebo tak, občas třeba máma přinesla koláč nebo bábovku, ale nic víc a né vždycky. Prostě jakoby vyčkávali, co se ze mě vyklube.“

Toto nastavení ze stran rodičů se však začalo měnit poté, co Míra opět nastoupil do školy a jevil snahu v ní pokračovat:

„To byl právě docela obrat, nejdřív nic moc, ale po pár dnech, fakt asi jenom po tejdnu, se začli jako zajímat, a dokonce mi jako dávali najevo, že jsem dobrej a že maj' ze mě radost. To za mnou začal i víc chodit táta, a už se se mnou i jako bavili vo všem možným, co jako jsem zrovna chtěl jim říct, tak vo tom jsme se bavili a to mě docela začlo bavit, že se jim jako vykecám a oni mě poslouchaj' a ještě se třeba jako k věci zeptaj', takže dobrý, mě to fakt jako přišlo dobrý a to jsem měl poprvý dobrej pocit jako ze sebe, že nejsem zas takovej jako mimo a že jsem docela v pohodě a tak.“

Jak je patrné, v Mírovi tento projev zájmu probudilo pocity radosti a sebeuspokojení, které postupně motivovaly jeho snahu k obnově rodinných vztahů.

Míra se po skončení ústavní výchovy, stejně jako Bobeš, vrátil zpět domů, kde jej již rodiče vstřícně přijali, jediné zaváhání jim způsobil v době, kdy nastoupil do práce a vzhledem k jeho unavenosti pojali podezření, že se opět vrací k předešlému modelu chování:

„Já chodil domů utahanej z tahání kabelů a jen jsem zvládnul prohodit pár vět a už jsem šel radši spát. Takže naši měli zase nějaký jako podezření a snažili se do mě lejt ty naučený postupy, jak to ze mě vytáhnout, já se musel smát, teda jenom v duchu a ňákou dobu trvalo, než jsem je přesvědčil, že jsem v pohodě.“

Mírovi rodiče po skončení ústavní výchovy začali více korigovat jeho jednání. Míra sám vzpomíná, jak například vyžadovali placení nájmu, které mu zprvu přišlo náročné, avšak s odstupem času doceňuje opodstatněnost tohoto požadavku:

„Docela mě to i baví a hlavně umim našetřit aspoň trochu peněz, takže mi už nedělá problém doma přispívat na nájem, to mi na začátku nešlo a naši na tom trvali,

to mi dost přišlo jako krutý, když moc nevydělám, jim to odevzdat, ale teď vidím, že je dobře, že v tom jako vytrvali a nepovolili.“

3.2.2.5.2.2 Míra a jeho vztah k rodině

Míra hovoří o svém dětství jako radostném, zlom nastává v době, kdy nastoupil na střední školu a jeho zájem o rodiče se ztrácí:

„No a to mě asi vadilo, že jsem najednou viděl, jak jsou furt takový stejný, že mají nudnej život, tak jsem se tak trochu izoloval a udělal si ten svůj svět po svym. No, takže jsem se s nima vůbec nebavil.“

Rodinné prostředí se pro něj stává nepodnětným a s otvíráním problémů v jeho životě, kdy se na něj rodiče snaží klást požadavky, se kterými se dříve nesetkal, možnost ústavní výchovy se jeví jako zajímavé východisko, od kterého měl zcela jiná očekávání:

„A já už se vlastně začal těšit. No, já se fakt těšil a přál jsem si, aby to tak fakt dopadlo, že nebudu bydlet doma, že tohle nebudu muset poslouchat a tak. No vlastně jsem nevěděl, jaký to bude, i když vo pastáku jsem už nějaký historky slyšel, ale říkal jsem si, že mi tam bude líp než doma.“

S nástupem do výchovného ústavu, stejně jako v případě Bobeše, dostává se Mírovi možnost srovnání své rodinné situace s ostatními klienty. Se zpětným pohledem určuje právě pobyt mezi vrstevníky, kteří mají zcela jiné rodinné vazby, neřknu-li žádné, za moment přehodnocení svého vztahu k rodičům a nalezení nových hodnot:

„Tam byli i další kluci a já teda jako viděl, jak to mají voni a že vlastně jsem jenom lempl já a můžu si za to sám, kdežto tam byl třeba frajer, co teda rodiče neznal skoro vůbec v normálním stavu, víš, jak to myslím? Prostě jsem tam jako uvěřil, že to vzdělání není jen tak k „ničemu“, ale že je teda důležitý, aby ze mě mohlo bejt něco

slušného. No, to teda kecám věci, to bych do sebe nikdy neřek', že budu takovej uvědomělej. (Smích.)

Byť o tomto přehodnocení mluví s nadsázkou, přiznává zde první náznak sebereflexe a uvědomění si sama sebe jako součást rodiny. V závěru vyprávění popisuje Míra, jak se z pasivního účastníka postupně přeměnil v aktivní součást rodiny a nyní on je tím aktérem, který se snaží rodinu, která by se mohla zdát nezajímavá, přeměnit k obrazu svému:

„No a ted' je to jinak, ted' mě zajímá, jak mě vnímaj', jsou takový jako zrcadlo, že to vidím, že třeba sekám dobrotu nebo že jako se mi zrovna něco nepovedlo a hned to tak se snažím jako chytit, že třeba si řeknu – hele, to jsem asi přehnal, to musím udělat jinak. No a taky mě ted' baví si s nima jako víc povídat. Třebas klidně vo politice a vo světový ekonomice a vo teroristech a tak. Že jako zjišťuju, že jsou vlastně docela v pohodě. Akorát, že teda vůbec nežijou svůj nákej vlastní život, že vlastně se furt staraj jenom vo svoji práci, vo byt a pak vo babičku. Tý teda pomáhám i já, třeba jako, že jí chodim každej tejdén nakoupit. Ale jako, že třeba nejezděj' nikam na vejlety a tak. Tak je vobčas někam vytáhnu já, ted' jsem byl se svou holkou dokonce v muzeu, tak je tam vemu taky, voni prostě potřebujou taky k něčemu dokopat. No a ted' jsem teda na řadě já, jako že je mám dokopat já, když voni nevodepsali mě. No, vnímám to prostě jako, že ta rodina, to si musí člověk jako hejčkat, aby to bylo v pohodě, protože to je to hlavní, co každej, teda vlastně né každej, má. No a já jí mám, tak si to nesmim „pokazit“.“

Míra zde projevuje i zájem o zpětnou vazbu od rodičů, které se mu dříve z důvodu pasivity rodičů nedostávalo. Dochází k jakési vzájemné výměně rolí a obnovení emocí, respektive k jejich projevu.

3.2.2.5.2.3 Míra a jeho vnímání rodiny jako celku

Míra se příliš o rodině jako celku nevyjadřuje, zprvu se zmiňuje o dětství, kde vidí rodinu jako spokojenou a fungující:

„ ... i když jako v dětství to jo, to bylo fajn, to jsme spolu tak různě blbli a hodně jsme si i povídali. Ale jak jsem přešel na učňák, tak to nějak vychladlo.“

Z jeho celkového vyprávění i z předešlých úryvků je však patrné, že model rodiny z jeho dětství se mu jeví jako ideální a vlastní aktivitou se v současné době snaží rozpohybovat dynamiku v rodině. Ta mu sice již nepřijde tak nepodnětná jako před nástupem do výchovného ústavu, ale strnulost jeho rodičů je prvkem, který může vyvolávat pocit ohrožení z případného návratu k modelu rodiny z doby, kdy ji jeho slovy, vnímal jako nudnou.

3.2.2.5.3.Oleg

3.2.2.5.3.1 Oleg a vztah jeho rodiny k němu

Oleg ve svém vyprávění nečastěji hovoří o své matce, která v podstatě tvoří jeho rodinu. Otec od rodiny odešel, když bylo Olegovi jedenáct let. Oleg připouští, že otec by o něj snad i jevil zájem, avšak nemůže mu odpustit jeho odchod od rodiny, tudíž Oleg sám sebe vnímá jako aktéra, který zamítnul tento vztah. O otci si myslí, že svou rodinu zavrhl a našel si jinou, což je neodpustitelné. Jeho místo v rodině mohli nahradit noví partneři jeho matky, frekvence jejich střídání však byla pro Olega neúnosná, než aby si stihl vybudovat pevnější vztah. Navíc dle jeho popisu v něm viděli jen soka, kterého je třeba kvůli jeho chování separovat od rodiny. Žádný z nich si k němu kladný vztah nikdy nenašel.

Oleg v době před ústavní výchovou začal od své matky pociťovat nezájem, její pozornost se upínala na partnera a alkohol. Oleg zmiňuje své třinácté narozeniny, které jeho matka neměla potřebu oslavovat. Oleg pociťuje zlepšení vztahu s matkou po odchodu jejího partnera, avšak krátce na to zažívá rozčarování, když na jeho místo nastoupí další partner. Ten, před Olegovým nástupem do výchovného ústavu,

jevil značné známky agresivity, před kterými Oleg utíkal mimo domov. Posléze přichází ústavní výchova, kterou Oleg vnímá jako spiknutí své matky a jejího přítele proti němu. Tuto situaci popisuje následovně:

„Jsem byl častěji doma, máma na mě furt ječela. Hele, ale já to chápal, byla na tom špatně, jenže kdo ne, já jsem taky potřeboval, aby se mnou byla, no a vona si místo toho našla pak, když mi bylo těch patnáct, toho somráka, kterej se na ní upnul a navočkoval jí, že jsem pěkněj zmetek a kdo ví co, a jak jí zneužívám a že by beze mě bylo jí líp, chápeš to, vlastní krev šoupla do pastáku, se mě normálně zbavila. Přitom to bylo úplně navopak, no, jenže mě moc nikdo v té době neposlouchal...“

Po dobu pobytu ve výchovném ústavu opět zdůrazňuje přerušovaný kontakt se svým otcem, který se zbavil jejich rodiny, ale zároveň postupné přijetí ze strany jeho matky, do níž stále vkládal důvěru a za kterou i přes nepříznivé domácí prostředí utekl.

„Dvakrát jsem byl na útěku za mámou, jednou mě vyhodila a po druhý jsem se jí snažil odkrýt karty, jak jsem „na tom špatně“ a potřebuju pomoci, v čem lítám...jako že druhou šanci jsem chtěl, aby mi mohla pomoci, když se na mě předtím vykašlala...zavolala do pastáku, ale že když tam budu sekat latinu, že mě dá šanci. (...) No a fotr nic, jsem ho prostě jakoby škrtnul...když von tenkrát jako škrtnul nás s mámou.“

Po odchodu z výchovného ústavu se Oleg vrací zpět k životu na ulici a od užívání omamných látek se dostává zpět do závislosti. Když pociťuje beznaděj, opět se obrací na svou matku s prosbou o pomoc. Ta jej přijímá:

„Jsem se mámě rozbřečel jak malej kluk, jako co mi udělala tenkrát a tak, a vona, že jsem sice idiot, ale že to zmáknem, a chodili jsme do Káčka a pak jakože na Detox, tak to byla síla, a teď jsem v pohodě... Čistěj sedmej měsíc, makám, bydlím normálně u mámy. Si myslím, že mi jako věří a podporuje mě, jak to jde, hele chci teď na sobě hodně makat.“

Oleg zde popisuje jeho přijetí matkou i s problémy, které si s sebou nesl. Ta se poté aktivně podílí na jejich řešení a motivuje jej k léčbě.

V současné době poskytuje matka Olegovi mj. možnost bydlení a kladné emoce z její strany směřují nejen k Olegovi, ale zároveň k jeho přítelkyni a jejímu synovi.

3.2.2.5.3.2 Oleg a jeho vztah k rodině

Oleg po v celém vyprávění projevuje značnou fixaci na matku, jejíž pozornosti se mu nedostávalo v uspokojivém množství. Tak, jak nesmírně touží po matce, tak zároveň zavrhuje osobu otce, s kterým již nechce přijít do kontaktu. V době před nástupem do výchovného ústavu, kdy jeho matka žije s partnerem, jež ji fyzicky napadá, k ní cítí sice ochranné tenze, avšak sám není schopen zasáhnout, tudíž situaci řeší odchodem mimo domov. Přestože matku vnímá jako oběť jejího partnera, sám sebe vnímá též jako oběť nejprve otcova odchodu od rodiny a posléze nezájmu matky. K této době Oleg mj. uvádí:

„Hele, já si uvědomuju, že jsem v té době byl hodně moc, fakt dost přehnaně, jsem byl asi dobře už v perníku uvíznulý a věčně někde po hernách u bedny...no a taky je fakt, že jsem doma občas něco vatočil, ale tenkrát jsem to dost měl hozený tak, že na to mám právo, že se na mě máma vykašlala, takže ať si to vyžere a jsem byl asi na ni trochu (smích), no asi trochu dost vostrej...jí mám ale rád, abys věděl, bych jí hele a fakt to tam dost zdůrazni, nikdy bych jí neublížil...má to těžký, jen jsem chtěl, no to je jedno, něco jako aby mě brala takovýho jakej sem.“

Na Olegovo přání podotýkám, že vůči matce byl sice verbálně agresivní, ale fyzicky ji nikdy nenapadl ani k tomu neměl sklony.

Během pobytu ve výchovném ústavu se pokouší Oleg o kontakt s matkou, avšak vzhledem k odmítnutí za ní přichází do místa bydliště, jak bylo uvedeno výše, při druhé návštěvě si matku získává a vidí v ní opět oporu. Oleg nemá potřebu rozebírat, co jej vedlo k opětovnému odloučení se od matky po skončení pobytu, opět se s ní shledává až při potřebě pomoci ze závislosti. Můžeme se domnívat, že

užívání omamných látek byl Olegův způsob, jak na sebe upoutat matčinu pozornost a získat si od ní náležitou péči.

U Olega v současné době hraje důležitou roli i jeho přítelkyně s jejím synem, kterého Oleg přijímá jako vlastního a snaží se k němu přistupovat s nadstandardní péčí. Jak ke konci hovoru Oleg sám praví: *„Nechci, aby prožil to, co já.“* Oleg sám na sebe klade velké nároky jako budoucího otce a projevuje značnou obavu ze selhání. Mj. během hovoru doslova říká: *„Kdybych měl svejm dětem připravit to, co naši mě, si to radši hodim.“*

3.2.2.5.3.3 Oleg a jeho vnímání rodiny jako celku

Oleg před nástupem do výchovného ústavu vnímá rozpad své rodiny, čímž se cítí být poškozen, rodina jako celek se mu doslova rozpadá na jednotlivé části. Otec odchází, matka se věnuje partnerovi a alkoholu a Oleg netráví doma téměř žádný čas. Tuto situaci popisuje mj. slovy:

„Moje rodina před pašákem byla pěkně v „bahně“. Máma chlastala první ligu a ty chlapy co vodila domů, taky pěkná tragédie, dost divný týpci, zvlášť ten poslední, myslím, no, že se mě chtěli tak dost zbavit, že mě strčili do pašáku. (...) No, jak bych ti to...prostě, začalo to, jak vod nás odešel fotr, jsem se s ním přestal stýkat, jako no, i když von by vo to asi stál, ale myslím, že nás v tom neměl právo nechat. Si našel ňákou jinou ženskou a ta měla svý jiný děti, takže nás úplně normálně jako vyměnil za jiný cizí lidi...to mu nevodpustim, že mámu nechal samotnou, takže se mnou má taky útrum.“

Jeho touha po kompletní rodině, což v jeho případě znamená on a jeho matka, je zjevná i v jeho závěrečném zpětném hodnocení situace:

„Kdybych to moh' prožít ještě jednou, bych hned s tím prvním frajerem hodil vo zeď a bylo by, byli bysme s mámou pro sebe a pomáhali si, jenže mě zradila, jako no, a tady to vidíš.“ (Smích)

Přesto pobyt ve výchovném ústavu považuje za zkušenost, která jej „dala s mámou do kupy“. To, co je v průběhu času k sobě sblížovalo, byly právě zátěžové situace, ať pobyt ve Výchovném ústavu Klíčov anebo Olegova závislost na omamných látkách.

V současné době považuje Oleg rodinné vztahy za fungující, nutno podotknout, že abstinuje v době rozhovoru sedmý měsíc, tudíž existuje stále velká pravděpodobnost relapsu. Značný prvek však zde hraje jeho přítelkyně s dítětem, kdy pozornost z matky upíná právě na ně a snaží se jim poskytnout to, co on sám ve svém životě neprožil. Zdůrazňuje zde důležitost společného trávení času a vliv fungování rodiny jako celku na prožívání jedince. Hovoří o tom mj. slovy:

„Chodim normálně do práce, mám holku, ta má malýho kluka, jsem jako teď táta, jako jeho, chápeš, se v tom moc necejtím, nevím, jak na to, jsem vzal malýho na Matějskou jak byla na Výstavišti teď, a na těch atrakcích ho to bavilo jako, no, a jak táta se synem, to tak má být, rodina má bejt spolu. Je to dost důležitý, jsem na to moc štěstí neměl, se to na mně určitě podepsalo, že jsem jako dost ztratil. Vidim to kolem sebe, třeba ta moje holka teď má děsně v pohodě rodiče, jsou spolu celej život, jsou fakt spokojený, no a vona je a vlastně pak i já, mě berou...se cejtím dobře tam, hele, no a tak to máš obecně, prostě rodina je důležitá, když je to „špatný“, je to „špatný“ i s tebou...“

3.2.2.5.4. Tibor

3.2.2.5.4.1 Tibor a vztah jeho rodiny k němu

Tibor před svým rozhodnutím zažádat o ústavní výchovu žil v jedné domácnosti s otcem. S matkou pravidelný kontakt neudržel, po rozvodu rodičů odešla bydlet se svým přítelem a Tiborova přítomnost nebyla pro ni žádoucí. V tomto období Tibor matku ani příliš nezmiňuje, v rozhovoru se soustředí na svého otce, který byl k Tiborovu prožívání lhostejný a prioritou pro něj byla kontrola nad Tiborovým

pohybem v domácnosti, kde i pro Tibora z neznámých důvodů jevil obavy o své vlastní soukromí. Jak již bylo v předešlých kapitolách zmíněno, Tiborův otec původně zamykal celý byt, nechával mu k dispozici pouze jeho pokoj a po vyloučení Tibora ze školy jej při odchodu do práce vykázal z bytu a vpustil jej opět až při svém návratu. Tiborova náplň času mu po tu dobu byla zcela lhostejná.

V okamžiku nástupu do diagnostického ústavu je vztah Tibora s jeho otcem zcela ukončen, po dobu pobytu ve Výchovném ústavu Klíčov hovoří o zájmu hlavně ze strany sestry:

„A ta se ptala, jak se tam mám, kdy může na návštěvu a takovýchle věci, čas od času se stavila matka, přivezla mi celou igelitku sladkostí, to je všechno, jak ona se zajímala o mě, při mém pobytu.“

Rodičové zde zcela ztrácí zájem o Tibora a jeho citové prožívání, sestra zůstává jako jediný rodinný příslušník, který udržuje kontakt. Ale rodinu jakožto celek nedokáže suplovat.

Tibor však současný vztah s matkou považuje za dobrý, mluví o její důvěře vůči němu a ochotě Tiborovi finančně pomoci půjčkou. Proč matka změnila k Tiborovi takto svůj postoj, zdůvodňuje Tibor ke konci vyprávění:

Já: „No, a když jsi říkal, že máš s matkou dobrý vztah, dokázal bys říct, kdy to vzniklo, nebo proč se tak stalo?“

Tibor: „No, to docela i vím. Protože mi to dokonce i máma řekla, mě to zajímalo, přeci jenom i od ní prostě, co jí svitlo v tý hlavě, že se začala chovat tak nějak líp celkově, to bylo tak, že celá rodina jako taková, i když není úplně nebo prostě nejsou ty lidi spolu, tak celá rodina v podstatě až po tátu, mě nechali v jednu jistou dobu, takovej časovej úsek, myslím, že to bylo skoro dva roky (smích), tak mě nechali prostě vyžrat si sám svoje problémy a všechno jako to, že mi nepodali pomocnou ruku, nic prostě. Nechali mě úplně, věděli třeba, že jsem na ulici, tak mě tam nechali, nepomohli mi s ničím, jo, sledovali tím, jestli já jsem ten silnej jedinec, kterej se postaví na ty svoje nohy sám, anebo ne. Jestli propadnu nějakým drogám nebo

nějaký trestný činnosti nebo něčemu prostě. Já ničemu nepropadl, dostal jsem se prostě do podnájmu s (jméno jiného klienta), dostal jsem dobrou práci, tak jsem se prostě ozval mámě, mám dobrou práci, sejdem se někde na kafe. Přijel jsem domů služebním autem, máma viděla, že prostě jsem čistej, že prostě o sebe pečuju, že prostě mám kde bydlet, že to funguje, tak už byla ke mně taková, ona mi třeba donedávna neřekla ani, kde bydlí, že měla strach, že o půlnoci jí tam budu zvonit, že nemám kam jít, jo, že tam budu zvonit a dožadovat se nějakýho přespání nebo takhle. Takže já do jistý doby ani nevěděl, kde bydlí moje máma. Jo, fakt...“

Já: „To je jak dlouho?“

Tibor: „To je tak půl roku? Možná, zpátky, mi řekla, kde bydlí. No a řekla mi to z toho důvodu, že viděla, že se umím postarat, že i když oni mi nepodají pomocnou ruku.(...) Oni mě v tom nechali vykoupat, aby věděli, jestli jsem schopnej nebo jestli furt spoléhám na pomoc druhých, jestli jsem schopnej sám za sebe jednat, tak zjistili, že jsem schopnej, tak už mi zkrátka i pomáhali.“

Tibor zde popisuje odmítání ze strany rodiny, kdy je pro ně nositelem problému či značné zátěže. Tiborův finanční dluh vůči matce nepřesáhl nikdy částku 6000,- Kč, což v porovnání s ostatními bývalými klienty Výchovného ústavu Klíčov se dá považovat za částku minimální. Přesto Tibor tuto pomoc vnímá pozitivně, zároveň, pomineme-li „igelitku plnou sladkostí“, je to první i jediná podpora ze strany matky, o které se zmiňuje.

3.2.2.5.4.2 Tibor a jeho vztah k rodině

V období před ústavní výchovou popisuje rodinu jakožto hodnotu, které si nikterak nevážil, považoval ji za „něco samozřejmého, o co v životě nemůže přijít.“ Chladnost vztahů, které se mu v tomto období dostávalo, opětoval zcela shodným přístupem.

V období po podání žádosti o ústavní výchovu se pro něj jeho vlastní rodina zcela vytrácí a jedinou osobu, kterou vnímá jako rodinného příslušníka, je vlastní sestra. K ostatním rodinným příslušníkům pociťuje pouze negativní emoce. Můžeme hovořit

o touze po zájmu ze strany rodičů, které se mu nedostávalo, a zažádání o ústavní výchovu bylo vyústěním této snahy poukázat na sebe. Jelikož však po této žádosti na něj stále není upřena pozornost rodičů, ba naopak, Tibor prožívá pocity zrady a ublížení. Ve své situaci vidí bezvýchodnost i v tom, že na rozdíl od jiných klientů nemá ani možnost kam utéci z ústavu, proto jeho pobyt zde byl téměř nepřerušen:

„Neměl jsem k tomu nějaký vyložený důvod, zdrhat, neměl jsem ani kam v podstatě zdrhat, protože jednou bych zazvonil na útěku doma, tak mě odvezou sami zpátky... (...) Určitě jsem při mém pobytu na Klíčově vnímal svoji rodinu jako zrádce, že jsou proti mně, že mě prostě odepsali, tak jsem je dokonce i jeden čas nenáviděl, nezúčastnil jsem se ani jednoho pohřbu svých prarodičů, který za nic nemohli v podstatě, no, ale byli to rodiče mého táty, se kterým já nejsem v pohodě, prostě jsem nechtěl vidět jeho, a tím se to vyvíjelo...“

Mísení pocitů u Tibora a ujasňování si vztahů blíže vysvětluje později:

„Já ne že jsem je nenáviděl, já jsem je měl v podstatě i rád, ale jako... nevím, prostě když jsem se tam dostal na ten Klíčov... Nebo babička mi vždycky prorokovala: „Skončíš v polepšovně.“ Já jí furt nevěřil, opravdu, no a skončil jsem a babička mi nenapsala ani dopis, prostě do té polepšovny, víš, a už mi to tak jako začalo vadit, že... I ten blbej táta se tam stavil. Hodil na mě blbej ksicht, to bylo všechno, ale prostě stavil se, víš co. Jo, takže ty prarodiče já jsem vlastně... To nejde říct nenáviděl. Prostě... Prostě byli to jedni z nich (smích). Takže já byl v podstatě poškozený.“

Toto nedosažení přijetí vlastní rodinou a pocit zavržení však bylo posléze během pobytu vyváženo vztahem s rodinou své tehdejší přítelkyně, kterou pojímá téměř za vlastní a veškeré ideály promítá právě do této rodiny:

Já: „A tys nejezdil na dovolenky?“

Tibor: „Jezdil, jezdil k přítelkyni domů. Na začátku občas k ségře a potom, co jsem si našel tu přítelkyni, tu jsem si našel vlastně čtvrt roku po mém nástupu na Klíčov,

takže úplně ideální rodina a já už jsem začal jezdit k nim a všechno šlo jak po másle. V pohodě. Rodinu jsem ani nepotřeboval v podstatě. Měl jsem náhradní. (...) Nějakej čas jsem ještě strávil s tou holkou, to jsem stále nevyhledával svojí rodinu, úplně ňák, že bych se s nima chtěl vídat nebo takhle, vlastně byli jsme jenom v telefonickém kontaktu, ne vážně, protože já jsem měl opravdu tu rodinu tý přítelkyně jako náhradní, její máma byla pro mě moje máma, ta se o mě starala jako o vlastního, nemohl jsem si stěžovat.“

Tiborovi se dostalo v této „cizí“ rodině zázemí, péče a přijetí, což však mohlo trvat pouze po dobu vztahu s jeho tehdejší přítelkyní. Krátce po skončení ústavní výchovy se právě s touto přítelkyní rozchází a ztráta dočasně získaného zázemí v něm vyvolává potřebu hledání své rodiny.

„...až po rozchodu vlastně s ní jsem si nějak vzpomněl na to, že mám vlastně rodinu, tak jsem zkusil pár kontaktů obživit, u otce se to nepovedlo, no a s máti ted'kon udržujeme celkem v pohodě vztah, když jsme k sobě našli cestu asi před dvouma rokama, prostě, to taky funguje na tý bázi, když nemám něco, tak se ozvu, dáme sraz, ona mě třeba založí nebo takhle. (...) No tak jsem jí slíbil, že začnu splácet, až najdu suverénní dobrou práci. Tu jsem našel, tak jsem jí už sám od sebe napsal zprávu, že už teda jsem schopen, že se můžem domluvit na nějakých určitých splátkách nebo tak něco.“

Když Tibor mluví o hodnotách, které mu poskytuje matka, vždy zaostřuje na finanční podporu z její strany. Možnost vypůjčení si od ní určitého obnosu peněz je pro něj vyjádřením důvěry a spolehlivosti. Byť zmiňuje i jiné potřeby, zdá se, že tato forma opory je pro něj dostačující:

„A ted'kon vlastně, když jsem se dostal né na úplný dno, ale dostal jsem se do menších problémů jak finančních, tak s bydlením, tak s prací celkově, tak jsem se už ozval tý mámě a říkám: „Mami, věci se maj' tak a tak, nechci u tebe spát nebo něco takovýho, ale mohla bys mi, mám sehnanou ubytovnu, mohla bys mi půjčit? Víš

co, ať mám tu ubytovnu třeba na čtrnáct dnů zaplacenou, ať to nemusím řešit, ať si můžu sehnat práci, třeba.“

Tibor si v současné době váží vztahu s matkou, avšak z rodinných příslušníků má stále nejbližší ke své sestře. Během hovoru se dostáváme i k hodnocení rodinných příslušníků samotných:

Já: „A dokázal bys mi popsat, co pro tebe každý člen sám o sobě znamená nebo znamenal?“

Tibor: „Znamenal? Tak znamenal asi už ne, pro mě jednotlivě teď znamenaj, když bych k nim měl jako třeba přiřadit něco... tak ségra na prvním místě, matka na druhým, otec na nějakým devátým ze tří, prostě tam to vůbec nefunguje (smích), absolutně. Nevím.“

Já: „Ani třeba nějaká nenávisť, nebo vzor, nebo...?“

Tibor: „Ani vzor ani nenávisť k nikomu necejtím. Vlastně vnímám ségru jako vzor, protože ta ve svejch devětadvaceti letech, prostě, už má něco za sebou, dokázala něco vybudovat, prostě, a vidím, že dokáže i šetřit třeba peníze a na nich sedět, i když třeba nemá na nájem, tak si radši půjčí, než aby sáhla na ty úspory, jo, což mě docela fascinovalo, tak jsem začal šetřit taky, ale já bych to sám svojí vůlí nedokázal, takže dávám ty peníze ségre a vím, že se neztratí. A tam je zase taková dohoda, že když budou chybět nějak, u ségry platím dva a půl tisíce za měsíc, mám to se vším všudy od vypranýho prádla s aviváží až po večeři teplou, prostě supr. No, takže tam jako, ééé, teď jsem jako dostal motivaci od té ségry, ta je pro mě vzor teďka, je to moje starší ségra. Ani né ta máma, ta je zabitá, ta je prostě doma, ta nikam nechodí, ta si žije ten svůj předdůchodní život.“

Pro Tibora se stala jeho sestra nejbližším členem rodiny. Díky tomu, že s ní bydlí a vidí do jejího fungování nejen domácnosti, snaží se od ní přebírat vzorce chování, které by za jiných okolností přebíral od svých rodičů. V tomto případě můžeme hovořit i o „prohození“ rolí sestry a matky, kdy se starší sestra stává ztělesněním hodnot vkládaných zpravidla do matky.

3.2.2.5.4.3 Tibor a jeho vnímání rodiny jako celku

Tato část tématu je v Tiborově vyprávění zcela potlačena. V období před ústavní výchovou sice mluví o tom, že si rodinu uvědomoval, ale neměl k ní žádné hlubší vazby. Časem do jeho života přišla „rodina náhradní“ v podobě rodinných příslušníků jeho přítelkyně, kde se mu dostalo náležitého přijetí jako rovnocennému členu rodiny. Tato zkušenost dlouhodobé spolupráce rodiny jako celku je však v jeho zkušenosti nejsilnějším prožitkem, poněvadž u příslušníků vlastní rodiny se s tímto až do posledních měsíců nesešel. Byť hovoří o nalezení si cesty k sestře a matce, jeho zkušenost je pouze krátkodobá a lze se jen domnívat, jakým směrem se bude ubírat.

3.2.2.5.5. Václav

3.2.2.5.5.1 Václav a vztah jeho rodiny k němu

Václav uvádí, že od svých jedenácti let bydlel sám, pouze s podnájemníky (dva taxikáři a jedna prostitutka), matka jej takto nechávala, pakliže si byla jista, že je o něj po materiální stránce postaráno. Zároveň na něm nechala péči o jeho nevlastní sestru. Před ústavní výchovou pociťuje Václav nezáměr hlavně od nevlastního otce, jehož chování bylo silně ovlivňováno alkoholem:

„Prostě od fotra tam platil jenom ten distanc, hlavně chlást z něho dělal „špatného člověka“, chlást. Jako kdybych tam přišel odpoledne, tak by to bylo v pohodě, ale já jsem jezdil na večer, že jo, a to už bylo v „háji“. To už byl z hospody, a to bylo vždycky něco...“

Václavův nevlastní otec se nesnažil ani o péči o Václava, ale ani o péči Václavovy nevlastní sestry. Toto popisuje slovy:

„No a ten nevlastní fotr se distancoval od obou, no a já jsem tam jednou přijel, protože ona⁴⁴ mi zkolabovala v krámě a já jsem nevěděl, co jí je, že jo, já jsem byl živěj, normálně jsem jedl, všechno, no a s ní to normálně šlehlo. Tak jsem jí odvezl prostě za mámou, protože prostě omdlívá a že už je to podruhý a že nevím, co s ní mám dělat. Tak si jí vzali, já jsem tam přijel za týden, přivez jí věci, tak že teda budeme famílie a budem jezdit. Tak jsem jezdil, jo, tak jsem tam jezdil, vždycky jsem dostal nějakou tu kačku, pak mi říkal nevlastní, že takhle to nejde, že je jezdím jenom vyžírat, prostě mě chtěl odstranit, tenkrát.

Václav, podobně jako Oleg, cítí v této době snahu nevlastního otce o vyloučení Václava z rodiny, v podstatě jej považuje za zbytečnou finanční zátěž.

Nezájem ze strany své matky též Václav pocituje v momentu, kdy si jej nevyzvedla na protialkoholní záchytné stanici, což i označil jako důvod ústavní výchovy.

V době pobytu ve Výchovném ústavu Klíčov navštívila Václava matka celkem dvakrát. Z rodinných příslušníků s ním udržovala pravidelný kontakt jen babička, která jej po celou dobu ústavní výchovy i před ní navštěvovala každý týden, nevlastní sestře byla též nařízena ústavní výchova, čímž se kontakt po dobu pobytu zcela přerušil:

„Babička za mnou chodila. (...) Jsme byli domluveni na středě, pro mě to bylo ideální, protože já jsem dostával výplatu z Kreditu z agentury vždycky v pátek, takže babička přišla ve středu, kdy mi docházelo všechno. Pak jsme se domluvili, že bude chodit v úterý, tak chodila v úterý (smích). Pak mi totiž po víkendu už nezbývalo nic. To bylo pondělí a já jsem čekal, až v úterý přijde babička a až mi dá cigára (smích). (...) A když za mnou přijela na Klíčov matka, tak to byly vánoce. No, ona tam nechtěla za mnou jezdit, protože neplatila alíky.⁴⁵ A musela poslouchat od (jméno pracovnice výchovného ústavu), že tam má dluh.“

⁴⁴ Václavova nevlastní sestra.

⁴⁵ Alimony, v tomto případě ošetřovné.

Václavovo vyprávění je celé protkáno penězi a hmotným zabezpečením. Jeho pocity přijetí či odmítnutí se mnohdy řídí dle toho, zda mu dotyčný poskytl finanční podporu, či nikoliv. Vyplývá to i z jeho dětství, jak bylo zmíněno, kdy se matka zajímala pouze o jeho hmotné zabezpečení.

V průběhu pobytu ve výchovném ústavu navštíví Václava jeho biologický otec, záměr návštěvy je pro Václava doposud nevysvětlený, zároveň se nejednalo o zkušenost nikterak příjemnou:

„No, na Klíčově, chtěl mě, prostě, vidět, ale to je odepsaný, jak někdo po tobě může chtít po šestnácti letech tě, prostě, vidět, já jsem ho teda viděl, kecám, já jsem ho viděl v pěti letech, to mi to ještě máma musela říct, že je to táta, koukal jsem na něj jak puk a vůbec jsem nevěděl, co si o tom mám myslet. No, a pak jsem ho viděl v šestnácti, když mi tehdá řekla (jméno pracovnice výchovného ústavu), že, prostě, je tam fotr, tak jsem myslel, že je to nevlastní, že přišel mi přinést nějakou tu kačku, ne. Vůbec, že tam je on, mě nenapadlo. Ale ona pak říká: „No, ale tvůj vlastní.“ Takže já jsem se zasek’ a vůbec se mi tam nechtělo, ne, vůbec ta schůzka, to tam byla ještě ta (jméno pracovnice výchovného ústavu), no, to bylo, no, to se nedalo, asi o tom měla nějaké, nějaké teorie, co se naučila na vysoké škole, z který právě vyšla, ten papír měla vzít a zmuchlat, prostě se snažila, abych, abych já tam, prostě, vydržel s tím svým biologickým otcem a komunikoval s ním. To bylo pro mě samozřejmě něco hrozného. On samozřejmě chtěl, z jeho strany byla samozřejmě nějaká ochota, ale, prostě, po kratší době se opravdu ukázalo, že je to jeho podivnej záměr tohlento jako, divný, prostě divný. Divný mi to už teď kon přijde i z toho důvodu, že vlastně když jsem z Klíčova odešel, tak jsem žádal samozřejmě o to, nebo zkoušel jsem, chtěl jsem si dodělat vzdělání, abych měl úplný středoškolský vzdělání, tak jsem nastoupil na stavební průmyslovku, ale tam, tam jsem, prostě, z finančních důvodů prostě nemohl vydržet. A hlavně kvůli tomu, že postoj rodičů. Matka málo výdělečná, tak samozřejmě, ženská, tak jako dobrý, ale vlastně můj biologickéj otec je prostě výdělečnéj, živnostník, ale všechno přepsal na svoji

ženskou a nechal si od někoho napsat k tomu soudu, že vydělává úplně tu nejmenší částku, co může vydělávat. Vlastně celej můj život na mě platil šest stovek.“

Proč chce vidět otec svého syna, zůstává stále pro Václava otázkou, opět se zde dostává k hodnocení a nespokojenosti se vztahem jeho biologického otce k němu, který je vyjádřen tím, že mu nebyl schopen poskytnout adekvátní finanční podporu.

Po dobu ústavní výchovy však mění Václavův nevlastní otec k němu svůj vztah a nabízí Václavovi práci. Kvůli této spolupráci byl Václav ochoten odejít z Výchovného ústavu Klíčov na dlouhodobý útěk.

Po skončení ústavní výchovy dochází Václav k dalšímu přehodnocení vztahu matky k němu:

„...a jak jsem vylezl ven, tak vlastně jsem najednou zjistil, že ten vztah je jenom účelovej, ne, matka mi dodneška dluží dvacet pět tisíc, to všechno si ode mne napůjčovala.“

Po dvou letech téměř nulového kontaktu přišla ze strany rodičů snaha o obnovení vztahu, Václav to popisuje takto:

„...až to nakonec dopadlo tak, že matka s fotrem vyhledali mě, oni našli prostě... teda nevlastní fotr, nevlastní fotr mě zkontaktoval. Protože díky bohu, mobily mi furt kradou, ale číslo mám furt stejný. Takže díky tomu, protože mu bylo smutno, tak mě zkontaktoval nějak před vánocemi, to je asi tři roky zpátky, tak to zase chvilku fungovalo, to mi pomohli, to jsem se cejtil, že mám v životě nějaký strom, o kterej se můžu opřít, matka najednou obrátila, ale teďka je to zase, prostě, zas je to to samé, furt jsem na to sám.“

Václav zde popisuje situaci, kdy z iniciativy jeho nevlastního otce dospěl k pocitu zájmu a podpory ze strany rodiny, v současné době však již Václava ani nikterak nekontaktují a vztah jeho rodičů k němu zcela chybí.

3.2.2.5.5.2 Václav a jeho vztah k rodině

U Václava se velmi těžce hovoří o vztahu k rodině, poněvadž sám před nařízením ústavní výchovy jezdil za svou matkou, dle jeho slov, jen pro peníze, se zpětným pohledem jeví doposud pocity ublížení a opovržení:

„To jako třeba já teď koukám na svoji matku s opovržením, že ona mě, ona mě vysála. Ona mě donutila v životě do takových situací, kdy jsem se rozbrečel, kdy jsem měl prostě pocit, že jako proč mě nechtějí, jako jak to, jak je to možný. Vždyť já jsem za dveřma a oni mi nechtějí otevřít, jo a takhle, opravdu takhle, takovýhle hardkory,⁴⁶ tohle já jsem zažil.“

Popisuje zde dobu, kdy se snažil docílit pozornosti ze strany matky, avšak jeho představa se nenaplnila. Svého nevlastního otce, stejně jako Oleg, považoval za soka, který mu v této pozornosti brání:

„Já jsem se, prostě, nechtěl dát, tak jsem byl vůči němu agresivní, že jo, prostě, vůbec jsem ho neposlouchal, vůbec jsem nechtěl od něj nic slyšet, párkrát jsme se i porvali, jako docela nebezpečně, a hlavně z toho pak vzniknul ten zákaz, že jsem tam nesměl jezdit vůbec. A na ten podnět vznikli ty podnájemníci, že jo, kteří mě budou živit. No, tenkrát byl, že mě prostě nechtěl, že mě nesnášel, že jsem měl svojí hlavu a hlavně já jsem nechtěl jeho. Pak jsem si na to zvyk', že jo, bez matky, bezvládí, můžu si dělat co chci, že jo, začal jsem toho využívat, protože ti moji vrstevníci, ty měli pořád svoje pravidla a ta jim platila. Já jsem si mohl dělat, co jsem chtěl.“

Václav zmiňuje i partu kamarádů, kteří pro něj znamenali oporu a jistou formu přijetí. Dále mluví o babičce jako o „druhé mámě“, za kterou jezdil zpravidla pro peníze. U Václava však nelze opomenout jeho snahu postarání se o nevlastní sestru ve svých jedenácti a půl letech, kdy bydlela u něj v jedné domácnosti. Avšak o jakýchkoliv citech k ní se nikterak nezmiňuje.

⁴⁶Tvrdé zacházení.

Po dobu trávenou ve výchovném ústavu Václav nepocituje potřebu se s rodinnými příslušníky nikterak kontaktovat, jedinou výjimku tvoří dvě dovolenky u matky, které však trávil se svými kamarády a doma se nezdržoval, a jeden dlouhodobý útěk k nevlastnímu otci, který mu poskytl možnost vydělat si peníze na stavbě.

Po výstupu z výchovného ústavu se Václav stává výdělečně činným a projevuje snahu být přijmut zpět do rodiny, jejíž vazby však stojí pouze na materiálním zabezpečení. Proto vypomáhá rodině po finanční stránce:

„S matkou jsem se v té době, když ještě vlastně ona měla takovou pauzu, že nebydlela u mého nevlastního fotra, ale jako než jí měla, tak já jsem za nima jezdil, víš co, měl jsem snahu, hlavně aby ta máma, jakoby, chtěla mě vidět a takhle. No a tam to prostě neproběhlo. To se mi prostě nepodařilo, No, ale naopak jsem si vybrousil vztah s nevlastním fotrem, otčímem teda, kterej, jako ten vztah, funguje, je dobrej, normálně spolu můžeme mluvit, fotr mě prostě bere a má mě radši, má mě radši než máma. Máma měla takovou pauzu, od mého nevlastního, já jsem za ním stejně jezdil, i když matka s ním zrovna nebyla, na pokec, prostě to je v pohodě chlapík.“

Václav zde popisuje i budování vztahu s nevlastním otcem, který vznikl v době jeho práce u něj a zároveň tím, že na rozdíl od matky již neprojevuje známky alkoholismu. Postupně však přichází přerámování vztahu s matkou při hledání svého místa v rodině:

„A já prostě abych, já jsem si to neuvědomoval, jak jsem byl rád, že můžu té rodině pomoci, že to tam takhle jakoby funguje, tak jsem si vůbec neuvědomil, že vlastně jsem pro ně jenom materiál, člověk, prostě, kterej tam občas přijde a dá nějakou kačku. Prostě, že matka ze mě vytáhne nějakou korunu. No a to šlo úplně do háje a já jsem se úplně, úplně jsem se odloučil tím, když jsem odešel z té stavební firmy, tak jsem to úplně utnul, tenhle vztah, úplně, úplně, jak to bylo jenom možný.“

Svůj vztah k rodině Václav uzavírá větou:

„Ten vztah k rodině je, že já mám, já mám spoustu kamarádů, o který se můžu opřít, ale rodina, ne.“

3.2.2.5.5.3 Václav a jeho vnímání rodiny jako celku

Václavovo vnímání rodiny jako celku je dosti odlišné od všech ostatních participantů už jen proto, že od svých jedenácti let nezažil společnou domácnost se svými rodiči:

„Já jsem měl ty podnájemníky, vyrůstal jsem se dvouma taxikářema, jednou „prostitutkou“.“

Jediné vzpomínky jsou z dětství, před příchodem jeho nevlastního otce. Poté s ním začíná bojovat o pozici v rodině a celá situace vyústuje v jeho vystěhování mimo.

„Prostě jsem vyrůstal, vlastně sestra, matka a já. Že jo, tak jsem prostě vyrůstal s tím, že ten jedinej, že jsem tam jedinej chlap, no a prostě jak jsem byl nevyzrálý, tak jsem ho prostě nebral. Prostě tam toho chlapa v tý rodině, prostě jsem si pamatoval, jak to tý mámě vždycky s těma frajerama dopadlo, jak pak brečela a takhle, byla z toho nešťastná, tak jsem ho chtěl prostě vystrnadit. No jo, ale jemu se podařilo nebo spíš matka viděla, že už jsem prostě samostatnej, tak jemu se podařilo, že ona ho v tom podpořila, abych tam bydlel sám. Prostě proto jsem vyrůstal sám. Prostě proto, že matce „zhloupla“ hlava. (...) Takže co se týče vyrůstání a z mého dětství, já nemám nic pěkného, vždycky jsem vyrůstal s kamarádama a sám. A to je prostě furt stejný. Jako jak to bylo před pašákem. Já jsem si z každého, vlastně ze svých kamarádů, ze svých přátel, se kterými jsem vyrůstal, prostě jsem si vzal to, co se mi hodilo. Nebo to, co mi připadalo, že je dobrý a že je špatný. Co mě ale jako naučilo to rozlišovat, to nevím, no.“

Václav vnímá jako bezpečné prostředí své kamarády, u kterých nalézá mnohem větší jistotu, vzory a hodnoty než u svých rodičů. Jeho vztah k rodičům

prošel sice od dětství různými proměnami, ale rodinu pospolu nikdy dlouhodobě nezaznamenává. Naopak z vyprávění zcela mizí nevlastní sestra, o kterou se kdysi staral. Což byla i doba, kdy naposledy hodnotí svou rodinu jako „fungující“. Tuto vzpomínku přibližuje následující úryvek:

Václav: „Vlastně prvních půl roku, co začali moje matka s mojim fotrem bejt, tak já jsem měl vlastně svojí sestru na starosti, ona v té době byla nemocná, že ona jakoby omdlívala, ona jakoby trpěla nemocí... jak se to jmenuje, bulimie? Bulimie je, když nechceš jíst?“

Já: „To je anorexie...“

Václav: „No, to ona měla taky, ona měla obojí dohromady, ona opravdu, něco snědla a hned to vyzvracela, ona jenom sladký a maso a samý hovadiny, já jsem měl hrozný problémy, abych jí, „kámo“, udržel, my jsme byli oba dva pitomí, ona byla ještě pitomější, protože je o tři roky mladší, mě bylo nějakých jedenáct a půl a jí bylo, ty „jo“, sedm, osm let, no, byla úplně pitomá. My jsme dostali nějaký prachy, abychom jako fungovali a my jsme si koupili hračky. Máma mi dala tisíc korun a já jsem šel koupit hračky. A měli jsme to na týden. Koupil jsem hračky a pět kilo hranolek (smích). A pak jsem volal za dva dny mámě, to jsem měl prvního mobila, toho Philipse, že prostě nemáme co žrát, tak matka přijela a dala další love⁴⁷, no a prostě, takhle to šlo skoro půl roku. No a ségru jsem pak donutil žrát, vždyť já jsem ji vodil ještě do školy nebo na autobus, ona tam stejně nedojela kolikrát, tak jsem ji posadil do toho autobusu a nechal ji odjet. Jenomže tohle nefungovalo, tak jsem musel s ní jet až do školy. Prostě chodila do zvláštní, prostě elemďák, ona byla trošku víc co, no prostě nemá všech pět po hromadě, to je ale úplně, úplně mimo.“

Když Václav vypráví o dalších etapách svého života, prvek celistvé rodiny zcela absentuje. Svou rodinu vidí jako nespolupracující a disfunkční. Veškeré vazby v ní jsou dle jeho vnímání založeny na materiálních potřebách:

⁴⁷ Penize.

„...co se týče rodiny? Ta je úplně, ta je úplně v háji. Tam nefunguje nic. Nic. Nefunguje tam matka, nefunguje vlastní biologickéj otec, ten prostě vůbec, můj vlastní biologickéj otec se na mě byl jednou podívat, to je prostě vztah, to je odepsaný... (...) No, jako vlastně celá moje rodina, jako i tety a příbuzní ostatní, jsou jako založený, je to založený na tom, že když tomu dítěti dávaš materiál, tak je to prostě v pořádku. Jako to stačí. Jako nějaká láska tam byla, jako něco jó, ale i všichni mí bratránci vyrůstali prostě s tím, že materiál. Dostanou materiál. Prostě počítali s tím. Prostě přijdu a dostanu materiál. Přijede babička, přiveze materiál...“

Václav vidí svou rodinu jako instituci, jež se snaží pouze o hmotné zabezpečení, veškeré emocionální prožitky zůstávají skryty nebo nevyjádřeny. Nikdo však ani nejeví potřebu je nějak projevovat. S ubývajícím časem se rozplývají i poslední zbytky vzpomínek na celistvost rodiny, která se rozpadá na menší elementy a jedině, co udržuje jejich vazby, je dle Václavovy terminologie „materiál“.

3.3 Shrnutí výzkumné sondy

Tímto se dostáváme ke konci výzkumné sondy, proto dříve než vyslovím celkové závěry, dovoluji si uvést stručné připomenutí stěžejních bodů.

Tématem výzkumné sondy byl vztah a chápání dětí, které prošly Výchovným ústavem Klíčov, svých rodin. Základní otázka, na kterou se snažila odpovědět, je jaké je pojetí bývalých klientů svých rodin a vývoj tohoto pojetí. Zda a jak se rodinné vztahy měnily, nakolik na ně měl vliv pobyt ve výchovném ústavu. Srovnání stavu před nařízením ústavní výchovy, během ní a s odstupem času po jejím skončení.

Předpokladem bylo, že vybraným participantům pobyt ve výchovném ústavu obnovil či utužil rodinné vazby.

Výběr participantů byl omezen s ohledem na jejich dohledatelnost, jak bylo uvedeno, po dovršení osmnáctého roku věku je kontakt mezi klienty a výchovným ústavem přerušen, tudíž lze oslovit pouze ty, kteří se sami přihlásili a přišli

povyprávět své životní zkušenosti pracovníkům výchovného ústavu. Proto jsem si vědom, že vybraný vzorek nemohl být reprezentativní.

Práce vychází z metodologických postupů kvalitativního (narativního) výzkumu, a tak se výzkumník vzdává *představy o nezbytnosti výzkumu u statisticky významné části populace, aby bylo možné formulovat psychologicky spolehlivé závěry.*⁴⁸

Všichni participanti jsou bývalí klienti Výchovného ústavu Klíčov, kteří zde strávili minimálně rok svého života, zároveň je tomu nejméně dva roky, kdy jim vypršela nařízená ústavní výchova a oni se vrátili zpět do „běžného“ života.

Po opakovaném čtení poskytnutých autobiografických vyprávění se vynořilo několik momentů, které můžeme považovat za klíčová témata jejich zkušenosti. Jsou to:

- 1) Hranice v životě.
- 2) Vzpoura a únik.
 - Užívání psychotropních látek.
- 3) Nepřijetí místa bydliště jako domova.
- 4) Ústavní výchova.
- 5) Rodina:
 - a. Oni vztah ke mně.
 - b. Já a můj vztah k nim.
 - c. My všichni dohromady.

Při následném zpracování těchto témat vyplynulo, že u všech participantů se dají považovat jejich rodinné vztahy v době před nástupem do výchovného ústavu jako kritické. Tento stav byl jakýmsi vyvrcholením postupné regrese těchto vztahů, na konci které přichází ústavní výchova jako východisko. I přesto, že Tibor jako jediný zažádal dobrovolně o ústavní výchovu, tak stejně jako ostatní, cítí výchovný

⁴⁸ ČERMÁK, I. MYSLET NARATIVNĚ: KVALITATIVNÍ PŘÍSTUP „ON THE ROAD“. In Čermák, I., Miovský, M. *Kvalitativní výzkum ve vědách o člověku na prahu třetího tisíciletí : Sborník z konference*. Brno : SCAN, 2002, s 12.

ústav jako instituci potlačující jeho osobnost a vinu za nástup do ní klade své rodině, kterážto nebyla schopna se o něj adekvátně postarat. Stejně tak i ostatní cítí akt nařízení ústavní výchovy jako křivdu ze strany rodiny.

Všichni participanti zároveň vidí v ústavní výchově i přínos. Jde především o dokončení školy, možnost porovnání své situace s ostatními klienty a řád, který jim pomohl naučit se respektovat hranice.

V úvodu pobytu participanti vnímají odstup jejich rodinných příslušníků k nim samotným. Bobeš, Míra a Oleg pociťují s plynoucím pobytem postupnou podporu ze strany rodiny, Václav a Tibor naopak.

U Olega, Václava a Tibora, jejichž rodiče nežijí spolu, je patrné přerušení kontaktu s vlastními otci a nechuť pokoušet se vztah k nim některak přehodnocovat či na něm jakkoliv pracovat.

Míra a Oleg se vrací po odchodu z výchovného ústavu k matce. Oleg však na rozdíl od Míry situaci nezvládá a vrací se ke způsobu života před nařízením ústavní výchovy.

Tibor a Bobeš hovoří o nutnosti prokázat rodičům svou samostatnost, aby jej opět k sobě přijali, což se v současné době podařilo.

Oleg se nakonec vrátil k bydlení s matkou poté, co mu opět podala pomocnou ruku při léčbě závislosti na omamných látkách.

Václav žije v samostatném bytě, stejně jako žil před ústavní výchovou. Jen za rodinnými příslušníky si již nejezdí pro peníze, ale naopak, jeho matka si brala peníze od něj. Toto své zabezpečování rodiny penězi ze své strany však v současné době Václav ukončil, čímž v jeho případě zároveň utnul i kontakt s rodinou jako takový.

V současné době se dá hovořit o tom, že Bobeš a Míra mají již pevné rodinné vztahy, které přestože byly přerušeny, jejichž obnova skončila úspěšně a oba dva vyjadřují pochopení nad důvody jejich umístění do výchovného ústavu ze strany rodičů. Zároveň mají tendenci tyto vztahy idealizovat, Míra dokonce hovoří o potřebě

jim jejich péči vracet a snaží se jim zpestřovat život. V obou případech se jedná o rodiny, o kterých můžeme prohlásit, že přibližně do patnáctého roku života jejich synů, byly plně funkční.

U Olega a Tibora můžeme též hovořit o uspokojivém fungování rodiny jako celku, i když v obou případech absentuje role otce, ale z důvodu zatím krátké doby trvání tohoto „fungujícího“ stavu (u Olega sedm měsíců a u Tibora šest měsíců) mohou vzniknout pochyby, zda nejde o přechodné stadium. Avšak při hodnocení aktuální situace není pochyb o tom, že jejich vztah k rodině a rodině k nim prochází znovuobjevením potřeb a uspokojení, která si vzájemně nabízejí. U Tibora jde především o posílení vztahu se sestrou, u Olega pak o vztah s matkou.

Poslední z participantů, Václav, se naopak s postupem času od rodiny odděluje bez potřeby pokoušet se o hlubší kontakt. V jeho zkušenosti jsou však vztahy mezi rodinnými příslušníky spíše „přepočítávány na peníze“ a vzniká otázka, zda-li je vůbec co rehabilitovat.

3.4 Závěr výzkumné sondy

Tato výzkumná sonda vznikla za účelem zjištění, nakolik ústavní výchova ovlivnila či dokázala ošetřit rodinné vztahy vybraných participantů. Jako forma výzkumu byla zvolena narativní výzkumná sonda, hlavně proto, že chceme-li nejlépe nazřít vnímání vývoje pojetí rodiny zvolených participantů, je nutno se na situaci „dívat jejich očima“, jakožto očima členů konkrétních rodin. Tzn. nahlédnout stav zevnitř rodinného prostředí skrze jejich vyprávění, které je následně interpretováno. Což je umožněno právě díky narativnímu způsobu výzkumu. A ptáme-li se na vývoj vztahů jedince v rodině, musíme se ptát především právě jeho na své osobní prožívání.

Jak bylo řečeno v úvodu výzkumné sondy při stanovení hypotéz, základním předpokladem bylo utužení rodinných vztahů díky ústavní výchově u zúčastněných participantů. Dále se výzkumná sonda zaostřuje na sledování rodinných vazeb a zároveň principů, které se na jejich utváření či změnách podílí.

Mezi důležité prvky utváření pohledu na svou rodinu sehrála možnost srovnání svých zážitků s ostatními klienty. V okamžiku, kdy nahlédli do cizí zkušenosti, která se jevila jako mnohem více traumatická, mluví o přerámování vztahu ke svým rodičům a nabytí aspoň částečné úcty k nim. Tento případ však nenastal u Václava, jehož rodinné zázemí bylo téměř nefunkční.

Co se týče přijetí participantů ze strany svých rodičů, důležitým faktorem se zde stalo prokázání samostatnosti. Ať po skončení ústavní výchovy, jak o tom mluví Tibor, nebo během pobytu v ústavu, kdy se participanté opět začali řádně věnovat studiu bez pomoci rodičů, jak tomu bylo u Míry či Bobeše.

Ústavní výchova u všech participantů výrazně zasáhla do jejich života a bezpochyby měla vliv na vývoj jejich pojetí rodiny. Řekněme však, že jde o možnost obnovení toho, co již někdy předtím existovalo. Ústavní výchově se nemůže podařit vybudovat rodinné zázemí tam, kde dříve nebylo. Můžeme mluvit o úspěchu, jestliže čtyřem participantům se opět podařilo obnovit rodinné vazby. V posledním případě Václava, který sice naopak rodinné vazby zcela přerušil, je úspěchem, že v současné době je plně samostatný a dokázal se tzv. postavit na vlastní nohy.

V úvodu výzkumné sondy jsem zmínil, že po své několikaleté praxi s dětmi s nařízenou ústavní výchovou jsem mnohokrát zapochyboval o smysluplnosti jejich pobytu ve výchovném ústavu. Jestliže sekundárním záměrem této výzkumné sondy bylo najít potvrzení, že aspoň v některých případech práce s těmito dětmi plní svůj účel, mohu prohlásit, že přeci jen pozitivní výsledky se dostavily, jen je nutno se na věc podívat s odstupem času. Nemohu říci, zda forma současné ústavní výchovy v České republice je ten nejkvalitnější systém, ale pravdou zůstává, že zatím nic

progresivnějšího nebylo doposud uvedeno v praxi, i když se nabízí mnoho způsobů, jak zlepšit efektivnost ústavní výchovy či zcela jiných, jejích alternativních forem. Nezbyvá, než doufat, že postupem času budou výchovné ústavy přeměňovány tak, aby se vyhovělo s požadavku na jejich kvalitu, nikoliv, jak je tomu dnes, kdy se upřednostňuje možnost pojmout co největší možné kvantum klientů.

4 ZÁVĚR

Tématem této práce bylo pojetí rodiny klienty Výchovného ústavu Klíčov. Aby bylo možno lépe nahlédnout toto téma, zprvu byly vysvětleny možné důvody pro umístění dítěte do výchovného ústavu, ať na základě nařízení ústavní výchovy či předběžného opatření nebo uložením výchovy ochranné. Stručně bylo nastíněno vymezení rodiny a její základní funkce. Bylo řečeno, že rodina je pro člověka samozřejmou součástí jeho života až do té chvíle, než se stane něco, co by ovlivnilo a ohrozilo jeho dosavadní pohodlí a spokojenost soužití v rodině. Příkladem je situace, kdy se členové rodiny nacházejí na pokraji rozpadu vztahů. A to jak ve smyslu krize mezi rodiči samotnými, tak mezi rodiči a jejich dětmi. V příbězích participantů výzkumné sondy tento rozpad vztahů vyústil v umístění dítěte do výchovného ústavu.

Cílem této výzkumné sondy bylo přiblížit vnímání své rodiny vybranými participanty, jejichž životní zkušenost je poznamenána či obohacena pobytem ve výchovném ústavu. Sonda je zaostřena na vývoj vztahů v rodině, jak a zda se měnil od doby před nástupem do ústavu až do doby současné, což je minimálně dva roky od dosažení plnoletosti a následného výstupu ze zařízení.

Vzhledem k tomu, že vývoj rodiny je schopen nejlépe zachytit její člen osobně, který na ni pohlíží ze samého nitra, a pro vnějšího pozorovatele by mohly být některé hodnoty skryty, byla použita metoda narativního výzkumu, který nám umožňuje sledovat vývoj vnímání rodiny právě přímo dětmi v ní vyrůstajícími.

Teoretickým a metodologickým nástrojem vedoucím k tomuto cíli byl použit *hermeneuticko-narativní přístup, který se cestou kvalitativního výzkumu stává procesem dotazování směřujícím k porozumění.*⁴⁹ V rámci tohoto přístupu se předpokládá, že výzkumník nemá přímý přístup ke zkušenosti druhého člověka. Je proto odkázán na promluvy, texty či interakce, které si žádají interpretaci. *Narativní výzkum je možné chápat jako interpretaci interpretace, jako rekonstrukci konstrukce či jako převyprávění vyprávění. Vyprávěný život by měl být interpretován z hlediska významů, které mu ve své konstrukci dávají vyprávějí.*⁵⁰

Práce nám přibližuje vnímání rodiny pěti participanty a jejich společná životní témata, která byla definována jako: „Hranice v životě“, „vzpoura a únik“, „nepřijetí místa bydliště jako domova“, „ústavní výchova“ a především „rodina“.

Předpokladem výzkumné sondy bylo, že díky ústavní výchově by mělo dojít k utužení či ošetření rodinných vazeb. Avšak ústavní výchova sama o sobě nebyla jediným prvkem, který se v případě opětovného vrácení participanta do rodiny na tomto přerámování rodinných vazeb podílel.

Na základě této výzkumné sondy se ukázalo, že největší vliv u participantů na změnu vnímání své rodiny je možnost srovnání své situace s ostatními klienty ve výchovném ústavu, jejichž životní zkušenost byla více „traumatická“. Dalším přínosem, který jim pobyt ve výchovném ústavu poskytl, bylo naučení se dodržovat hranice i daná pravidla a pochopit výhody, které jim z tohoto dodržování plynou.

Pro rodiče participantů hrála největší roli samostatnost jejich dětí, kterou poté, co ji prokázali, sami projevíli snahu o jejich opětovné začlenění do rodiny.

V jednom případě v této sondě došlo naopak k úplnému přerušení rodinných vazeb, avšak jde o případ, kdy tuto rodinu již od dětství participanta nelze považovat jako funkční. Ústavní výchova nabízí možnost obnovení rodinných vztahů, avšak nikoliv jejich budování.

⁴⁹ ČERMÁK, I. MYSLET NARATIVNÉ: KVALITATIVNÍ PŘÍSTUP „ON THE ROAD“. In: Čermák, I., Miovský, M. *Kvalitativní výzkum ve vědách o člověku na prahu třetího tisíciletí : Sborník z konference*. Brno : SCAN, 2002, s 14.

⁵⁰ CHRZ, V. *Výzkum jako narativní rekonstrukce*. In Miovský, M., Čermák, I., Řehan, V. *Kvalitativní výzkum ve vědách o člověku III : Sborník z konference*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2004, s. 24.

Nutno podotknout, že tato sonda byla prováděna v určitém čase a není zárukou, že vzniklé rodinné situace jsou definitivní. Nabízí se otázka, jakých výsledků by bylo dosaženo o několik let později, zda by došlo k opětovnému přehodnocení participantů na vnímání jejich rodiny, zda vzniklé rodinné vazby vydrží či zda se mohou ještě nějaké vytvořit. Též se nabízí otázka, jak by vyznělo vyprávění participantů, kdyby na začátku byla položena otázka, která by se ptala na jejich pojetí rodiny od útlého dětství.

Na začátku výzkumné sondy byla položena i druhotná otázka, zda vůbec má ústavní výchova smysl. Nelze očekávat, že pobyt ve výchovném ústavu zachrání rozpadající se rodinné vazby. Může však klientům nabídnout určité zastavení se na své životní cestě a opětovný pohled zpět na způsob jejich dosavadního života a na své okolí. Pomáhá nahlédnout eventuální východiska a poskytuje dočasné zázemí. Avšak bez oboustranné snahy jedince a jeho rodinných příslušníků zároveň nelze požadovat jakoukoliv rehabilitaci rodinných vazeb. V tomto případě by měla být funkcí výchovného ústavu příprava na úplné osamostatnění klienta po dovršení osmnáctého roku a docílení jeho soběstačnosti. Nakolik však plní výchovný ústav tuto funkci, je myslím otázka na další výzkum.

5 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- ČERMÁK, I. Myslet narativně: Kvalitativní přístup „on the road“. In: Čermák, I., Miovský, M. *Kvalitativní výzkum ve vědách o člověku na prahu třetího tisíciletí : Sborník z konference*. Brno : SCAN, 2002, 11 – 25. ISBN 80-86620-03-4
- ČERMÁK, I. Narativní terapie: mnohohlasý chór. In: Miovský, M., Čermák, I., Řehan, V. *Kvalitativní výzkum ve vědách o člověku III : Sborník z konference*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2004, 33-48. ISBN 80-244-0909-7
- FISCHER, S. - ŠKODA, J. *Sociální patologie. Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. 1. vyd. Praha : Grada, 2009, 224 s. ISBN 978-80-247-2781-3
- CHRZ, V. *Možnosti narativního přístupu v psychologickém výzkumu*. Praha : Psychologický ústav AVČR, 2007, 152 s. ISBN 80-86174-11-5
- CHRZ, V. *Výzkum jako narativní rekonstrukce*. In: Miovský, M. Čermák, I. Řehan, V. *Kvalitativní výzkum ve vědách o člověku III : Sborník z konference*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2004, 21-32. ISBN 80-244-0909-7
- CHRZ, V. *Konfigurace zkušenosti: figury a zápletky, které žijeme*. In: Miovský, M. Čermák, I. Chrz, V.: *Kvalitativní výzkum ve vědách o člověku IV : Vypsání aspekty teorie a praxe*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2005, 129-140. ISBN 80-244-1159-8
- CHRZ, V. *Struktura vytváření příběhu u dětí mladšího školního věku*. *Pedagogika*, 2002, roč. 52, č. 1. s. 59-75
- CHRZ, V., ČERMÁK, I. *Žánry příběhů, které žijeme*. *Československá psychologie*, 2005, roč. 49, č. 6, s. 481-495

- CHRZOVÁ, D. *Být rodičem dítěte s pohybovým postižením*. Disertační práce. Praha : Univerzita Karlova, 2005.
- DUNOVSKÝ, J. *Dítě a poruchy rodiny*. 1. vyd. Praha : Avicenum, 1986, 140 s.
- HELUS, Z. *Úvod do sociální psychologie*. 1. vyd. Praha : Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2001, 196 s. ISBN 80-7290-054-4
- HENDL, J. *Úvod do kvalitativního výzkumu*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 1999, 278 s. ISBN 80-246-0030-7
- JEDLIČKA, R. – KLÍMA, P. – KOŤA, J. – NĚMEC, J. – PILAŘ, J. *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. 1. vyd. Praha : Themis, 2004, 478 s. ISBN 80-7312-038-0
- MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha : Portál, 1994, 98 s. ISBN 80-85282-83-6
- MATĚJČEK, Z. *Rodiče a děti*. 2. vyd. Praha : Avicenum, 1989, 335 s.
- MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Děti, rodina a stres*. 1. vyd. Praha : Ministerstvo zdravotnictví ČR, 1994, 214 s. ISBN 80-85824-06-X
- MAREŠOVÁ, A. a kol. *Sociálně patologické jevy u mládeže a návrh opatření k omezení jejich vzniku*. 1. vyd. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1997, 154 s. ISBN 80-86008-34-7
- MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 1997, 144 s. ISBN 80-85850-24-9
- MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*. 1. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 1999, 251 s. ISBN 80-85850-75-3

- NIKL, J. *Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže se zaměřením na jejich prevenci* 1. vyd. Praha : Vydavatelství PA ČR, 2000, 100 s.
ISBN 80-7251-033-9
- *Mládež a sociální patologie: sborník příspěvků ze semináře sekce sociální .patologie MČSS: Bystřice pod Hostýnem 5.-7. dubna 2006.* Praha : Masarykova česká sociologická společnost, 2006. 244 s.
ISBN 80-903541-3-0
- *Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže: závěrečná zpráva výzkumu.* Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2000. 217 s. ISBN 80-86008-74-6
- SINGLY, F. de, *Sociologie současné rodiny.* 1. vyd. Praha : Portál, 1999, 128 s.
ISBN 80-7178-249-1
- SCHÜTZE, F. Narativní interview ve studiích interakčního pole. *Biograf*, 1999, roč. 20. s. 31 – 51.
- STRAUSS, A., CORBINOVÁ, J. *Základy kvalitativního výzkumu. Postupy a techniky metody zakotvené teorie.* 1. vyd. Boskovice : Albert, 1999, 228 s.
ISBN-8085834-60-X
- Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.
- Zákon č. 94/1964 Sb., o rodině
- Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže.

6 PŘÍLOHY

6.1 Přepis vyprávění Bobeše

Já: „dokážeš mi popsat, jak jsi vnímal svou rodinu, co pro tebe znamenala před, po dobu a po skončení ústavní výchovy? Klidně to můžeš prolínat, jak to pojmeš, je vlastně zcela jedno...“

Bobeš: Všechno začalo kolem patnáctého roku života, kdy jsem začal experimentovat s drogama, víš co, a taky hodně bylo způsobeno tím, že jsem měl starší kamarády, který už měli všechno dovolený, rozumíš, mohli bejt do večera venku nebo přes noc, víš jak to myslím. Já jak jsem byl takovej ten mladší, tak mi rodiče říkali: Ne, ty nebudeš celej víkend v prdeli. Nebo tak, víš co, tím to jako začalo. Že jsem vyrůstal v tý starší sféře, takže jsem chtěl bejt jakoby s nima, tak jsem si to volno udělal jakoby sám. Když mi to jako rodiče zakázali, tak já jsem prostě šel. To byl takovej první ten.

Moje rodina byla jako prostě bezproblémová, normálně táta s mámou jsou spolu do teď, víš co, mám jednoho bráchu, kterej je prostě o deset let starší, takže ten pak úplně zmizel z toho dění, ten se osamostatnil, takže to bylo jenom takhle mezi náma.

No a..., já nevím, ono je to taky docela dost dlouho. No hlavně to bylo o tom, že mi zakazovali tu volnost, chtěli, abych byl víc doma. Já jsem byl pořád někde v trapu, znáš to, víš o čem mluvím. Furt jsem byl s těma staršíma, jezdili jsme na techno nebo jsme jezdili úplně nikam jinam, to je prostě jedno úplně, furt jsme byli prostě v prdeli a to bylo to, co moji rodiče neskousávali, víš co, že to. No tak mi to jako zakazovali, víš co, ale to já jsem prostě ignoroval, prostě jsem jel. A to postupně gradovalo až jsem třeba byl celej víkend v prdeli, vypnul jsem si telefon. Pak jsem třeba přišel domů a tam byl vyměněnej zámeček, že se prostě nasrali, abych to jako neměl zadarmo, jako až takhle, no. Víš co, že přijde, uvidí zámeček, víš co. Jako bylo

to fakt hustý, to mládí. No, já to asi zkrátím, prostě to všechno skončilo tak, že už byli jako nervózní nebo co, tak podali jako návrh na ústavní výchovu.

Já: „A to podali tvoji rodiče?“

Bobeš: „No jasně, přímo moji rodiče. No, ono je pravda, že jsem taky nebyl jako beránek, třeba se vrátili domů, víš co, dřív, doma normálně mejdan, klasika, víš co. Smažky, ty jo. Když to jako zpětně vidím, tak asi nebylo dobrý, víš co. *(smích)* Rodičové nekuřáci oba dva ty vole, tam to bylo jak v opiovym doupěti, prostě si to dokážeš představit, ne? Myslím, že se tam i ztratily nějaký věci, v čem jsem teda já nejel! Ale asi někdo z mých vydařených kamarádíčků v té době, takže se ani nedivím, že se mě takhle zbavili. Teď to jako zpětně vidím, že byli už bezradný a nevěděli co se mnou, no.

Já: „ A tvůj vztah k rodičům v té době, můžeš mi říct, co pro tebe znamenali? Nebo...“

Bobeš: Tak v té době, teď to vidím samozřejmě jinak, tak v té době to byli jen ti uzurpátoři, kteří mi zakazovali všechno, přitom to jako mysleli dobře, no, ale prostě v té době to bylo takhle, no že jsem je jako neměl moc rád, protože mi všechno zakazovali a viděl jsem, že kamarádi můžou všichni a já ne, víš co, a tohle mě děsně sralo, takže... Co bych tady k tomu ještě řekl, k tomuhle dějství, pak tam byl ještě jeden důležitý faktor, že jsme vyrůstali na vesnici nedaleko Prahy, tam jsem vlastně prožil celý mládí vlastně až do těch patnácti, no a oni si pak rodiče koupili barák úplně někde jinde a přestěhovali se úplně někam daleko. Úplně okres Kladno, tam jsem neměl žádný kamarády nic. A oni furt chtěli, abych tam jezdil s nima, já jsem říkal že nechci, víš co, že mám tady kamarády, rozumíš, co když tě někdo v patnácti vytrhne a pošle úplně někam jinam, navíc ta vesnice není nic krásnýho, víš co, tam samý cikáni ty vole, víš co, prostě se mi tam nelíbilo a do dneška se mi tam nelíbí. A je už to tam taky sere teďka. *(Smích)*. Takže to byl taky další faktor, kterej si myslím ,že to hodně ovlivnil. Že jsem se takhle choval. To jsem si řekl, co já tam budu dělat, to bylo něco jako na chatu, to byl takovej polorozpadlej statek a byl to takovej

pracovní víkend s rodičema, znáš to, proč bych měl s nima někde makat, když raději můžu jít někam na kalbu, víš co, to je klasika, takže i když mi říkali: né, pojeděš s náma, tak já jsem přišel v pátek ze školy domů a až do neděle jsem byl někde v prdeli, neznámo kde. Oni nevěděli kde jsem. Teď jako vidím, že to nebyla nejšťastnější cesta, ale já jsem to prostě jinak neviděl do té doby...

No a to skončilo tím, že oni podali návrh na ústavní výchovu, já si jen matně pamatuju, že pak probíhal ještě nějaký soud, kde jsem byl já, moji rodiče a nějaká ta soudkyně, tam se ptali na moje vyjádření, (*smích*), jak to tam bylo... Já jsem ji jako nějak pobavil prostě tu soudkyni. Ona říkal: „Takže vy vlastně chcete říct, že to jsou takový vaše jenom výlety víkendový s vašima kámošema?“ A já říkám: „No jasně!“ Takže jako že jo, ústavní výchova...“

Já: „A tam teda jiný důvod nebyl?“

Bobeš: „No, asi jsem i trošku zanedbával školu v té době, měl jsem prostě áčka ve škole, takže tam bylo i záškoláctví, určitě už začali i v tu dobu tušit, že jim to docházelo, že už experimentuju s těma drogami, že jsem se hodně změnil povahově, prostě museli už něco cejtit, no. Já nevím, asi tohle viděli jako jediný možný řešení.“

No, takže to takhle dopadlo, takže jsem byl prostě na Lublaňský⁵¹ potom, to mi bylo sedmnáct, to vím, čerstvých, to jsem tam oslavil narozeniny, tam nějak nemám, co bych k tomu řek, no, bylo to nové prostředí, byl jsem z toho ze začátku trochu vyplašenej, ale vzhledem k tomu, že já se rychle adaptuji na nové prostředí, tak jsem si tam prostě našel svý kamarády a tak nějak jsem to tam přežil, tam jsem si začal tak trochu uvědomovat, víš co, tak trošku, že jakoby je něco špatně a začal jsem se v té době hodně soustředit na tu školu, začal jsem si říkat, že bych jí měl dodělat. To je další věc, co chci říct, že prostě vím, že nebejt tohohle, že kdybych neskončil na Klíčově⁵², tak tu školu prostě nedodělám. To je jako fakt velký plus, to mi hodně pomohlo. Tak tam jsem se začal trochu učit, ale jako tam jsme do školy nechodili, to jenom že jsem začal jakoby... Že jsem si to trochu srovnal v hlavě. Ono

⁵¹ Diagnostický ústav Lublaňská.

⁵² Výchovný ústav Klíčov

jak se člověk vyčistí, ono tam člověk jako nemá moc možnost se jako dostat k těm drogám, i když tak mi tam kluci přinesli jointy přes okno, vid', normálně nahoře, já nevím, jestli víš, jak to tam funguje, tam jsou holky dole na tokvech hlídaných pokojích a pak když seš jako masér, tak jdeš jako nahoru a tam tě na noc zavrou a kontrolujou tě jenom občas, takže normálně z okna špeky⁵³, to bylo taky dobrý, jsme se střídali u okna, víš co, a hulili jsme špeka, vlítnul tam nočňák⁵⁴ a myslel, že tam ten nováček kouří cigára. On spal. Nočňák tam na něj: „Ptáčku, jestli si myslíš, že mi tady budeš kouřit!“, víš co, mi tam všichni zhulený... No jo no, tam jsem to nějak přežil a pak jsem vlastně skončil na Klíčově, no. To byla pohoda, z Klíčova jsem chodil do školy každý den, do školy jsem se i připravoval, přestal jsem na tu chvíli i hulit, když jsem byl v tom tom, past'áku, to jsem fakt nehulil, když jsem jel třeba na dovolenku domů.

Na dovolenky domů jsem jezdil pak už skoro každý víkend, ale předcházelo tomu půlroční období, kdy jsem byl v té největší spodině. (*smích*). Tak jsem si hledal jako nějaký blízký, s kterežma najdu společnou řeč, no a přijdu si z tý první nástupní dovolenky, kterou dostal každej, že jo, a hned: „zajdeš s náma na brko⁵⁵?“ Já na to: „No jasně...“ Tak jsme šli na brčko, no a samozřejmě kdo nás nevychytal (*jméno vychovatele*), nejvíc nás vychytal, jsem jenom tak jako s úsměvem podal takhle tu trávu a bylo. Tam se to neřešilo jako je to dneska, že prostě řediteli návrh a pak možná něco... Hned mi řek: „A jdeš na jinej pokoj!“ Hned. Víš co, prostě to rozhodl vychovatel. A tam to jako bylo motivovaný v tom smyslu, že ty lepší pokoje byly lépe vybavený a kluci co na nich byli měli výhody nějaký, různý pokoje, fakt různý. Ja dostal takovej malej pokoj, kovový postele, takhle malá skříňka a poslouchej, teď ten největší řev, to snad ani nemůžu říct, to je strašný, tu skříňku jsi měl normálně zamčenou, prostě, když jsi chtěl něco z vlastní skříňky, si jako něco vzít, tak jsi musel na vychovatelnu pro klíč, (*smích*), jako rozumíš tomu? Chápeš mě, to byl fakt mazec, ale i tam jsme užili srandu. My jsem tam byli taková dobrá partička na tom pokoji,

⁵³ Marihuanová cigareta

⁵⁴ Noční vychovatel

⁵⁵ Marihuanová cigareta

takže jsme si třeba nosili jako ty, bombičky, s rajským plynem, takže i tak byla po večerech sranda, to nikdo nezjistil, no zeptej na to spíše (*jméno vychovatele*), ten mi zrovna nedávno říkal, že jsem pro něj ještě stále bombičkový král (*smích*), víš co, nafoukali pár bombiček a pak jsme měli pěkný barevný sny. K tomu se zrovna váže taky jedna historka, jak jsme se nafoukali a týpek jeden taky, a zrovna přišel nočňák a my jsem tam dělali nějaký bordel a on se nás ptal, co tam jako děláme a pak povídá: „Koukněte se na něj, jak krásně leží, ani nedutá!“ A on zrovna v rauši, víš co (*smích*). No občas nám dělali šácky⁵⁶ a to jsem jednou přišel ze školy, že jo, už si mne volali, co to prý mělo znamenat na mém pokoji. Tak jsem se šel podívat a atm asi dvě stě prázdných bombiček. Zkoušel jsem, že si po večerech děláme s rukama šlehačku, ale prostě provar⁵⁷... Jsem třeba párkrát přišel zcamranej a tam to bylo úplně... jak to říct... úplně legendární, že tam byl prostě jediný alkohol tester, kterej moc dobře nefungoval, když jsi přišel jakkoliv nalitej, stačilo dát si trochu citrónky a nenadejchal jsi. To jsem jednou takhle přišel a já jsem byl v klidu, já jsem nevyváděl, já jsem ani nebyl jako moc, já jsem mohl mít pár piv, nějakýho panáčka, víš co, ale trošku jsem se motal, ale nebyl se nějak na kaši, no a jdu si takhle pro večeri, protože ty se dostávaly jenom na vychovatelně, i když to je možná i teďka, tak si jdu pro večeri a (*jméno vychovatele*), zase on, na mne koukal a prej: „Se mi nezdáš, dejchni na mne,“ A už jsem věděl, že bude i testík, tak jsem šel na pokoj, napil jsem se citrónky, pak jsem nadejchal nula nula a narostly mi ramena. Jsem pak říkal, si myslíte o mne, že jsem ožralej nebo co? Táhlo to ze mne dělal jsem tam ještě divadlo. Mě pak odkázal na pokoj se slovy, že budeme dělat, že se nic nestalo. Takže když na to takhle vzpomenu, tak to byla celkem sranda, fakt. Samozřejmě v týchle době jsem i začal komunikovat s tou rodinou, jezdil jsem k nim na dovolenky a byl jsem u nich rád, že jsem si k nim našel tu cestu, no, samozřejmě jak člověk stárne, tak pochopí, že spoustu věcí měl udělat jinak, třeba já bych nezačal nikdy kouřit, kdybych mohl něco změnit, ale jsou prostě věci, který nezměníš. Stejně jako

⁵⁶ Prohlídka osobních věcí

⁵⁷ průšvih

když teď jako blbec dodělávám maturitu, taky jsem si mohl tehdy udělat a rodiče mi to tenkrát platili, platili mi i byt tady, abych tady mohl bydlet, všechno. Já jsem se na to prostě vysral. Teď si to sám dodělávám, protože jsem zjistil , že ten papír zkurvenej prostě potřebuju.

Jinak na Klíčově to byla pohodička, zase jako jó, abych o tom a nemluvil jen špatně, třeba taková voda, to bylo fakt dobrý, jeli jsme na výlet, víš co, první den jsme se zhulákali všichni. První noc jsme zakotvili v nějakém kempu a (*dvě jména vyhovatelů*) dali rozchod, A teď my si říkáme, první hospoda, ta je celkem dobrá, ale hele, sem nepůjdem, jsem půjdou určitě ty vole víš co, vychovatelé... Půjdem do tý další a tam jsme šli a pijem, pijem a najednou ty vole, hele voni sem jdou do prdele, Jsme zalezli na hajzl, oni jakoby prošli a my jsme vypadli ven, ty vole víš co. No a pak jsme se zhulákali v kempu nějakou vodkou nebo myslím, že tam byla hospoda přímo v tom kempu, tak jsme se na férovku napili normálně, všichni komplet, celá skvadra, no a tak skončilo nějakým fiaskem, no ale oni to jako neřešili. To bylo ale fakt jenom ten první večer, pak jsme byli v pohodě, hlavně už jsme neměli moc prachů, co si budeme povídat, pak to bylo v pohodě a fakt na ten výlet rád vzpomínám, fakt jsme tam užili spoustu srandy... (*zapaluje si cigaretu, chvilka ticha*)

Se mi zdá, že to беру moc stručně. Hele když tak se ptej, co tě zajímá z tohoto období?“

Já: „No, mě zajímá ta rodina, jestli se něco změnilo něco ve tvém pojetí, co pro tebe znamenali rodiče do té doby a v okamžiku nástupu a pobytu jestli jsi přehodnotil nějak ten vztah k nim jestli ti byli blíž či dál nebo jinak? Nebo třeba...

Bobeš: „Né, tak to jako určitě, mě to vlastně pomohlo, od tý doby co jsem nastoupil... Tak jako na tý Lublaňský, tam jsem byl dva měsíce, tam jsem byl na ně ještě takovej nasranej, jak mi tohle mohli udělat, rozumíš, no ale pak jsem na tom Klíčově k nim našel jako cestu a pochopil jsem, že prostě rodina je rodina a že jako já jsem byl ten špatnej. Tam mě to jako začlo docházet. A pak jsem byl i na jednu

stranu trochu rád, že bych asi jinak tu školu neudělal, kdybych nebyl takhle kontrolovaněj, kdybych neskončil na Klíčově.

Jako samozřejmě pak ještě bylo chvilku na mě, já jsem na Klíčově skončil v osmnácti a pak jsem měl ještě půl roku školy potom, to nebylo hned. Ale už jsem se tam dobře nastartoval a pak jsem to jako dodělal, to jsem s rodičema spřátelil až natolik dobře, že mi tady zařídili podnájem a normálně platili, jako nic hroznýho, jako u kámoše, protože jak oni se přestěhovali tam daleko, tak jako to by dojíždění sem do Prahy, to by bylo peklo, to bych jako nedával, takže mi tady jako platili byt a v podstatě mi dali jako volnost, kupovali mi nějaký to jídlo, nějaký to kapesný a já jsem prostě sám chodil do školy. A právě to už jsem si, to už jsem měl plnej rozum a říkám si, prostě musím to dát, už kvůli nim, už kvůli sobě, kvůli tomu, že jsem tady strávil dva roky, tak to teďka nezabalím. Takže takhle, no.

No potom, od té doby jenom lepší a lepší ten vztah, já teďka třeba momentálně úplně vynikající, jako víš co, prostě voláme si s mámou co a jak, nebo jako víš co. Já když teďka jedu někam na akci nebo tak, tak ona mi říká: „Zavolej mi jak jste dojeli.“ Tak já zavolám, je to v pohodě, všechno, všelijaký rodiny akce, já se jich zúčastním, protože jsem pochopil, že ta rodina je rodina, rozumíš, že... že i kdyby se na tebe všichni vysrali, tak je tu prostě rodina kam ty můžeš vždycky přijít. Takhle to jako беру, že rodinu nemůžeš nikdy zavrhnout, to je... Třeba v mém případě, kdy je to ideální, když má třeba někdo fotra nějakýho idiota a matku prostitutku, tak se nedivím, že třeba pak jde svojí cestou a dá se jako na dráhu zločinu nebo protože to má už pak třeba předurčený. Ale já to vidím takhle, no. Jsem za to rád a musím jako říct, že ten pobyt mi fakt jako pomohl, že jsem se jako fakt vzpamatoval.“

Já: „A jako že to bylo tím režimem, jaký tam byl nebo tím odloučením od té rodiny nebo...?“

Boběš: „To bylo tím režimem, že prostě za sebou jsem měl tu pevnou ruku a že jsem prostě musel plnit určitá pravidla a neměl jsem jakoby jiný cesty, jako třeba doma když mi řekli doma: „Uděláš to jak já budu chtít.“ Tak já jsem řekl neudělám a

prostě jsem šel a nic. Ale tady jsem věděl, když něco poseru, tak třeba nepůjdu tři neděle na vycházky nebo víš jak? Prostě bič, no. A fakt to jako platilo.

No nevím, co bych ti k tomu ještě řekl...“

Já: „Je něco, co bys na svých rodičích změnil?“

Bobeš: „Co bych na svých rodičích změnil?“

Já: „Nebo co by jsi chtěl jinak, když to vezmeš takto zpětně po těch letech?“

Bobeš: „Jako ono těžko říct, ono kdyby na druhou stranu byli úplně flegmatický a nechali mi tu volnost tenkrát, tak tady ani potom tady nejsem. To jako já bych asi nic neměnil...“

Jako rodiče jsou takhle spokojený, ani spolu se nějak nehádají, jiný se hned rozvedou po pěti letech, oni jsou spolu šťastní už dlouho, já si myslím, že tady jako všechno funguje, no, mohli by bejt trochu movitější (*smích*), jako kdyby nechali nějaký bytček v Praze, tak bych byl ještě spokojenější, ale si dělám srandu, samozřejmě. Ne opravdu na rodičích bych nic neměnil. Ale jako spíš mě je teďkon líto, že to takhle dopadlo, no... Víš co, už to tam je a nikdy se to nesmaže, jsem taková ta černá ovce, si myslím, i když teďka už ne, ale víš co, už nikdy nesmažeš ten cejch.

Naše rodina teďkon bezvadně funguje, my spolu i spolupracujeme, nevím jak bych ti to řekl, mě to i vyloženě baví, já potřebuju helfnout s něčím na autě, tak jako hej táto, prosím tě přijed', on no jasný, rozebereme celej motor, víš co, věnujem tomu celej den, přestože táta moc času nemá, v pohodě, udělal to pro mě, pak třeba tase on zavolá, že potřebuje najít něco na internetu, protože víš jak to je, jak to ty rodiče s tímhle mají, tak já jasně, přijedu, dáme třeba ještě kafe, pak se tam dozvíme jak kdy kde jaký ty závody, v pohodě, fakt není problém. Fakt můžu kdykoliv zvednout telefon a vím, že neřeknou kdykoliv ne. Dokonce, fotr mi teďkon půjčí dodávku na kalbu! A to už je co říct. To se hodně dlouho zdráhal.

Já mám ideální v podstatě to, já mám šťastný to ne?“

Já: „Rodinu“

Bobeš: „Jo!“ (*smích*)

(*konec nahrávky*)

6.2 Přepis vyprávění Míry

Já: „dokážeš mi popsat, jak jsi vnímal svou rodinu, co pro tebe znamenala před, po dobu a po skončení ústavní výchovy? Klidně to můžeš prolínat, jak to pojmeš, je vlastně zcela jedno...“

Míra: „No tak já začnu vod asi doby, kdy jsem to už měl nahnutý a pak se děly ty věci, jo? To mi bylo šestnáct, prostě druhák na učňáku. Ten prvák byl ještě v pohodě, to jsme byli ještě všichni takový vykulený z novejš věcí a moc jsme spolu netrávili čas, pak k nám do třídy propadli dva kluci z vo rok vejš ročníku a to byla ta vazba, jako, že jsem se s nima sčuch a pak ještě s dalšíma staršíma, co zas znali oni z takový jejich partičky. No a my spolu chodili za školu a hecovali se navzájem, kdo jako udělá větší průser a kdo koho víc vytočí, bylo to takový jako hrdinství. No a pak jsme teda spálili spolužákům sešity, když jsme je měli odnýt do kabinetu a přišli jsme do školy až dva dny nato, to byl průser pěkej, ale došlo mi to pozdě, že jsem se přimích k blbině, protože když vyšlo najevo, že nejsou ztracený, ale schválně zničený, byl z toho strašnej bengál. Vono tam byli ještě další resty jako vod předtim, hlavně áčka a taky hulení a taky jsem občas čuchal, ale to bylo spíš jen tak, to je svinstvo, už vím, víš co, ale prostě zábavička tehdá dobrá a levná. No kapánek prostě drzej a vůbec kašlání na učení a vlastně na učitele. Já měl najednou samý čtyrky, akorát tělák za dvě, a to jen kvůli takovej jako kašlání na rozcvičku a tak, jinak by byl za jedna (*smích*). Jako chápeš, tělocvikář, von po nás chtěl takový jako nástup, rozcvička, cvičení na kladině a tak jako. Von byl jako takovej starej, ale jako že vůbec, žádný sporty, to akorát na konec hodiny třeba fotbal nebo tak. To prostě nikoho nebavilo, no...“

No takže se tam v tý škole nějak radili, co jako s náma. Tak proběhla nějaká komise nebo co, jako nebyla první, a rodiče zase do školy a pak i úřady a kurátorka a tak. No pak to běží jak namydlenej blesk. Jako já taky nebyl moc doma, takže jako rodičové už moc asi nevěděli a v tý škole jim zřejmě vysekali díru do hlavy. No prostě jsem šel. Lublaňská⁵⁸ jen to hvízdne. Jako byl to celkem zvrát, fakt jsem nečekal, že by mohlo jako něco takovýho přijít, člověk si prostě jede tu svou a najednou hop a seš někde mezi nějakýma... Jako mazec.

Já: „A jak to bylo tenkrát ve tvé rodině? V době, kdy to začínalo?“

Míra: „Nojo, sorry, já se rozkecal o škole a zapomněl o tý rodině. No tam to bylo takový normální, asi. Já to moc nevnímám, prostě to asi fungovalo dobře, tenkrát, na začátku. Já chodil do školy, často jenom jako. A oni se neptali a až když začali ve škole se v tom šťourat a jako oznamovali rodičům, že tam nechodim, a že mám blbej prospěch, tak se začli starat, ale to ještě šlo, vždycky jsem to nějak ukecal, že prospěch zlepším, že to tak maj všichni, že máme blbou úču a ty absence, že jsou vlastně jenom pozdní příchody, a tak. Oni mi to věřili nebo chtěli věřit a byl celkem klid. Ale pak, jak byl ten incident s těma blbejma sešitama, tak to už byli nasraný. Hlavně teda máma, táta ten to bral, jako normálně, že jsem chlap a dělat blbiny v tomhle věku musim, jenže, když se pozdějc dozvěděl jak to mám ještě s těma drogama a čórkama, tak už byl taky drsnej. To jsem totiž vůbec netušil, že si začínám s něčim jako závažným, že se to jako může jenom zhoršovat a pak třeba můžu skončit taky pěkně v prdeli. Teda, sorry, asi bych neměl mluvit do toho diktafonu sprostě, co?“

Já: „To je v pohodě...“

Míra: „No, takže jsem taky kromě hulení, to bylo jako samozřejmý, zkoušel různý chemky, jako třeba extázi, taky jsem si párkrát čuchnul toluenu, no a pak

⁵⁸ Diagnostický ústav Lublaňská

vobčas peří, naštěstí jsem se nechyt nikoho, kdo to jako konzumoval už furt, takže to byly takový občasovky, ale byl jsem tomu všemu dost vtevřenej a když byly jakýkoliv prachy, tak jsem je za tyhle věcičky neváhal použít byla to docela sranda, teda někdy taky ne. No a vono to není všechno zadarmo, takže jsem začal prodávat, co se dalo, nejdřív svoje věci, jako empétrojku, mobil a tak. Rodiče mi věřili, že to ztrácím, tak třeba mobil mi nověj koupili ještě třikrát. To je hustý, co? Ale ty další věci už moc nechtěli, no asi mě chtěli mít furt jako na drátě.“

Já: „A jaké byly vaše vztahy, v rodině?“

Míra: „To teda to nic moc, já se nikdy vlastně nestaral vo ně, i když jako v dětství to jo, to bylo fajn, to jsme spolu tak různě blbli a hodně jsme si i povídali. Ale jak jsem přešel na střední, tak to nějak vychladlo. Teda teď spíš jako vidim, že z mé strany, protože u rodičů se nic nezměnilo. No a to mě asi vadilo, že jsem najednou viděl, jak jsou furt takový stejný, že maj nudnej život, tak jsem se tak trochu izoloval a udělal si ten svůj svět po svym. No takže jsem se s nima vůbec nebavil a voni mi teda jako zajišťovali ty základní potřeby, jako že bylo vždycky doma navařeno a měl jsem vypráno a tak, i když mě jako navenek sralo, že mi máma uklízí v pokoji, byl jsem vlastně rád, protože to tam vobčas dost smrdělo a já nebyl schopnej se dokopat k tomu, abych našel, co to jako je.“

No ale, když se jako schylovalo k tý ústavní výchově, tak to bylo doma dost dusno, voni mi furt ládovali do hlavy, abych se jako zamyslel nad tím, kam až to se mnou zašlo, jako by si mysleli, že se třeba ze dne na den změním a budu sekat dobrotu. Ale to nejde, to víme, že? (*smích*) A já už se vlastně začal těšit. No, já se fakt těšil a přál jsem si, aby to tak fakt dopadlo, že nebudu bydlet doma že tohle nebudu muset poslouchat a tak. No vlastně jsem nevěděl jaký to bude, i když vo pastáku jsem už nějaký historky slyšel, ale říkal jsem si, že mi tam bude líp než doma. Ale prostě jako maloval jsem si to, takový trošku snění (*smích*) No a to teda nebylo, teda ze začátku, ten první půlrok, než jsem se jako aklimatizoval.

Pak to bylo docela v pohodě, takový jako spravedlivý, prostě – blbni a dostaneš zaracha anebo sekej dobrotu a můžeš si chodit na vycházky. Někdy i dovolenky vo víkendech, ale to mě moc nelákalo, teda až ke konci, protože doma byli furt nasraný a asi nade mnou zlomili hůl, nebo jak se to říká.“

Já: „Takže během pobytu se vaši o tebe moc nezajímali nebo jen byli opatrnější se vstřícností? Chodili za tebou na návštěvy?“

Míra: „Jo, to jo, to chodili, ale teda moc vstřícný nebyli, jak říkáš. Ani se mě třeba nezeptali, jestli jako něco nepotřebuju nebo tak, občas třeba máma přinesla koláč nebo bábovku, ale nic víc a né vždycky. Prostě jakoby vyčkávali, co se ze mě vyklube.“

Jinak ten pobyt, to bylo dost jako zajímavý, ten průběh, jak jsem ho jako vnímal. Vono ze začátku to bylo fakt hustý. Já nechtěl přerušit kontakty ani omezit svůj těžce vybudovanej svět a tak jsem furt narážel. Jako, že jsem měl furt nějaký ty tresty, hlavně zákazy vycházek. Tak jsem tak párkrát utekl. Poprvý mě sbalili policajti, se vůbec se mnou nemazlili. A pak už jsem se vždycky vracel sám, obvykle protože došly prachy, měl jsem hlad a potřeboval se v klidu vyspat. No a postupem času jsem zjistil, že ty pravidla tu jako jsou jasný a že to vždycky vyjde stejně a tak jsem je začal jako respektovat, i když mi to někdy jako uklouzlo a prostě jsem musel udělat nějakou píčovinu.

Jo ale ve škole to nějak nešlo, já to tam měl dost znechucený, i když jsem už jako chodil, to jsem musel, ale vůbec mě to nebavilo, tam bejt. Až tak po tom půl roce, jsem zjistil, že to spíš jako potřebuju a že bych to měl dodělat, to jsem měl už přerušný studium a musel jsem počkat do září. Vrátit se bylo pak ještě těžší, jenže už jsem měl aspoň motivaci, protože na tom Klíčově⁵⁹ v tom teda člověk není sám, teda krom toho jako vychovávání, těch programů a toho, co nám říkali

⁵⁹ Výchovný ústav Klíčov

všechno vychovatelé, tak tam byli i další kluci a já teda jako viděl, jak to maj voni a že vlastně jsem jenom lempl já a můžu si za to sám, kdežto tam byl třeba frajer co teda rodiče neznal skoro vůbec v normálním stavu, víš jak to myslim? Prostě jsem tam jako uvěřil, že to vzdělání neni jen tak k hovnu, ale že je teda důležitý, aby ze mě mohlo bejt něco slušnýho. No, to teda kecám věci, to bych do sebe nikdy neřek, že budu takovej uvědomělej. *(smích)*

Takže jsem zase začal chodit do školy. Znova druhák, od začátku, protože jsem ho nedokončil, tak to dali jako propadnutí, tím to bylo vyřešený a jsem taky rád, že tam nebyly nějaký obštrukce. Taková jako druhá šance, to mě dostalo. Jenže jsem z toho vychlad, hned jak jsem se tam vrátil. Ve třídě jsem nikoho neznal, nikdo se mnou nechtěl nic mít, asi byli varovaný či co a učitelé byli dost jako drsný, žádný carapetičky se mnou, ale taky zase žádný moc připomínámí minulosti, to teda ne, to jako mi tam nikdo nahlas neřek, co jsem všechno způsobil a tak.“

Já: „A co rodiče, v tý době, kdy ses vrátil do školy?“

Míra: „No to byl právě docela obrat, nejdřív nic moc, ale po pár dnech, fakt asi jenom po tejdnu, se začli jako zajímat a dokonce mi jako dávali najevo, že jsem dobrej a že maj ze mě radost. To za mnou začal i víc chodit táta a už se se mnou i jako bavili vo všem možným, co jako jsem zrovna chtěl jim říct, tak vo tom jsme se bavili a to mě docela začlo bavit, že se jim jako vykecám a oni mě poslouchaj a ještě se třeba jako k věci zeptaj, takže dobrý, mě to fakt jako přišlo dobrý a to jsem měl poprvý dobrej pocit jako ze sebe, že nejsem zas takovej jako mimo a že jsem docela v pohodě a tak. Připadalo mi, že to asi je tím, že se mi blíží ta vosumnáctka, jako dospělost, že je tady a docela mě pobavila představa, že třeba taky budu brzo takovej fotřík a budou mě děti srát, jak kašlou na život. *(smích)* Jo to mě fakt rozesmálo.

No takže škola zas jela, i když s hrozným vypětím. Nakonec jsem díky zázemí a tvrdému, ale jako zpětně spravedlivému režimu Klíčova ten papír dodělal. Tim jsem si myslel, že mam vyhráno, ale to nejtěžší ještě na mě čekalo. Musel jsem se vrátit domů a najít si práci.

Najít si práci těžký nebylo, blbý bylo, že jsem najednou měl pocit, že fachám furt, celej den a nic moc nevydělám, představoval jsem si, že je to jednodušší vydělávat prachy a hlavně, že pak je čas a chuť je utrácet. Já chodil domů utahanej z tahání kabelů a jen jsem zvládnul prohodit pár vět a už jsem šel radši spát. Takže naši měli zase nějaký jako podezření a snažili se do mě lejt ty naučený postupy, jak to ze mě vytáhnout, já se musel smát, teda jenom v duchu a nějakou dobu trvalo, než jsem je přesvědčil, že jsem v pohodě.

Teď už je to v pohodě, nějak jsem se s tím naučil sžít, takže stíhám vobčas i pivko s kámošema přitom jsem v práci za fachmana. Docela mě to i baví a hlavně umim našetřit aspoň trochu peněz, takže mi už nedělá problém doma přispívat na nájem, to mi na začátku nešlo a naši na tom trvali, to mi dost přišlo jako krutý, když moc nevydělám, jim to odevzdat, ale teď vidim, že je dobře, že v tom jako vytrvali a nepovolili. Teď mi to jde v pohodě a dokonce mam tajnej plán, že si jako našetřim na auto. Teda nic jako novýho, ale hlavně to bude naprosto čistý, moje vlastní auto. Naši to ještě nevědí. Jo a taky si dělám řidičák a taky za vlastní. To je fakt pohodička.“

Já: „Takže, jak se vlastně změnil tvůj vztah k rodině, po tom, cos opustil Klíčov? Myslím oproti tomu, jaký byl před nástupem.“

Míra: „Hmmm, to asi teda dost. I když předtím jsem to jako nepociťoval, nějaký vztah, to bylo takový normální. Že jako se máme rádi, to jo, ale taky jako válčíme, tak normálně. Vlastně jako mě to vůbec nezajímalo, řešit nějaký vztahy, bylo mi to jedno, prostě jsem si žil svůj život a když se jim to nelíbilo, tak jejich problém.“

No a teď je to jinak, teď mě zajímá, jak mě vnímají, jsou takový jako zrcadlo, že to vidím, že třeba sekám dobrotu nebo že jako se mi zrovna něco nepovedlo a hned to tak se snažím jako chytit, že třeba si řeknu – hele, to jsem asi přehnal, to musím udělat jinak. No a taky mě teď baví si s nima jako víc povídat. Třebas klidně vo politice a vo světový ekonomice a vo teroristech a tak. Že jako zjišťuju, že jsou vlastně docela v pohodě. Akorát, že teda vůbec nežijou svůj nějak vlastní život, že vlastně se furt staraj jenom vo svojí práci, vo byt a pak vo babičku. Tý teda pomáhám i já, třeba jako, že jí chodim každej tejden nakoupit. Ale jako, že třeba nejezděj nikam na vejlety a tak. Tak je vobčas někam vytáhnu já, teď jsem byl se svou holkou dokonce v muzeu, tak je tam vemu taky, voni prostě potřebujou taky k něčemu dokopat. No a teď jsem teda na řadě já, jako že je mám dokopat já, když voni nevedepsali mě. No, vnímám to prostě jako, že ta rodina, to si musí člověk jako hejčkat, aby to bylo v pohodě, protože to je to hlavní co každej, teda vlastně né každej, má. No a já jí mám, tak si to nesmim posrat. No to je tak asi všechno.

Já: „Ještě se zeptám, chtěl bys něco změnit, myslím zpětně, kdyby to šlo? Na rodičích, na tvém chování...“

Míra: „No byly chvíle, kdy jsem chtěl změnit všechno možný ve svý minulosti, a taky celý rodiče, ale teď jsem vlastně jako rád, že jsem si tím vším prošel, vono mě to jako dost votrkalo. Myslím, že kdybych si tím vším neprošel, tak bych byl úplně jinej a třeba by mi ani některý věci nikdy nedošli, jako že je rodina fakt důležitá, a taky vzdělání a práce. Cejtim se teď díky tomu takovej jako silnej. Ale mam vobčas taky chvíle, kdy se mi chce se trochu vrátit do toho jako užívání, bezstarostnýho, takovýho toho ze dne na den, vono to vobčas nebylo teda vůbec špatný. No, ale to bych tady asi neměl říkat, co? No, ale zatím funguju, myslím, v pohodě. Že teda vlastně mam všechny takový ty věci, jako rodiče v pohodě,

mam kde bydlet, co jíst, mam práci, stíhám kamarády a teď mam dokonce už jako delší vztah s holkou, fakt dobrou.

Já: „A proč si myslíš, že máš teď takové dobré vztahy s rodiči, čím se to stalo?“

Míra: „No, jak jsem říkal, že jsem dodělal školu, našel si práci, prostě jsem jim ukázal, že se dokážu postarat, že nejsem ztracenej případ, no a pak to šlo všechno najednou v pohodě, jako, že jsme se začli normálně bavit a tak. Jo a taky, že jsem začal bejt já tak jako tolerantní, že jsem třeba hned nevyjel, když mi řekli něco jako káravýho a tak, prostě jsem se tak jako zklidnil a nejdřív jako každého poslouchám a pak teda nad tím přemejšlim a pak třeba jako něco řeknu nebo udělám, a taky mě už hnedtak něco nenasere, to teda ne.“

(konec nahrávky)

6.3 Přepis vyprávění Míry

Já: „dokážeš mi pospat, jak jsi vnímal svou rodinu, co pro tebe znamenala před, po dobu a po skončení ústavní výchovy? Klidně to můžeš prolínat, jak to pojmeš, je vlastně zcela jedno...“

Oleg: „Moje rodina před pastřákem byla pěkně v hajzlu...máma chlastala první ligu a ty chlapy co vodila domů, taky pěkná tragédie, dost divný týpci, zvlášť ten poslední, myslim, no, že se mě chtěli tak dost zbavit, že mě strčili do pastřáku. Jasně, že jsem nebyl svatej, ale zas takovej hajzl jsem nebyl, pěkně to na mě ušili a už jsem čuměl z vokna na Lublaňský.

No jak bych ti to...prostě, začalo to, jak vod nás odešel fotr, jsem se s sním přestal stýkat, jako no, i když von by vo to asi stál, ale myslim, že nás v tom neměl

právo nechat Si našel ňákou jinou ženskou a ta měla svý jiný děti, takže nás úplně normálně jako vyměnil za jiný cizí lidi...to mu nevodpustim, že mámu nechal samotnou, takže se mnou má taky útrum. A máma to nedávala, tak začala chlastat, a měla různý chlapy, když mi bylo asi 13, jo no, určitě, počkej, noo myslim po třináctejch narozkách, protože to jsem dostal k narozkám leda tak hovno a byl jsem z toho dost na dně...že se na mě jako vysrali...sorry že mluvím tak jak mluvím, ale mě to vždycky dost semele, když vo tom začnu přemejšlet..., no tak to měla chlápka, kterej nás dost řezal, třeba, když jsem dostal ve škole poznámku, tak mě sjel a máma se mě zastala, tak jsme dostali voba, jsem jí jako měl asi chránit, fale co chceš po malym klukovi, sem se na to nemoch dívat, tak jsem byl furt někde v trapu...

No a rozjelo se to, bandička, špeky, foukání a perník – cpal jsem se vším co mi přišlo pod ruku...zpětně jako myslim, že i kdybych chtěl mámě pomoct, stejně bych dostal a bylo by to stejný...pak se to nachvíli zlepšilo, jak ten idiot vod ní vodešel, myslim, že to byla šance, ale hovno to vyšlo...jsem byl častějš doma, máma na mě furt ječela. Hele ale já to chápal, byla na to špatně, jenže kdo ne, já jsem taky potřeboval, aby se mnou byla, no a vona si místo toho našla pak když mi bylo těch 15 toho somráka, kterej se na ní upnul a navočkovoil jí, že jsem pěknej zmetek a kdo ví co, a jak jí zneužívám a že by beze mě bylo jí líp, chápeš to, vlastní krev šoupla do pastřáku, se mě normálně zbavila. Přitom to bylo úplně navopak, mno jenže mě moc nikdo v tý době neposlouchal..."

Já: „Takže umístění do ústavní výchovy bylo na přání rodiny, tak to vnímáš?“

Oleg: „Hele, já si uvědomuju, že jsem v tý době byl hodně moc, fakt dost přehnanej, jsem byl asi dobře už v perníku uvízlej a věčně někde po hernách u bedny...no a taky je fakt, že jsem doma občas něco votočil, ale tenkrát jsem to dost měl hozený tak, že na to mám právo, že se na mě máma vykašlala, takže ať si to

vyžere a jsem byl asi na ni trochu (smích), no asi trochu dost vostrej...jí mám ale rád, abys věděl, bych ní hele a fakt to tam dost zdůrazni, nikdy bych jí neublížil...má to těžký, jen jsem chtěl, no to je jedno, něco jako aby mě brala takovýho jakej sem.

No takže jsem lítal v perníku, a vlastně i zkraje tady na Klíčově, jsem byl věčně na útěku, nevím nějak to nešlo jinak, byl jsem v tom namočeněj, prostě jsem měl jedinej piko a to kolem, ty lidi, myslel jsem, že mě dost chápali, no nevím, aspoň tenkrát jsem se tam cítil prostě dobře...

Jsme čórovali, párkrát šlo fakt vo držku, třeba kretén kámoš, to je fakt pikantní storka, poslouchej, prostě frčeli jsme x tej den v kuse a že jako půjdem na nějaký to rádio a no a normálně jsme vlezli do auta a vytuhli tam, až nás ráno našel ten týpek co mu patřilo, že jako chce jet do práce, zavolal nějakého souseda a dali nám pěkněj kouř...no tak no, ale mělo i svý dost hustý stránky, pěkný psycha, stíhy, no prostě víš pak už prd co jako je fakt a co je jen v tý tví profetovaný hlavě..“

Já: „Hele a během pobytu na Klíčově, to jsi měl s rodinou jak?“

Oleg: „Dvakrát jsem byl na útěku za mámou, jednou mě vyhodila a po druhý jsem se jí snažil odkrýt karty, jak jsem v hajzlu a potřebuju pomoct, v čem lítám...jako že druhou šanci jsem chtěl, aby mi mohla pomoct, když se na mě předtím vykašlala...zavolala do pastáku a že když tam budu sekat latinu, že mě dá šanci.

Tak jsem do konce byl v cajku, jsem se snažil, školu dodělal... no a fotr nic, jsem ho prostě jakoby škrtnul...když von tenkrát jako škrtnul nás s mámou.

Já: „A jak to bylo dál, jak se vyvíjel tvůj vztah k rodině po odchodu z Klíčova?“

Oleg: „No se to zas nějak posralo, jsem měl holku, ti to řeknu hodně ve zkratce, no a vona jako, že myslím, že mě dost milovala, já jí, pohoda, jsem na ní byl dost nafixovanej, mi dost pomohla. Jenže jejím rodičům ta naše známost fakt nevoněla, jednou na mě dokonce ten její papínek pěkně před barákem řval, že jsem jako sígr a zmetek a ať táhnu, těžký no, voni byli jako hodně proti, chápeš, jako že jsem pastáckej a že jako nejsem pro ní dost dobrej, takže mě hodila přes palubu, nechtěla mít doma potíže...no a já to moc nezvlád a rozjel jsem starej model...perník, abych si vorazil a pak taky subáče, no a jelo to...se mi vo tom moc nechce mluvit, máma byla ze mě na prášky, děsný... Jako že už to se mnou vypadalo dobře a teď zas tohle.

Si myslím, že jako ale člověk musí chtít sám se z toho dostat, ti něco řeknu, co jsme pochopil, když sám nechceš, tak ti nikde nepomůžou, jsme měl stíhu, do toho abstřáky..jsem se mámě rozbrečel jak malej kluk, jako co mi udělala tenkrát a tak a vona, že jsem sice idiot, ale že to zmáknem a chodili jsme do Káčka a pak jakože na Detox, takt to byla síla a teď jsem v pohodě.. čistej sedmej měsíc, makám, bydlím normálně u mámy..Si myslím, že mi jako věří a podporuje mě, jak to jde, hele chci teď na sobě hodně makat. Chodím normálně do práce, mám holku ta má malýho kluka, jsem jako teď táta jako jeho chápeš, se v tom moc necejtím, nevím jak na to, jsem vzal malýho na matějskou jak byla na Výstavišti teď a na těch atrakcích ho to bavilo jako no a jak táta se synem, to tak má být, rodina má bejt spolu.Je to dost důležitý, jsem na to moc šťastný neměl, se to na mě určitě podepsalo, že jsem jako dost ztratil.. Vidím to kolem sebe, třeba ta moje holka teď má děsně v pohodě rodiče, jsou spolu celej život, jsou fakt spokojený no a vona je a vlastně pak i já, mě berou...se cejtím dobře tam, hele no a tak to máš obecně, prostě rodina je důležitá, když je to v hajzlu je to v hajzlu i s tebou...

Ale kašlu na to, teď jako dost plánujem s (jméno přítelkyně) a vypadá to dobře...byteček, hned jak zamáznou poslední dluh. Fakt kdybych měl svejm dětem připravit to co naši mě, si to radši hodim, no jo řekneš si hustý kecy, jenže hele já to zažil...ty kluci na pastáku to podle mě taky neměli v pohodě, jenže mě to děsně semlelo, svět se mi votočil vzhůru nohama...“

Já: „A jaký máš teď s mámou vztah?“

Oleg: „S matkou v pohodě, má ráda (jméno přítelkyně) a synátora (smích), fakt nechci, aby prožil to co já a tak no, se snaží dost myslim..“

Kdybych to moh prožít ještě jednou bych dal hned s tím prvním frajerem hodil vo zeď a bylo by, byli bysme s mámou pro sebe a pomáhali si, jenže mě zradila jako no a tady to vidíš (smích).

Chceš jako ještě něco vědět? Si myslim že pasták byl v klidu, jsou horší věci, dost mě dal s mámou do kupy, no o fotrovi ani nemluvim, ale že pak jak jsem byl v hajzlu podruhý tak už jsem normálně věděl, že to mámě můžu říct, před tím jsem si nebyl moc jistej, jestli jí to bude zajímat, jestli mě úplně neškrtila, a tak no...Jsem nakonec rád, že jsme v pohodě.

Jestli to stačí tak... (pauza) je pravda, že kdyby ses mne na tohle zeptal tak před rokem, tak to budou nebe a dudy (*smích*). Víš co, ale to asi souvisí s těma mejma průšvihama v tý době... Teď už to člověk vidí jinak, ale... ale prostě tak...“

(konec nahrávky)

6.4 Přepis vyprávění Tibora

Já: „dokážeš mi popsat, jak jsi vnímal svou rodinu, co pro tebe znamenala před, po dobu a po skončení ústavní výchovy? Klidně to můžeš prolínat, jak to pojmeš, je vlastně zcela jedno...“

Tibor: „Já bych začal normálně, nejdřív před, v podstatě to bylo tak, že jsem si tý rodiny ani nevážil, v podstatě jsem to bral jako samozřejmost, jo, vůbec jsem nevěděl, jestli něco takovýho může kdy vzniknout, nějakej pobyt mimo... Tak, že... vnímal jsem ji jako samozřejmost, jako věc, o kterou nemůžu v životě přijít, pak jsem teda jako postoupil vlastní žádostí... Ale vlastní žádostí! To bylo zajímavý taky, já jsem nastoupil úplně na vlastní žádost, já jsem přišel za kurátorkou, kterou jsem získal díky tomu, že jsem chodil za školu a proběhla z tý školy nějaká výchovná komise u který byla přítomna i paní (*jméno kurátorky*), která pak byla moje kurátorka budoucí, za ní jsem pak přišel, protože jsme měli s tátou poslední rok takovej vztah, že on mi zamykal celej byt, nechával mi k dispozici můj pokoj, kterej mi uzpůsobil k základním potřebám dokavad' bude v práci, to znamená, že jsem tam měl lednici...“

Já: „To zamykal abys tam něco neukradl nebo...“

Tibor: „No, abych spíš nerpolejzal věci, protože já jsem byl od malička zvědavěj, takže když byl nějakej zakázanej šuplík, tak první co mě lákalo bylo se do něj podívat vždycky, že jo. No a prostě kvůli tomuhle, nevím, co přede mnou skrýval nebo takhle, ale prostě zkrátka zamykal celej byt s tím, že mi nechal můj pokoj, koupelnu, záchod k dispozici, jo. No a mě se to nelíbilo, protože jsem nebyl žádněj zloděj, nic takovýho, takže každej den byla debata, proč mi nenechá celej ten byt k dispozici. Jenže on mi vždycky odpověděl: „A proč jo? Co potřebuješ v celým bytě, všechno máš v pokoji.“ No, takže já jsem se s ním v tomhle neshodoval, už asi rok, pak mě to přestalo bavit, protože pak jsem přišel i o tu školu, vyhodili mě ze školy, no a táta už to bral tak, že jako si dělej co chceš, někde fetuj nebo kraď nebo chod' na brigády, to je tvoje věc. Prostě mi odevzdáš klíče, já tě v šest ráno vyhodím ven a dělej si co chceš. Až přijdu domů, přijdeš taky. Jo a to mě nebavilo, tak jsem to vydržel čtyři dny a zašel jsem sám na úřad, že teda nechci bydlet doma. V patnácti letech jsem šel sám za tou kurátorkou, normálně nekecám a normálně že tam nechci bydlet, že s tátou to

prostě nevydržím. Že tam prostě nemůžu bejt. Tak se volalo mámě, jestli jako k ní to půjde nebo jako co, no máma teda ne, že to nejde kvůli příteli, že se furt stěhujou, tak abych neměnil furt školy a takhle. No tam mi ta kurátorka vlastně řekla, že nejde, abych nebydlel doma v patnácti letech jen tak, tak říkám, že nějak to jít musí, ne? Ona, no šlo by to, no, ústavní výchova. Já říkám, jo беру... Vůbec jsem nevěděl do čeho jdu, neměl jsem ponětí v té době. No tak vlastně v jedenáct v půl dvanáctý se podala žádost na soud a v jednu hodinu mě už vezli na Lublaňskou⁶⁰. Fakt jako docela rychlovka (*smích*). Akorát si tam musela navymýšlet nějaký důvody navíc, kromě záškoly, aby mě vzali hned, takže jsme tam přiřadili i trávu, že jsem kouřil, začínal jsem v té době kouřit. Tak jsme to tam prostě dali, já jsem se tomu nebránil, prásknul jsem na sebe i to, co jsem nedělal, jenom v podstatě abych nemusel bejt doma. No navymyšleli jsem si tam různé věci, oni potom stejně v Lublaňský zkoumali, jak to doma doopravdy je, proč tam nechci bejt a takhle, no musel jsem jim tam říkat že kouřím a tohleto, že jsem v hajzlu... Ono mi to nahrálo docela to, co jsem vypověděl. No a pak už to šlo samo, ten postup z Lublaňský na Klíčov⁶¹ a takovýhle věci, to popisovat asi nemusím, pak co k pobytu na Klíčově, jak jsem vnímal rodinu, no... Já ji neměl, v té době jsem jí neměl v podstatě, já jsem měl jenom ségru. A ta se ptala jak se tam mám, kdy může na návštěvu a takovýhle věci, čas od času se stavila matka, přivezla mi celou igelitku sladkostí, to je všechno jak ona se zajímala o mě, při mém pobytu. Takže jako jsem neměl rodinu v podstatě tam na tom Klíčově, jsem, ji zavrhl...“

Já: „A tys nejezdil na dovolenky?“

Tibor: „Jezdil, jezdil k přítelkyni domů. Na začátku občas k ségře a potom co jsem si našel tu přítelkyni, tu jsem si našel vlastně čvrt roku po mém nástupu na Klíčov, takže úplně ideální rodina a já už jsem začal jezdit k nim a všechno šlo

⁶⁰ Diagnostický ústav Lublaňská

⁶¹ Výchovná ústav Klíčov

jak po másle. V pohodě. Rodinu jsem ani nepotřeboval v podstatě. Měl jsem náhradní...“ (*asi minuta odmlčení se*)

„No, já teď nevím, jak bych jako dál... jako teďkon... úplně celkově po (*myšleno po skončení ústavní výchovy*). Nějaký čas jsem ještě strávil s tou holkou, to jsem stále nevyhledával svojí rodinu, úplně ňák že bych se s nima chtěl vídat nebo takhle, vlastně byli jsme jenom v telefonickým kontaktu, nevážně, protože já jsem měl opravdu tu rodinu tý přítelkyně jsem měl jako náhradní, její máma byla pro mě moje máma, ta se o mě starala jako o vlastního, nemohl jsem si stěžovat. No a až po rozchodu vlastně s ní jsem si nějak vzpomněl na to, že mám vlastně rodinu, tak jsem zkusil pár kontaktů obživit, u otce se to nepovedlo, no a s máti teďkon udržujeme celkem v pohodě vztah, když jsme k sobě našli cestu asi před dvouma rokama, prostě, to taky funguje na tý bázi, když nemám něco, tak se ozvu, dáme sraz, ona mě třeba založí nebo takhle, prostě finančně, snaží se mi pomáhat, je to zajímavý, ale je to... nevím, v té době mi vůbec nepomáhala a teďkon vlastně jak kdyby cejtila, že stárne a že mě bude potřebovat, takže prostě úplně se snaží no. A že mi i čeká s tím dluhem, jsem si od ní napůjčoval asi šest tisíc postupem času. A teďkon když přijde téma jako peníze tak mi půjčí klidně dál, ale zmíní se o tom, že už jí dlužím něco a že kdy začnu splácet. No tak jsem jí slíbil, že začnu splácet, až najdu suverénní dobrou práci. Tu jsem našel, tak jsem jí už sám od sebe napsal zprávu, že už teda jsem schopný, že se můžem domluvit na nějakých určitých splátkách nebo tak něco, no ona furt říkala, jak se mi tady líbí, tohleto, že na mě nespěchá s těma penězma, třeba příjemnej vztah. No a se ségrou furt dobrý, no, se ségrou dokonce teď bydlím, takže tam je to teďkon úplně skvělý, nestěžuju si.“

Já: „A dokázal bys mi popsat, co pro tebe každý člen sám o sobě znamená nebo znamenal?“

Tibor: „Znamenal? Tak znamenal asi už ne, pro mě jednotlivě teď znamenaj, když bych k nim měl jako třeba přiřadit něco... tak ségra na prvním místě, matka na druhym, otec na nějakým devátym ze tří prostě, tam to vůbec nefunguje (*smích*), absolutně. Nevím.

Já: „Ani třeba nějaká nenávist nebo vzor nebo...“

Tibor: „Ani vzor ani nenávist k nikomu necejtím. Vlastně vnímám ségru jako vzor protože ta ve svejch devětadvaceti letech prostě už má něco za sebou, dokázala něco vybudovat prostě a vidím, že dokáže i šetřit třeba peníze a na nich sedít, i když třeba nemá na nájem, tak si radši půjčí, než aby sáhla na ty úspory, jo, což mě docela fascinovalo, tak jsem začal šetřit taky, ale já bych to sám svojí vůlí nedokázal, takže dávám ty peníze ségře a vím, že se neztratí. A tam je zase taková dohoda, že když budou chybět nějak, u ségry platím dva a půl tisíce za měsíc, mám to se vším všudy, od vypraného prádla s aviváží až po večeři teplou, prostě supr. No takže tam jako, ééé, teď jsem jako dostal motivaci od té ségry, ta je pro mě vzor teďka, je to moje starší ségra. Ani né ta máma, ta je zabitá, ta je prostě doma, ta nikam nechodí, ta si žije ten svůj předdůchodní život... Ale jhnu, fakt jsem nečekal, že se s matkou takhle shledáme.“

Já: „Ještě se zeptám zda ten tvůj pobyt na Klíčově, jestli nějak ovlivnil tvůj vztah s rodinou, ať se ségrou, ať s matkou, ať s otcem, ať je třeba jen proto, že jsi byl dán od nich pryč, jestli to mělo nějaký vliv nebo zda práce těch pedagogů a vůbec všech pracovníků nebo pobyt mezi vrstevníky, kteří na tom byli podobně jako ty, jestli tě to někam posunulo či některak změnilo...“

Tibor: „Možná nasměrovalo, jako možná od těch průseráří pryč, protože víš co, když jsem viděl, že on, třeba dám příklad, někdo dostane podmínku za něco, jako já jsem dostal v té době v šestnácti letech, tak jsem přesně věděl, že už nemůžu nic udělat a taky jsem nic neudělal, kdyžto takový ty případy, že prostě vylezou od soudu a udělaj po cestě dvě auta, tak to prostě, tak tohle mi třeba řeklo, pozor na tohle. Takže jsem se tady toho vyvaroval, takže mě to možná

nasměrovalo, možná dobrým směrem. Když jsem viděl, že dokážu i fungovat, že třeba (*jméno jiného klienta*) nebo (*jméno jiného klienta*) fungují normálně, tak jsem si řekl, proč já bych měl být s prominutím někde ve sračkách, když můžu žít normální spořádaný život, taky nejsem nejsvatější, nějaký dluh mám, no ale není to nic, za co by se trestalo, prostě, je to čistě osobní záležitost, no, tak, snažím se, ale myslím, no práce těch pedagogů. To je dobrá otázka. Já jako nechci pomlouvat tu práci těch pedagogů, no ale...“

Já: „V pohodě, řekni jak to cítíš...“

Tibor: „On je to takovej nepřítel, protože je to člověk, kterej tě nějakým způsobem omezuje na svobodě, prostě takže tam z pohledu šestnácti sedmnáctiletýho člověka, když se vrátíme zpátky na ten věk, tak to byli pro mne nepřátelé, byli to pro mě lidi, no jak říkám, já jsem prostě něco chtěl udělat a oni to zakázali, když jsem to udělal, tak jsem dostal čtrnáct dní zaracha, prostě, takže pro mě, já jsem vnímal ty pedagogy, fakt jako nepřátele, v podstatě. Ale jenom po určitou dobu. To znamená asi po tři čtvrtě roce mého nástupu tam. Po tý době jsem zjistil, že když já jsem v pohodě k nim, tak oni jsou v pohodě ke mně, takový zpětná vazba. A začalo se mi to líbit. Prostě za to, že já nedělám problémy vám jako pedagogům, tak vy naopak mi přihráváte nějaký výhody. Jo, takže já jsem najel do toho systému jak ty říkáš mínus plus pět set. Tak jsem na to vyloženě najel a říkám, potřebuju prostě dovolenku, tak udělám támhleto, zakopám fotbálek, támhle vykopu nějaký plevel a takovýhle a mám to. Takže já jsem to tak jako, že jsem vyloženě pak problémy neměl, tam v tom systému. Nebo i s pedagoga? Ale i útky a takhle jsem měl jenom proto, že jsem byl takovej ten přizpůsobivej tý většině. Prostě jsem viděl, on zdrhá, proč zdrhá, no protože se mu tady nelíbí, proč se mu to tady nelíbí, protože se tomu říká pasťák, a já jsem kde? Já jsem v pasťáku. Tak zdrhnu s ním. Neměl jsem k tomu nějaký vyloženě důvod, zdrhat, neměl jsem ani kam v podstatě zdrhat, protože jednou bych zazvonil na útěku doma, tak mě odvezou sami zpátky, prostě, takže jsem to

dělal, takovýho toho, já nevím, abych zapadl, víš? Nevím jak to popsat. No... A vlastně abych se vrátil k tomu tématu rodina, tak, vlastně ani nemám co říct, vlastně, určitě jsem při mém pobytu na Klíčově vnímal svoji rodinu jako zrádce, že jsou proti mně, že mě prostě odepsali, tak jsem je dokonce i jeden čas nenáviděl, nezúčastnil jsem se ani jednoho pohřbu svých prarodičů, který za nic nemohli v podstatě, no ale byli to rodiče mého táty, se kterým já nejsem v pohodě, prostě jsem nechtěl vidět jeho a tím se to vyvíjelo...“

Já: „Je nějaký důvod, proč si je nenáviděl?“

Tibor: „Je? No tak já... V podstatě ta babička byla úplně stejná povaha jako ten můj táta...“

Já: „Jestli můžeš vzít celkově tu rodinu.“

Tibor: „Celkově tu rodinu? No...“

Já: „Kde se jako ta nenávist vzala?!”

Tibor: „Já ne že jsem je nenáviděl, ja jsem je měl v podstatě i rád, ale jako... nevím, prostě když jsem se tam dostal na ten Klíčov... Nebo babička mi vždycky prorokovala: skončíš v polepšovně. Já jí furt nevěřil, opravdu, no a skončil jsem a babička mi nenapsala ani dopis, prostě do té polepšovny, víš, a už mi to tak jako začalo vadit, že... I ten blbej táta se tam stavil. Hodil na mě blbej ksicht, to bylo všechno, ale prostě stávil se, víš co. Jo, takže ty prarodiče já jsem vlastně... To nejde říct nenáviděl. Prostě... Prostě byli to jedni z nich (*smích*). Takže já byl v podstatě poškozenej.“ (*odmlčení se*)

Já: „No a když jsi říkal, že máš s matkou dobrý vztah, dokázal bys říct, kdy to vzniklo nebo proč se tak stalo?“

Tibor: „No, to docela i vím. Protože mi to dokonce i máma řekla, mě to zajímalo, přeci jenom i od ní prostě, co jí svítlo v té hlavě, že se začala chovat tak nějak líp celkově, to bylo tak, že celá rodina jako taková, i když není úplně nebo prostě nejsou ty lidi spolu, tak celá rodina v podstatě až po tátu, mě nechali v jednu jistou dobu, takovej časovej úsek, myslím, že to bylo skoro dva roky

(*smích*), tak mě nechali prostě vyžrat si sám svoje problémy a všechno jako to, že mi nepodali pomocnou ruku nic prostě. Nechali mě úplně, věděli třeba že jsem na ulici, tak mě tam nechali, nepomohli mi s ničím, jo, sledovali tím jestli já jsem ten silnej jedinec, kterej se postaví na ty svoje nohy sám a nebo ne. Jestli propadnu nějakým drogám nebo nějaký trestný činnosti nebo něčemu prostě. Já ničemu nepropadl, dostal jsem se prostě do podnájmu s (*jméno jiného klienta*), dostal jsem dobrou práci, tak jsem se prostě ozval mámě, mám dobrou práci, sejdem se někde na kafe. Přijel jsem domů služebním autem, máma viděla, že prostě jsem čistej, že prostě o sebe pečuju, že prostě mám kde bydet, že to funguje, tak už byla ke mně taková, ona mi třeba donedávna neřekla, ani kde bydlí, že měla strach, že o půlnoci jí tam budu zvonit, že nemám kam jít, jo, že tam budu zvonit a dožadovat se nějakýho přespání nebo takhle. Takže já do jistý doby ani nevěděl, kde bydlí moje máma. Jo, fakt...“

Já: „To je jak dlouho?“

Tibor: „To je tak půl roku? Možná, zpátky, mi řekla, kde bydlí? No a řekla mi ti z toho důvodu, že viděla, že se umím postarat, že i když oni mi nepodaj pomocnou ruku. A teďkon vlastně když jsem se dostal né na úplný dno, ale dostal jsem se do menších problémů jak finančních, tak s bydlením, tak s prací celkově, tak jsem se už ozval tý mámě a říkám: „Mami, věci se maj tak a tak, nechci u tebe spát nebo něco takovýho, ale mohla bys mi, mám sehnanou ubytovnu, mohla bys mi půjčit? Víš co, ať mám tu ubytovnu třeba na čtrnáct dnů zaplacenou, ať to nemusím řešit, ať si můžu sehnat práci, třeba.“ Tak to mi půjčila. A takhle to začalo. Oni mě v tom nechali vykoupat, aby věděli, jestli jsem schopnej nebo jestli furt spoléhám na pomoc druhých, jestli jsem schopnej sám za sebe jednat, tak zjistili, že jsem schopnej, tak už mi zkrátka i pomáhali. Takže tak.“

(*konec nahrávky*)

6.5 přepis vyprávění Václava

Já: „dokážeš mi popsat, jak jsi vnímal svou rodinu, co pro tebe znamenala před, po dobu a po skončení ústavní výchovy? Klidně to můžeš prolínat, jak to pojmeš, je vlastně zcela jedno...“

Václav: „Tak já jsem bydlel od jedenácti let do patnácti sám, pouze s podnájemníkama, takže to matka tolerovala do té doby, dokavad si byla stoprocentně jistá, že dojíždím každý den, mám obědy, večeře, jako by že je o mě rádo by materiálně postaráno. Což přestalo bejt pravdou, že jo, kdy někdy od třinácti let, kdy jsem se nepohodnul se svým nevlastním otcem to přestalo fungovat, takže už jsem k ní nejezdil, a až jsem jenom čerpal peníze a z těch peněz jsem prostě fungoval. Do těch patnácti let. Já jsem měl ty podnájemníky, vyrůstal jsem se dvouma taxikářema, jednou děvkou, no ti mi dávali za jeden pokoj čtyřku.⁶² Takže jsem měl dvanáct, z toho jsem půlku dával matce, z půlky jsem žil. Z šesti jsem byl živej s tím, že jeden podnájemník mi dával vždycky jakoby tejdně peníze, protože bych to projebal, že jo, tak mi dával tejdně sedm set páďo. Abych něco měl. A jednou za čas mi dal litr, to aby se to vyrovnalo, jednou za dva měsíce to myslím bylo. No a jinak ostatní mi dávali dvojku. No, prostě jsem to projebával. Do školy jsem nechodil, už ke konci základky se mnou byly problémy, extrém, to je vlastně všechno spojený s partou, bandou, to byl vlastně důvod mýho nástupu vlastně... Důvod mýho prvního nástupu bylo, že první záchytku, to si pro mě přišla matka a druhou záchytku vlastně nezvládla, prostě neměla, moje máma neměla čas dva dny si pro mne přijet do nemocnice. Jo, to byl důvod proč, protože jakmile to bylo víc jak čtyřadvacet hodin, to jsem měl bejt už propustěnej, tak uvědomili sociálku, že tam jsem a přijeli si

⁶² Jednalo se o státní byt patřící matce

rovnou pro mě s policajtem a odvezli mě na Lublaňskou⁶³, že jo. Předběžko⁶⁴, to dostaneš hned, že jo, to se neřeší a ústavku⁶⁵ jsem krátce na to dostal, protože tam jako nebylo co, já jsem se už vlastně neměl kam vrátit, protože tam bylo řízení, to bylo všechno s něčím, tam bylo řízení, že se hlavně nebudu mít kam vrátit, že jo, že už jako nejde, abych bydlel sám, tu školu, já jsem ji zvládal, ale i nezvládl, pro mě to bylo děsně jednoduchý, já jsem dělal zedníka, že jo, to bylo jednoduchý, jenom technologie a odborný větvení, to bylo těžký, tam jsem kulhal ve čtyřkách, no ale jinak to bylo jednoduchý, tam ještě proběhla nějaká snaha na Lublaňský to jako ještě trochu zachránit, ale to už se nedalo, protože už ze strany tý školy jí mám prostě tolik zameškáno, vlastně můžu poděkovat, tím, že jsem byl na tý Lublaňský a neměl jsem šanci to dohnat, tak už ani škola ani Lublaňská, cpali mi věci, který jsem nepotřeboval, takže i kvůli tomu jsem prosal tu školu. Jakmile máš zameškáno, čtyři měsíce to byla palba, já jsem šel, já jsem šel někdy duben březem, měl končit školní rok, mi říkali, za měsíc to v životě nemůžeš stihnout⁶⁶, sám to dobře víš. Se tam uvažovalo, já jsem chtěl, ale moje matka řekla prostě né. Tam měla hlavní slovo matka, že jo, já jsem v podstatě nemohl udělat vůbec nic. A v té době byla matka taková, že se jí chtělo, abych si to sežral se vším všady, jo, dobrý no, tak jsem šel na Klíčov⁶⁷, že jo, chodil jsem do práce, i když přede mnou byly prázdniny a tohleto, pak jsem v září jsem normálně nastoupil do školy, to už jsem vlastně vůbec nechtěl, protože se mi na Klíčově zalíbilo, protože vycházky a tohle, to v jiných ústavech nebylo, vůbec ne, jako výhody, vycházky a tohle, zapomeň. To jsem jako slyšel z doslechu. A hlavně jsem se potřeboval udržet v Praze, abych se mohl dostat k babičce. Babička už dojížděla, vlastně, nebo teda i potom, co jsem byl už rok v pašáku, výchovným ústavu, tak prostě dojížděla moje babička za mojí sestrou do Jindřichovic, za mojí nevlastní sestrou, a vlastně trvalo jí to, a vlastně zabralo jí to

⁶³ Diagnostický ústav Lublaňská

⁶⁴ Předběžné opatření

⁶⁵ Ústavní výchova

⁶⁶ Dítě má možnost navštěvovat opět svou školu až po dokončení pobytu v Diagnostickém ústavu, což jsou dva měsíce. Z DÚ nelze chodit do školy mimo areál.

⁶⁷ Výchovný ústav Klíčov

celej den. Ona jezdila za ní málo. Kdežto za mnou chodila každej tejden. Zas to bylo jakoby, byla to materiální výpomoc pro mě. A hlavně jsem věděl, že budu blízko svých přátel, s kterými jsem vyrůstal a takhle. A snažil jsem se udržet za každou cenu v Praze. Takže jsem vlastně vzal obor, kterej jsem vůbec nechtěl dělat, jo, ale bylo mi to úplně jedno. A hlavně už jsem věděl, že tříleták nestihnu a maličko jsem tušil, že stejně, kdybych šel na tříleták, tak tak dlouho bych na Klíčově nebyl, nebyl, ani náhodou, protože jsem prostě chtěl svobodu, nechtěl jsem bejt vázanej na něco, na nějaký hovadiny, protože já jsem byl vždycky samorost, sám jsem vždycky všechno, nikoho jsem neposlouchal... Takže, hlavně jsem chtěl zůstat v Praze, to bylo hrozně důležitý. Ta škola, to byl pro mě únik, byl to pro mne únik z Klíčova, prostě uniknout, prostě buď jak buď, naschvál jsem vstával i dřív, já jsem vstával ve čtvrt na šest, z pastřáku jsem vyrážel v šest, i když vyučování jsme měli prostě od osmi. Radši jsme měl ty dvě hodiny, proflákal se, úplně mě to tam deprimovalo, sralo mě to tam, prostě byl to pro mě únik, i ta práce, prostě, já jsem bral dvanáctky, céděčka⁶⁸, abych tam nemusel bejt, vůbec, jenom najíst, umejt a jít spát. A neposlouchat žádný blbý kecy. Prostě najíst se a zmizet, bejt tam co nejmíň. Pak s tou školou mi to přestalo procházet, bejt tam co nejmíň, ale brigády jsem si držel, ale netrávil jsem tam volnej žádněj čas. Vůbec víkendy, všední den jsem ta trávil v podstatě se dá říct jenom pět šest hodin, hned jsem šel spát, no a vyhýbal jsem se, vyhýbal jsem se všemu, co šlo. Co jsem prostě nemusel, tak jsem neudělal. Občas něco navíc asi jo, ale snažil jsem se tam prostě nebejt. Pak mi to přestávalo procházet, pak se měnili přísroje⁶⁹, pak na nás zkoušeli různý vychytávky, tak mi to přestalo procházet a samozřejmě obcházení pravidel, to jsem to, to jsem se naučil velmi rychle. Což funguje na Klíčově doteďka a bude fungovat...

No tak tak... No tak k rodině... Matka za mnou byla na Klíčově dvakrát, to jsem jí donutil, abych se dostal na dovolenku, to vlastně bylo prvních půl roku, já jsem si tu dovolenku kvůli ní zařídil s odřenýma ušima a stejně jsem tu dovolenku netrávil

⁶⁸ Celodenní směna od 6:00 do 22:00

⁶⁹ Zařízení na detekci alkoholu z dechu

doma, protože ono nebylo kde. Já jsem prostě chtěl vidět svoje kámoše, věděl jsem, jak to dopadne, takže stejně. Matka by to nekousla, fotr by to nekous. A hlavně bejt tam ještě se sestrou, ten byt byl malej, to bylo nereálný. Tím se mi teda dovolenky úplně zasraly, úplně vlastně. Po půl roce, já jsem se dostal na dovolenku za celou tu dobu třikrát. Dvakrát domů a jednou k řediteli. Jednou jedinkrát. A jinak vůbec. Nikdy.“

Já: „Jako že jsi nechtěl?“

Václav: „Ne, já jsem nemoh, já jsem neměl kam, babička si mě nemohla vzít, prostě moje tety, strejc nic, složitý. A hlavně všechny strejce a velkou část rodiny mám na Moravě a v okrese Kolín. Já prostě nemůžu z Prahy. Já prostě nechtěl jsem z Prahy, radši jsem to řešil krátkodobýma útěkami, pozdníma návratka na Klíčov a takhle, no. Jo, ale vždycky jsem se k tomu to, no, prostě jsem udělal průser, no, co, tak jsem se z toho prostě vylízal a jelo se dál. Takhle jsem si tam odbouchal... No, dva a půl roku. Takhle jsem si odbouchal dva a půl roku a co se týče rodiny? Ta je úplně, ta je úplně v háji. Tam nefunguje nic. Nic. Nefunguje tam matka, nefunguje vlastní biologickej otec, ten prostě vůbec, můj vlastní biologickej otec se na mě byl jednou podívat, to je prostě vztah, to je odepsaný...“

Já: „Na Klíčově se na tebe přišel podívat?“

Václav: „No, na Klíčově, chtěl mě prostě vidět, ale to je odepsaný, jak někdo po tobě může chtít, po šestnácti letech tě prostě vidět, já jsem ho teda viděl, kecám, já jsem ho viděl v pěti letech, to mi to ještě máma musela říct, že je to táta, koukal jsem na něj jak puk a vůbec jsem nevěděl, co si o tom mám myslet. No a pak jsem ho viděl v šestnácti, když mi tehdy řekla (*jméno pracovnice VÚ*), že prostě je tam fotr, tak jsem myslel, že je to nevlastní, že přišel mi přinést nějakou tu kačku, ne. Vůbec, že tam je on mě nenapadlo. Ale ona pak říká: „No, ale tvůj vlastní.“ Takže já jsem se zasek a vůbec se mi tam nechtělo, ne, vůbec ta schůzka, to tam byla ještě ta (*jméno pracovnice VÚ*), no to bylo, no to se nedalo, asi o tom měla nějaké, nějaké teorie, co se naučila na vysoké škole z který právě vyšla, ten papír měla vzít a zmuchlat, prostě

se snažila, abych, abych já tam prostě vydržel s tím svým biologickým otcem a komunikoval s ním. To bylo pro mě samozřejmě něco hrozného. On samozřejmě chtěl, z jeho strany byla samozřejmě nějaká ochota, ale prostě po kratší době se opravdu ukázalo, že je to jeho podivnej záměr tohento jako, divný, prostě divný. Divný mi to už teďkon přijde i z toho důvodu, že vlastně když jsem z Klíčova odešel, tak jsem žádal samozřejmě o to, nebo zkoušel jsem, chtěl jsem si dodělat vzdělání, abych měl úplný středoškolský vzdělání, tak jsem nastoupil na stavební průmyslovku, ale tam, tam jsem prostě z finančních důvodů prostě nemohl vydržet. A hlavně kvůli tomu, že postoj rodičů. Matka málo výdělečná, tak samozřejmě, ženská, tak jako dobrý, ale vlastně můj biologickéj otec je prostě výdělečnéj, živnostník, ale všechno přepsal na svoji ženskou a nechal si od někoho napsat k tomu soudu, že vydělává úplně tu nejmenší částku, co může vydělávat. Vlastně celej můj život na mě platil šest stovek. No a u toho soudu se mě soudkyně ptala, kolik bych chtěl, aby mi platili, ne, tak já jsem povídal, že tak, aby mi to pokrylo nájem a abych si mohl dovolit koupit třeba nový boty u Vietnamců nebo nějaký tričko. Takže třeba dvojka, ta by stačila, já jsem měl nájem nevím, nějakých dvanáct stovek, jsem bydlel v takový pidi, úplně pidi garsonce, byl jsem za to rád, stačilo to, hlavně se to dalo utáhnout. No a vlastně ani to nechtěli dořešit a já jsem to prostě sfouk, do toho praštil a šel jsem do práce, protože prostě to se nedalo. A legálně jsem si peníze vydělat nemohl, prostě na brigády jsem třeba mohl chodit, ale jako by mě to neuživilo. Jako na tu brigádu, co jsem chodil předtim, tam mi dávali sedm, jenže tam by mi jako nedali to životní minimum, nedali by mi příspěvek na bydlení, protože bych ho nepotřeboval, protože bych vydělával nad minimum a dali by mi vlastně jenom sociální dávku, takže já bych měl zabít všechny víkendy, to byla ta práce, co jsem dělal i na Klíčově, ta mi jako zůstala a oni mi nabízeli stálý zaměstnání, no jenomže to bylo jako zabítý. Zkoušel jsem chodit na melouchy, jenže toho bylo málo, neuživilo mě to, já jsem si to maloval, jak si jako budu chodit do školy a takhle, ale prostě nešlo, protože prostě život nebyl prostě tak, tak jednodučeje? Už v té době, prostě, pro mě to tenkrát bylo

jednoduchý, že jo, když jsem bydlel sám, prostě jsem přišel za taxikářem a řekl jsem mu: „Hele, dej mi zálohu, ne? Nájem.“ Když jsem to projebal, tak jsem šel za kámošema, nemáš tak nemáš a dali mi najíst. A nikdy nebyl problém, vždycky jsem, já jsem měl vždycky hrozně malý nároky, mě prostě stačilo, abych měl chlast, abych měl cigára a abych měl něco málo k jídlu. Já jsem měřil o pět centimetrů míň, než měřím teď a měl jsem šedesát kilo. Já jsem nesnědl skoro nic. Prostě nic. Jenže jak jsem vylezl z toho Klíčova, ne že bych byl rozežranej, ale prostě jsem nabral váhu, když jsem odcházel, měl jsem devadesát kilo. A to mám pořád. Prostě nabral jsem váhu a byly tam nějaký potřeby, že jo. A najednou jsem prostě vyrazil ven a utratil jsem všechny ty peníze, co jsem si vydělal tam na tom Klíčově, když jsem tam byl, prostě došly. Prostě Došly. Oslava osmnáctých narození, taxikář, že jo, nazdar, samozřejmě jsem byl venku, takže mejdánky a tohle, nebyl jsem toho nabaženej, celej den samozřejmě v hospodě, no a to všechno něco stojí, že jo, a nevlezl jsem se do toho, musel jsem prostě začít fungovat, nastoupit do práce. Zabalil jsem školu, dálkově to nešlo, ta stavební průmyslovka se prostě nedá, nebo teda na tý škole co jsem byl já to nešlo. Individuální studijní plán, no, možná by to šlo, ale prostě zase, já jsem prostě potřeboval nastoupit do práce prostě hned. A kde dostanu slušně zapláceno. To jsem dostal, nastoupil jsem v docela slušný práci. S matkou jsem se v té době, když ještě vlastně, ona měla takovou pauzu, že nebydlela u mýho nevlastního fotra, ale jako než jí měla, tak já jsem za nima jezdil, víš co, měl jsem snahu, hlavně aby ta máma, jakoby, chtěla mě vidět a takhle. No a tam to prostě neproběhlo. To se mi prostě nepodařilo, No, ale naopak jsem si vybrousil vztah s nevlastním fotrem, otčímem teda, kterej jako, ten vztah funguje, je dobrej, normálně spolu můžeme mluvit, fotr mě prostě bere a má mě radši, má mě radši než máma. Máma měla takovou pauzu, od mýho nevlastního, já jsem za ním stejně jezdil, i když matka s ním zrovna nebyla, na pokec, prostě to je v pohodě chlapík, teďka to беру, že je to v pohodě, tenkrát to nebylo, protože chlastal moc, mě to hrozně vadilo a prostě, prostě jsem vyrůstal, vlastně sestra, matka a já. Že jo, tak jsem prostě

vyrůstal s tím, že ten jedinej, že jsem tam jedinej chlap, no a prostě jak jsem byl nevyzrálej, tak jsem ho prostě nebral. Prostě tam toho chlapa v tý rodině, prostě jsem si pamatoval, jak to tý mámě vždycky s těma frajerka dopadlo, jak pak brečela a takhle, byla z toho nešťastná, tak jsem ho chtěl prostě vystrnadit. No jo, ale jemu se podařilo nebo spíš matka viděla, že už jsem prostě samostatnej, tak jemu se podařilo, že on ho v tom podpořila, abych tam bydlel sám. Prostě proto jsem vyrůstal sám. Prostě proto, že matce se zblbla hlava. No a moje matka je samozřejmě debilní do dneška. Je úplně, je úplně mimo mísu. No a jak jsem vylezl ven, tak vlastně jsem najednou zjistil, že ten vztah je jenom účelovej, ne, matka mi dodneška dluží dvacet pět tisíc, to všechno si ode mne napůjčovala. A já prostě abych, já jsem si to neuvědomoval, jak jsem byl rád, že můžu tý rodině pomoc, že to tam takhle jakoby funguje, tak jsem si vůbec neuvědomil, že vlastně jsem pro ně jenom materiál, člověk prostě kterej tam občas přijde a dá nějakou kačku. Prostě že matka ze mě vytáhne nějakou korunu. No a to šlo úplně do háje a já jsem se úplně, úplně jsem se odloučil tím, když jsem odešel z tý stavební firmy, tak jsem to úplně utnul, tenhle vztah, úplně, úplně, jak to bylo jenom možný. No až to nakonec dopadlo tak, že matka s fotrem vyhledali mě, oni našli prostě... teda nevlastní fotr, nevlastní fotr mě zkontaktoval. Protože díky bohu, mobily mi furt kradou, ale číslo mám furt stejný. Takže díky tomu, protože mu bylo smutno, tak mě zkontaktoval nějak před vánocemi, to je asi tři roky zpátky, tak to zase chvilku fungovalo, to mi pomohli, to jsem se cejtil, že mám v životě nějaký strom, o kterej se můžu opřít, matka najednou obrátila, ale teďka je to zase, prostě zas je to to semé, furt jsem na to sám. Ten vztah k rodině je, že já mám, já! mám spoustu kamarádů, o který se můžu opřít, ale rodina, ne. Vždycky třeba závidím, třeba, mám tady kamarády který bydlej u rodičů a takhle a můžou se o ně opřít a opírat, taky znám pár týpků, co u nich bydlí, je jim přes třicet a jsou spokojený, protože maj všechno, zařízený, maj vypráno, maj hovno částku domu, jsou samý prachy samozřejmě, protože když si vyděláš patnáct tisíc a dáš pět a máš deset tisíc pro sebe, tak to je přece supr, ne? Něco jinýho je, když bydlíš sám, platíš

nájem, platíš proud, platíš všechno, to se prostě nemáš takhle, takže z mé strany trochu taková závist, že mej jako to zázemí. Protože já sice kamarády mám, ti mi pomůžou, ale nic není zadarmo. Ať se mi to líbí nebo ne, ale když jdu a potřebuju prachy, tak to prostě je: „Vrátit.“ Zatímco oni jdou, řeknou mamince tohleto, ona jim to zaplatí... To jako třeba já teď koukám na svoji matku s opovržením, že ona mě, ona mě vysála. Ona mě donutila v životě do takových situací, kdy jsem se rozbřečel, kdy jsem měl prostě pocit, že jako proč mě nechtějí, jako jak to, jak je to možný. Vždyť já jsem za dveřma a oni mi nechtěj otevřít, jo a takhle, opravdu takhle, takovýhle hardcore, tohle já jsem zažil. Takže co se týče vyrůstání a z mého dětství, já nemám nic pěknýho, vždycky jsem vyrůstal s kamarádama a sám. A to je prostě furt stejný. Jako jak to bylo před pašákem. Já jsem si z každýho, vlastně ze svých kamarádů, ze svých přátel, se kterýma jsem vyrůstal, prostě jsem si vzal to, co se mi hodilo. Nebo to co mi připadalo, že je dobrý a že je špatný. Co mě ale jako naučilo to rozlišovat, to nevím, no. Ale zase si myslím, že na to, že jsem vyrostl na ulici, že na tom vůbec nejsem špatně. Myslím, že jsou horší týpci, ale za Klíčov jsem vděčnej, že mi to jakoby, že mě to tak znechutilo, že mě to donutilo k tomu, udělat si vzdělání, udělat si školu⁷⁰, kterou vlastně vůbec nechci. Kterou prostě, to povolání já v životě nebudu dělat, nikdy. Protože to je mi tak proti srsti a tak nekusný, že to prostě nebudu dělat. To radši půjdu a budu zametat ulice. Ale prostě že mě to opravdu donutilo k tomu, že... Oni tehda nabízeli, že můžu jít dělat zedníka do, do... Do Dobřichovic? Tak nějak, někam, kde je pracovní výchovná skupina, kde funguje takovejhle učňák, ale to bych tam opravoval pašák, zadarmo, nedostal bych za to nic a byl bych za Prahou a byl bych odepsanej. Prostě si to vem, že jsem byl postaven do té situace v tomhle věku, že jsem věděl, že musím říct, co prostě bude, aby mě prostě nechali v Praze. Protože jinak by mě odvezli kamkoliv! Všude jinde byly ty učňáky, ale jenom v Praze, když já jsem chtěl nastoupit, tak měli prostě plno. Já jsem tam normálně přihlášený byl, ale oni z ničeho nic řekli smůla. Oni se mnou

⁷⁰ Technické služby v autoservisu

úplně normálně měli počítat, měl jsem řádně podanou přihlášku a ten obor měl bejt otevřenej a najednou otevřenej není. Je otevřenej, byly otevřeny nějaký stavební práce, a jako já, já se budu učit přidavačem? Ne. To se na to můžu vyprdnout. To nepotřebuju. No jako v tomhle řemeslu jsem se učil sám, prostě sám, měli jsme teda na Klíčově přístup k internetu, že jo, takže já jsem se to učil jednak praxí, že jsem chodil s fotrem pomáhat mu, díky tomu, tomu jsem měl vlastně, za tu dobu co jsem byl na Klíčově, tak jsem měl nejdelší útěk kvůli práci. Jenom kvůli práci. Protože mě nechtěli, mě nechtěli pustit do práce, protože jsem chodil po práci a nadejchal jsem třeba nula tři⁷¹. Protože jsem si dal prostě pivo. Dal jsem si ho v práci, dal jsem si ho po práci, prostě přišel jsem po práci, všichni mě nechávali bejt, ale jenom jeden, (*jméno vychovatele*), mě nenechal bejt, ani jedno pivo mě nenechal bejt. No tenkrát ten důvod toho mého dlouhodobýho útěku byl, že já jsem měl druhej den dostat výplatu a (*jméno vychovatele*) chtěl, abych brousil lodě. Říkám, že to asi spadnul z višně, né. Tady mám jedenáct a jako budu brousit lodě, ne? Jsem si tehdy prohodil mřížema bágl a tradá! (*Jméno vychovatele*) brus si to prostě sám. A já jsem tam byl tehdá jedinej, kterej byl v průseru, ne, takže (*jméno vychovatele*) jel a sám si to brousil (*smích*). No a byl jsem dva a půl měsíce pryč, protože tenkrát naší školu v Karlíně vytopily povodně, takže já jsem byl, mě se prodloužily prázdniny, protože já jsem neměl kam chodit. Takže já jsem si byl mimo past'ák, chodil jsem si do práce a byl jsem v poho. To bylo právě tenkrát, jsem se vrátil zpátky na Klíčov a tenkrát já jsem měl hroznej problém chodit do školy. Já jsem si zvykl, já jsem byl vždycky zvyklej, že někdo mi něco dá a tohleto a najednou jsem si to vydělával svejma vlastníma rukama, jednak jsem na to byl hrdej, protože mám na jídlo, každej den jsem seděl v hospodě, že můžu jít támhle, že můžu jít támhle, že mám placený bydlení, že mám byt zaplacenej. Mě bylo šestnáct roků, sedmnáct roků a já jsem si vydělal prostě nad šestnáct tisíc. Jo, to je nášup, prostě š š, víš co, polib mi... Já jsem měl jako hrozný problémy i na tu brigádu, co jsem dělal předtím, prostě oni mě

⁷¹ Promile alkoholu v krvi

tam pak ani nechtěli, jsem jim taky říkal, za takovýhle peníze proč bych to jako dělal? Já jsem měl tehdy jako brigádník nejvíc, já jsem měl sedmdesát korun na hodinu, no ale stejně to pořád nebyly ty peníze, který jsem si vydělal těma rukama na tý stavbě. No a pak se mi nechtělo chodit do školy, párkrát jsem seknul i áčko⁷², ještě jsem měl, ještě jsem měl jeden relaps, kdy jsem utek za tou svojí bandou, jo protože jsem se chtěl vrátit tam, kde se mi jako chtělo bejt. Mě se tam prostě chtělo mezi nima bejt. Mě mezi nima bylo dobře, já jsem tam měl prostě to zázemí, moh jsem jít kamkoliv, mohl jsem spát u tamtoho a tamtoho, dostal jsem najíst a prostě bylo mi s nima fajn. A tohle všechno. Neřešil jsem. No a vrátil jsem se jenom kvůli tý škole. Fakt, měl jsem jí dost za sebou a kvůli pár měsícům že ji nedodělám? No nejsem jelito? No a tak jsem šel a dodělal jsem to. Nelituju toho, ale lituju toho, že nejsem schopnej nastoupit dál nebo ne, že nemám na to, abych to udělal dálkově, prostě nemám na to. Nemám.“

Já: „A ten Tvůj nevlastní otec, když jsi u něj pracoval, můžeš to nějak přiblížit, změnilo to váš vztah?“

Václav: „Předtím byl, předtím byl, předtím byl, že se jako ode mne distancoval, že jakoby pochopil, že fungující jádro naší rodiny je matka, ségra a že k tomu bude patřit on a tohle, on úplně ze začátku by byl úplně nejradši, vlastně prvních půl roku, co začali moje matka s mojim fotrem bejt, tak já jsem měl vlastně svojí sestru na starosti, ona v té době byla nemocná, že ona jakoby omdlívala, ona jakoby trpěla nemocí... jak se to jmenuje, bulimie? Bulimie je když nechceš jíst?“

Já: „To je anorexie...“

Václav: „No to ona měla taky, ona měla obojí dohromady, ona opravdu, něco snědla a hned to vyzvracela, ona jenom sladký a maso a samý hovadiny, já jsem měl hrozný problémy, abych jí vole udržel, my jsme byli oba dva pitomí, ona byla ještě pitomější, protože je o tři roky mladší, mě bylo nějakých jedenáct a půl a jí bylo ty vole sedm, osm let, no, byla úplně pitomá. My jsme dostali nějaký prachy, abychom jako

⁷² Neomluvená absence

fungovali a my jsme si koupili hračky. Máma mi dala tisíc korun a já jsem šel koupit hračky. A měli jsme to na týden. Koupil jsem hračky a pět kilo hranolek (*smích*). A pak jsem volal za dva dny mámě, to jsem měl prvního mobila, toho Philipse, že prostě nemáme co žrát, tak matka přijela a dala další love⁷³, no a prostě, takhle to šlo skoro půl roku. No a ségru jsem pak donutil žrát, vždyť já jsem jí vodil ještě do školy nebo na autobus, ona tam stejně nedojela kolikrát, tak jsem ji posadil do toho autobusu a nechal ji odjet. Jenomže tohle nefungovalo, tak jsem musel s ní jet až do školy. Prostě chodila do zvláštní, prostě elemďák, ona byla trošku víc co, no prostě nemá všech pět po hromadě, to je ale úplně, úplně mimo. To je úplně v píči. No a ten nevlastní fotr se distancoval od obou, no a já jsem tam jednou přijel, protože ona mi zkolabovala v krámě a já jsem nevěděl co jí je, že jo, já jsem byl živej, normálně jsem jedl, všechno, no a s ní to normálně šlehlo. Tak jsem jí odvezl prostě za mámou, protože prostě omdlívá a že už je to podruhý a že nevím, co s ní mám dělat. Tak si jí vzali, já jsem tam přijel za týden, přivez jí věci, tak že teda budeme familie a budem jezdit. Tak jsem jezdil, jo, tak jsem tam jezdil, vždycky jsem dostal nějakou tu kačku, pak mi říkal nevlastní, že takhle to nejde, že je jezdím jenom vyžírat, prostě mě chtěl odstranit, tenkrát. Já jsem se prostě nechtěl dát, tak jsem byl vůči němu agresivní, že jo, prostě vůbec jsem ho neposlouchal, vůbec jsem nechtěl od něj nic slyšet, párkrát jsme se i porvali, jako docela nebezpečně a hlavně z toho pak vzniknul ten zákaz, že jsem tam nesměl jezdit vůbec. A na ten podnět vznikli ty podnájemníci, že jo, kteří mě budou živit. No tenkrát byl, že mě prostě nechtěl, že mě nesnášel, že jsem měl svojí hlavu a hlavně já jsem nechtěl jeho. Pak jsem si na to zvyk, že jo, bez matky, bezvládí, můžu si dělat co chci, že jo, začal jsem toho využívat, protože ti moji vrstevníci, ty měly pořád svoje pravidla a ta jim platila. Já jsem si mohl dělat, co jsem chtěl. Prostě od fotra tam platil jenom ten distanc, hlavně chlast, z něho dělal zmrda chlast. Jako kdybych tam přišel odpoledne, tak by to bylo v pohodě, ale já jsem jezdil na večer, že jo, a to už bylo v prdeli. To už byl z hospody a to bylo vždycky něco. A

⁷³ Penize

vlastně já už ve třinácti letech jsem se normálně ochomýtal v hospodě a pil tam malý pivo. A už tenkrát mi věřili nebo ten výčepák nechtěl věřit, že mi není osmnáct. Já jsem byl metla⁷⁴, víš co, dlouhý vlasy, řetězy, no, takovej týpek, alkoholik (*smích*). Nikdo mi nechtěl věřit, kolik mi je. Stárnu hrozně rychle, to i babička říkala (*smích*).“

Já: „No a s babičkou jsi to měl jak?“

Václav: „S babičkou? S jsem to měl tak, že to byla moje druhá máma. Za tou jsem mohl přijít, i když mi to bylo kolikrát hnusný, že jsem potřeboval prachy, ale vždycky jsem se snažil je nějakým způsobem vrátit. Aspoň, no jenomže za ní jezdila pro prachy i matka a ta jí jenom ždímal. Taky jsem tam párkrát přijel udělat scénu, že jo, já jsem jel za babičkou, ta mi řekla, že mi už nedá, že tam byla máma a já jsem třeba potřeboval fakt nutně, ale věděl jsem, už jí matka všechno vzala, aby měla na automaty a na chlast. Takže jsem dlužil...“

Já: „A ten vztah se nějak měnil?“

Václav: „Vůbec ne, babička za mnou chodila. Každou sobotu jsme měli domluvený, že chodila každou sobotu ráno prostě. Sice mě vždycky vzbudila po opici, ale chodila. No a potom na Klíčov taky furt chodila. Každou středu. Jsme byli domluvení na středě, pro mě to bylo ideální, protože já jsem dostával výplatu z Kreditu z agentury vždycky v pátek, takže babička přišla ve středu, kdy mi docházelo všechno. Pak jsme se domluvili, že bude chodit v úterý, tak chodila v úterý (*smích*). Pak mi totiž po víkendu už nezbývalo nic. To bylo pondělí a já jsem čekal, až v úterý přijde babička a až mi dá cigára (*smích*). No, jako vlastně celá moje rodina, jako i tety a příbuzní ostatní, jsou jako založený, je to založený na tom, že když tomu dítěti dávaš materiál, tak je to prostě v pořádku. Jako to stačí. Jako nějaká láska tam byla, jako něco jó, ale i všichni mí bratránci vyrůstali prostě s tím, že materiál. Dostanou materiál. Prostě počítali s tím. Prostě přijdu a dostanu materiál. Přijede babička, přiveze materiál... A když za mnou přijela na Klíčov matka, tak to byly vánoce. No, ona tam nechtěla za mnou jezdit, protože neplatila alíky⁷⁵. A musela

⁷⁴ Fanoušek heavymetalové hudby

⁷⁵ Alimenty, v tomto případě ošetřovné

poslouchat od (*jméno pracovnice VÚ*) že tam má dluh. (*pauza*) No, to je asi všechno, nevím, stačí to tak? Se mi o tom už ani nějak nechce tentononc, mluvit, se dělá šoufl ještě teď...“

Já: „Já myslím, že tohle zcela dostačující...“

7 ANOTACE

Výzkumná sonda se zaměřuje na pojetí své rodiny klienty Výchovného ústavu Klíčov, jak vnímají ostatní rodinné příslušníky a jak jsou vnímáni oni sami ze strany rodičů. Sleduje vývoj rodinných vztahů v období před nařízením ústavní výchovy, během ní a po jejím skončení. Formou narativního výzkumu zpracovává autobiografické vyprávění pěti bývalých klientů Výchovného ústavu Klíčov. Analyzuje tato vyprávění, určuje společná životní témata (hranice v životě, vzpoura a únik, nepřijetí místa bydliště jako domova, ústavní výchova, rodina) a hledá principy, které ovlivnili vývoj rodinných vazeb participantů. Detailně jejich pohledem zpracovává: Vztah rodiny k participantům; vztah participantů k rodině; vnímání participantů své rodiny jako celku. Určuje z poskytnutých vyprávění přínos ústavní výchovy pro jedince (dokončení školy; naučení se dodržovat pravidla a přijmout hranice společností vymezené; možnost srovnání své životní zkušenosti se zkušeností jiných klientů). Zamýšlí se nad úlohou ústavní výchovy.

